

Lahona

'Oku Tau Ma'u Fēfē 'a e Fiefiá mo e Nēkeneká?

Fakamatala'i e 'Eletā Petinā 'a e Ma'u'anga 'o e Fiefiá, peesi 18

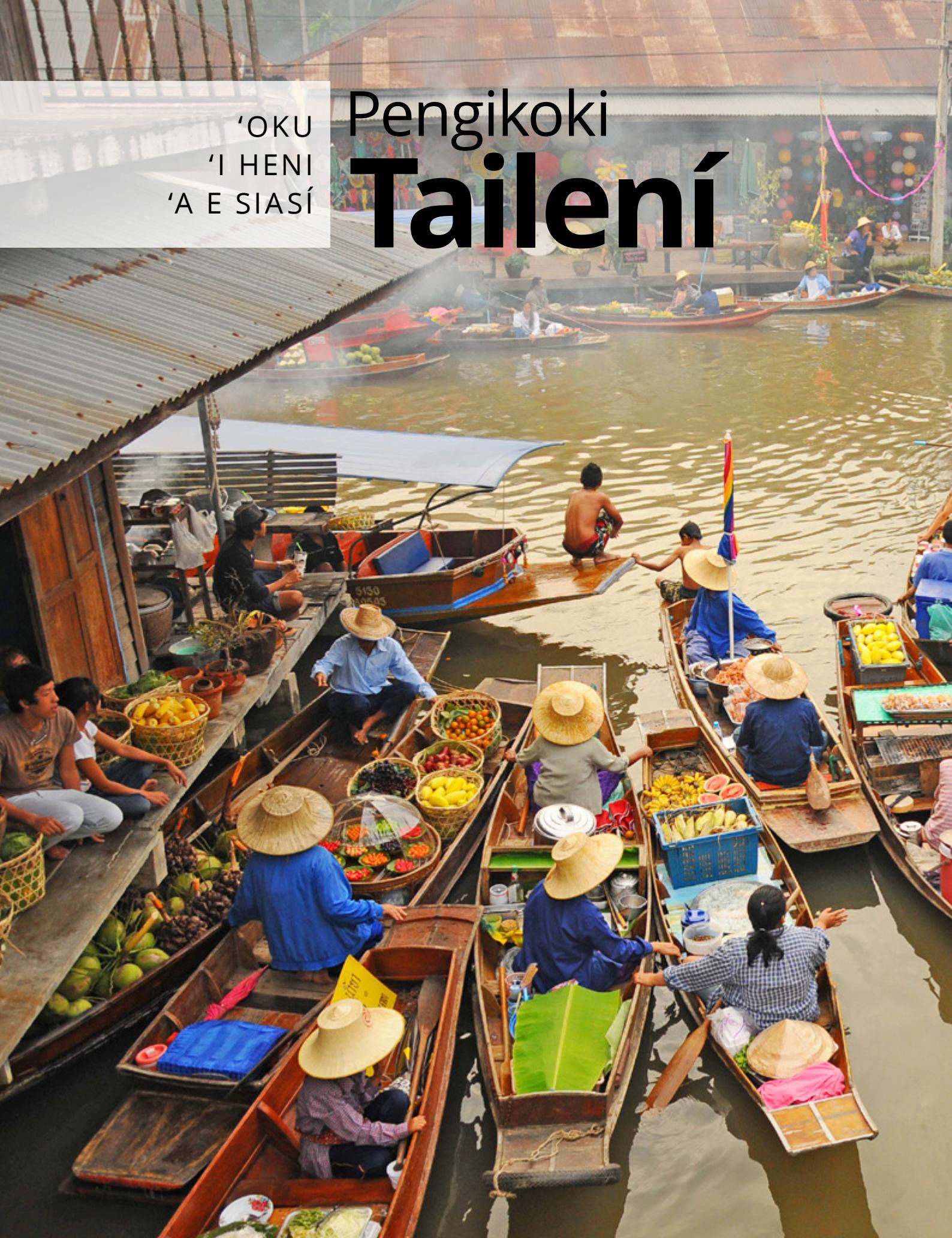
Ko hono Tali e Me'a'ofa 'e Fā Ko 'eni mei he Fakamo'uí, peesi 6

Ngaahi Founga 'e Hiva 'a e Kakai Fiefiá, peesi 24

Founga Te tau Lava Kotoa 'o
Ue'i mo Fakalotolahi'i e Fānaū
mo e To'u Tupú, peesi 36

'OKU
'I HENI
'A E SIASÍ

Pengikoki Tailení

Ko ha ngaahi mo'oni'i me'a 'eni fekau'aki
mo e Siasi'i Taileni:

1

'Oku lolotonga
langa ha temipale
'i Pengikoki

Kāingalotu 'o e Siasi'

22,100

41

Fakataha'anga lotu

Misiona

1

74

Ngaahi lea faka-
fonua 'i Taileni

Ngaahi mata'itohi
'i he hingoa totonus
'o Pengikoki'i hono
tohi faka-Taileni

168

1854 'Uluaki faifekau ke 'ave ki Tailení
(na'e 'iloa ko Siam 'i he taimi ko iá).

1966 Fokot'u Vahefonua Tailení; Fakatāpui
'e Palesiteni Kötöni B. Hingikeli e
fonuá ki he ngäue fakafaifaekaú; fuofua
tokotaha Taileni ke papitaisó.

1995 Fokot'u e Siteiki Pengikokí.

2018 'A'ahi 'a Palesiteni Russell M. Nelson ki
Pengikoki he 2018

2019 Tanupou 'o e Temipale Bangkok
Thailand 'i he 'aho 16 'o Sānuálí.

Me'a'ofa 'e Fā mei
he Fakamo'u
Fai 'e Palesiteni
Russell M. Nelson

6

Me'a 'Oku Ako'i Mai
'e he Talanoa 'o e
Kilisimasí kau ki he
Ngāue Fakaetauhí

12

Ngāue Fakaetauhí
ki he Fānaú mo
e To'u Tupú
Fai 'e Brittany
Beattie

36

'Oku Tau Ma'u Fēfē 'a e Fiefiá mo e Nēkeneká?

Sīsū Kalaisi: Ko e
Ma'u'anga 'o e Fiefia
Tu'uloá
'Eletā David A. Bednar

18

Kiate au mo ha ni'ihi kehe tokolahī, 'oku fa'a 'i ai ha taimi 'oku faingata'a ai ke tau ongo'i fiefiá pe nēkeneka—na'a mo e hili 'etau fili
ke mo'ui angamā'oni'oní. Kuó u fa'a fifili 'o pehē, "Kapau 'oku ou tauhi e ngaahi fekaú, ko e hā 'oku faingata'a ai ke u ongo'i fiefiá?"

'E lava 'e ha ngaahi me'a lahi 'o maumau'i 'etau fiefiá pe ongo'i lelei, hangē ko e mole 'a e ngāue ma'u'anga mo'ui, pekia ha
'ofa'anga, pe uesia fakafokifā e mo'ui lelei fakaesinó pe/mo e faka'atamaí. Ka 'oku ou tui 'e tatau ai pē pe ko e hā e faingata'a
'okú ke fepaki mo iá, 'oku hanganaki mai mei mu'a ha ngaahi 'aho lelei angel! I he'eku fakamatala, "Ko e Fekumi ki he Fiefiá," i he
peesi 24, 'oku ou vahevahe ha fakakaukau 'o e ongoongolelé fakataha mo e fakatotolo fakasaienisi i he taumu'a ke tulifua ki he
fiefiá, tautaufitō ki he taimi 'oku ngali taukakapa aí.

'Oku ako'i mai 'e he fakamatala 'a 'Eletā Tēvita A. Petinā 'i he peesi 18, "Sīsū
Kalaisi: Ko e Ma'u'anga Tokoni 'o e Fiefia Tu'uloá," fekau'aki mo e fiefiá mo'oni
mo tu'uloá. I he fonu 'ene fakamatalá i he ngaahi fakakaukau fakafolofola mo
faka'olofitá, 'oku lahi ai ha fakahinohino mahu'inga ki he'etau lelei ta'engatá
pea pehē ki hono ma'u e fiefiá 'i he mo'ui fakamatelié.

'Oku pehē 'e he folofolá, "Na'e hinga 'a 'Ātamá koe'uhī ke 'i ai 'a e fa'ahinga 'o
e tangatá; pea 'oku 'i ai 'a e fa'ahinga 'o e tangatá koe'uhī ke nau ma'u 'a e fiefiá"
(2 Nifai 2:25). Hili e ngaahi pō fakapo'uli tahá, 'oku hoko mai ma'u pē 'a e māmā
'i he pongipongí.

David Dickson

Ngaahi Makasini 'a e Siasí

Fakahokohoko 'o e Tohí

5 Ngaahi Fofonga 'o e Fiefiá ☺

Ko e hā 'okú ne 'omi ha mo'ui fiefiá?

6 Me'a'ofo e Fā mei he Fakamo'uí ☺

Fai 'e Palesiteni Russell M. Nelson

'E tokoni hono ma'u e ngaahi me'a'ofo 'oku foaki mai 'e Sīsū Kalaisí ke tau hoko 'o hangē ange ko lá.

8 Hivá

Ko Hai e Ki'i Tamasi'i Ko 'Ení?

Fai 'e William C. Dix

12 Ngaahi Tefito'i Mo'oni 'o e Ngāue Fakaetauhí

Me'a 'Oku Ako'i Mai 'e he Talanoa 'o e Kilisimasí kau ki he Ngāue Fakaetauhí
Vakai ki he founa te ke lava ai 'o muimui ki he sīpinga 'a kinautolu na'a nau 'ofa 'i he Fakamo'uí 'i Hono 'aloí.

16 Ngaahi 'Ata 'o e Tuí

Fatu Ngamanga—Vahefonua Fakahahaké, Siela Leone ☺

Kuo faka'aonga'i 'e Fatu 'a e polokalama laukonga mo tohi mo e mo'ui fakafala pē kiate kita 'a e Siasí, ke liliu 'ene mo'ui. 'Okú ne ma'u ha loto-falala mei 'e'ene fakamo'oni.

18 Sīsū Kalaisi: Ko e Ma'u'anga 'o e Fiefia Tu'uloá

'Eletā David A. Bednar

Ko e hā 'a e fiefia, pea te tau ma'u fēfē ia?

24 Ko e Fekumi ki he Fiefiá

Fai 'e David Dickson

Founga 'e hiva ke tokoni ke ke mo'ui fiefia ange, neongo e ngaahi taimi faingata'á.

32 Le'o 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní ☺

'Oku fakalelei'i 'e he 'ofá 'a e ngaahi me'a kuo maumaú; ko hono foaki ange ki he'ene fa'eé ha me'a'ofo ta'engata; 'oku mole 'a e ongo'i tuenoá 'i he loto-hounga'iá; 'oku faito'o hono lotó 'e he ngāue tokoní.

36 Ngāue Fakaetauhí ki he Fānaú mo e To'u Tupú

Fai 'e Brittany Beattie

Ko e founa 'eni te ke lava ai 'o poupou'i mo fakalotolahi'i e to'u tupu mo e fānau 'oku mou feohí ke nau a'usia e tu'unga 'oku nau malavá.

40 Ko Hono Ako'i 'o e To'u Tupú mo e Fānau Iiki Angé

Ko e Foua e Ngaahi Liliú ☺

Ko e ngaahi me'a 'eni 'e fitu te ke lava 'o fai ke tokoni'i ho'o fānaú 'i he'enau foua e ngaahi liliu mahu'inga 'i he'enau mo'ui.

☺ Ngaahi Laukonga Nounouú

'I he Takaffi
Tā fakatātā'i
'e Chiara Riva

Ngaahi vahé

Kakai Lalahi Kei Talavouú

42

Kuo ongo'i tuenoa 'a e tokotaha

kotoa pē, ka 'e lava 'e he 'Otuá 'o 'omi ha mālohi ke tau hoko atu. 'Oku vahevahe 'e ha kakai lalahi kei talavou 'i he konga ko 'ení, 'a e founa 'oku nau ikuna'i ai e ongo'i tuenoá, kau ai e **founa ke fakakaungāme'a**.

To'u Tupú

51

'Oku **fakalakalaka fakataha** ha kau tautehina 'i he lakanga fakataula'eikí; 'oku vahevahe 'e he to'u tupu mei he funga 'o e māmaní 'a e **founa 'oku nau fakamanatua ai e Kilisimasí**; 'oku fie ma'u 'e he 'Eikí 'a e 'ofa, **kae 'ikai ko e manuki**; 'oku taki mai ha talavou ki he ongoongolelef 'i ha teiti ne aleá'i 'e ha taha kehe; pea mo e **founa ke fakahoko ai e fili ke ngāue fakafaifekaú**.

Fānaú

Kaume'a

Vakai'i e ngaahi feitu'u **ne hā'elea 'e Sīsuú**. Lau fekau'aki mo e kāngalotu 'o e Siasí 'i Kolomupiá. Fakamanatua e 'aloí 'o Sīsuú, **ko e maama 'o e Māmaní**.

NGAAHI TALANOA 'OKU MA'U FAKA'ILEKITULŌNIKA PEÉ-TISEMÁ

Fanga ki'i Tokoni 'e 5 ke Fiefia he Kilisimasí 'i Ho'o Mama'o mei 'Apí*Fai 'e Alexandra Palmer*

Ko e founiga 'eni te ke lava 'o ongo'i lata ai 'i ho'o mama'o mei 'apí.

Faingata'aia Fakalaumālié mo e Mahu'inga 'o e Ngaahi Kaungāme'a Leleí*Fai 'e Bella Harvey*

Ko e vahevahe 'e ha tokotaha lahi mei 'Aositēelia ha ngaahi fakakaukau ki hono mahu'inga 'o e kaungāme'a.

Vahevahe 'e he Kāingalotú e Ngaahi Tāpuaki mei he Ha'u, 'o Muimui 'Iate Aú*Fai 'e Chakell Wardleigh*

Lau e founiga ne liliu ai e mo'ui 'o e kāingalotú he ta'u ní 'i hono ako e Fuakava Fo'oú!

TISEMA 2019 VOL. 43 FIKA 12
LIAHONA 18612 900

Ko e makasini fakavahāapule'anga 'eni 'a e Siasi 'o Sisi Kalaisi 'o e Kau Ma'oni'oni 'i He Ngaahi 'Aho Kimui Ní

Ko e Kau Palesiteni'ul Uluakí: Russell M. Nelson, Dallin H. Oaks, Henry B. Eyring

Ko e Kōlomu 'o e Kau 'Apostolo 'e Tok Hongofulu Mā Uá: M. Russell Ballard, Jeffrey R. Holland, Dieter F. Uchtdorf, David A. Bednar, Quentin L. Cook, Dodd Christofferson, Neil L. Andersen, Ronald A. Rasband, Gary E. Stevenson, Dale G. Renlund, Gerrit W. Gong, Ulisses Soares

'Étitá: Randy D. Funk

Kau 'Étitává: Becky Craven, Sharon Ebanks, Cristina B. Franco, Walter F. González, Larry S. Kacher, Adrián Ochoa, Michael T. Ringwood, Vern P. Stanfill

Talékita Pulé: Richard I. Heaton

Talékita 'o e 'U Makasini 'a e Siasi: Allan R. Loyborg

Pule Pisini: Garff Cannon

Étitá Pulé: Adam C. Olson

Tokoni 'Étitá Pulé: Ryan Carr

Tokoni Faipákí: Camila Castrillón

Timi ki he Tohí mo e 'Étitá: David Dickson, David A. Edwards, Matthew D.

Flitton, Garrett H. Garff, Aaron Johnston, Jon Ryan Jensen, Charlotte Larcabal, Michael R. Morris, Eric B. Murdock, Joshua J. Perkey, Jan Pinborough, Richard M. Romney, Mindy Selu, Lori Fuller Sosa, Chakell Wardleigh, Marissa Widdison

Talékita Pule Faka'ātī: J. Scott Knudsen

Talékita Faka'ātī: Todd R. Peterson

Fokotu'utu': Jeanette Andrews, Fay P.

Andrus, Mandie Bentley, C. Kimball Bott, Thomas Child, Joshua Dennis, David Green, Colleen Hinckley, Eric P. Johnson,

Susan Lofgren, Scott M. Mooy, Emily Cheiko Remington, Mark W. Robison, K. Nicole Walkenhorst

Kou'otine'a o e Intellectual Property:

Collette Nebeker Aune

Pule he Fakatahataha'i 'o e Makasini:

Jane Ann Peters

Fakatahataha'i: Ira Glen Adair, Julie Burdett, Thomas G. Cronin, Bryan W. Gygi, Ginny J. Nilson, Marriessa M. Smith

Kim'u'a pe'a Pákí: Joshua Dennis, Ammon Harris

Talékita Faipákí: Steven T. Lewis

Talékita Tufákí: Nelson Gonzalez

Kau Ngāue ki he Liahona 'i Tongá:

Tokoni 'Étitá: Patrick Taufa

Tokoni 'Étitá: Heitonga Similai

Ko e totongi ki hono fakakatao 'o e ngaahi Liahona he ta'u 'oku TOP \$3.60. Ko e tu'a-sila 'eni ke fai mai ki a'i a e totongi mo e ngaahi faka'ekéké: Senitá Tufakangá Nāunaú, Siasi 'o Sisi Kalaisi 'o e Kau Māoni'oni 'i He Ngaahi 'Aho Kimui Ni, PO Box 109, Nukualofa, Tongatapu, Tonga. Telefoni (676) 29-176.

Ke ma'u 'a e ngaahi totongi ki ho'o makasini 'i he ngaahi fonua mavahe mei he 'unaiteti Siteiti mo Kānata, 'alu ki he store.lids.org pe fetu'utaki ki he senitá tufakangá naūnau'a e Siasi pe taki fakauuto pe fakakoló.

'Omi 'a e ngaahi fakamatálá mo e ngaahi faka'ekéké he 'initanetí

'i he liahona.lids.org: 'i he meili ki he Liahona, Fl. 23, 50 E. North Temple St., Salt Lake City, UT 84150-0023, USA; pe 'i-meili ki he liahona@ldschurch.org.

Ko e Liahona (ko ha lea 'i he Tohí 'a Molomoná 'oku 'uhinga ia ko e 'kāpasá' be me'a 'fakahinohino') 'oku pulusi 'a e Makasini Fakavahāa' Pule'angá 'i he lea faka'Alapénia, 'Aménia, Pisilama, Kempitoua, Pulukāli, Sepuano, Siaina, Siaina (fakafainaogofua), Koloésia, Seki, Tenimā'ake, Holani, Pilitania, Eritónia, Fisi, Finilani, Falaniseé, Siamané, Kalisi,

KUMI KE LAHI ANGE

I he Gospel Library app pea mo e liahona.ChurchofJesusChrist.org te ke lava ai 'o:

- Ma'u 'a e makasini lolotongá.
- Ma'u ai e ngaahi me'a 'oku ma'u faka'ilekitulōnika peé.
- Kumi e ngaahi makasini kimu'á.
- Fakahū ho'o ngaahi talanoá mo e fakamatalá.
- Totongi pe totongi ko ha me'a'ofa.
- Fakatupulaki ho'o akó 'aki e ngaahi nāunau faka'ilekitulōniká.
- Vahevahe e ngaahi talanoá mo e vitiō manakoá.
- Download pe paaki e ngaahi talanoá.
- Fanongo ki he ngaahi talanoá 'okú ke manako aí.

FETU'UTAKI MAI KIATE KIMAUTOLU

Ímeili mai ho'o ngaahi fehuí mo e fakamatalá ki he liahona@ChurchofJesusChrist.org.

Fakahū mai ho'o ngaahi talanoá langaki 'o e tuí ki he liahona.ChurchofJesusChrist.org pe meili ki he:

Liahona, floor 23

50 E. North Temple Street

Salt Lake City, UT 84150-0023, USA

For Readers in the United States and Canada:

December 2019 Vol. 43 No. 12.

LIAHONA (USPS 311-480) Tongan (ISSN

1522-9254) is published monthly by

The Church of Jesus Christ of Latter-day

Saints, 50 East North Temple, Salt Lake

City, UT 84150. USA subscription price

is \$10.00 per year; Canada, \$12.00 plus

applicable taxes. Periodicals Postage Paid

at Salt Lake City, Utah. Sixty days' notice

required for change of address. Include

address label from a recent issue; old and

new address *must* be included. Send USA

and Canadian subscriptions to Salt Lake

Distribution Center at address below.

Subscription help line: 1-800-537-5971.

Credit card orders (Visa, MasterCard,

American Express) may be taken by

phone. (Canada Poste Information:

Publication Agreement #40017431)

POSTMASTER: Send all UUA to CFS (see

DMM 507.1.5.2). NONPOSTAL AND

MILITARY FACILITIES: Send address

changes to Distribution Services, Church

Magazines, P.O. Box 26368, Salt Lake City,

UT 84126-0368, USA.

NGAAHI FOFONGA FIEFIÁ

Ko ha fanga ki'i fakakau-kau 'eni ki he me'a 'okú ne 'omi ha mo'ui fiefiá. 'Oku tau vakai faka'auliliki ange ki he kaveingá ni 'i he peesi 24, kau ai ha founга 'e hiva ke fiefia ange aí.

"I he ngaahi kolo 'i 'Afliká, 'e fakafe'iloaki mai ha taha mo pehē, **"OKU TAU FĒFĒ?"** 'I he mahino ko 'ení, 'oku tau fiefia mo'oni 'i he ngaahi lavame'a pe fiefia 'a ha taha kehe."

Desmond Tutu, Archbishop Emeritus of Cape Town, South Africa, 'i he 14th Dalai Lama, Desmond Tutu, *The Book of Joy: Lasting Happiness in a Changing World* (2016).

"Kapau 'okú ke loto ke fiefia 'a e ni'ihi kehé, manava-ofa; pea kapau 'okú ke loto **ke ke fiefia, manava'ofa.**"

Dalai Lama, 'i he Dalai Lama and Howard C. Cutler, *The Art of Happiness: A Handbook for Living* (2009).

"KAPAU 'OKU 'IKAI HA NGAAHI FAKAKAUKAU LELEI, 'OKU 'IKAI HA NONGA, pea kapau 'oku 'ikai ha nonga, 'oku 'ikai ha fiefia."

Mahatma Gandhi, *The Selected Works of Mahatma Gandhi: The Voice of Truth* (1968).

"'Oku 'ikai ko e fiefiá, 'okú ne 'ai ke tau loto-hounga'iá. Ko e **loto-hounga'iá** 'okú ne 'ai ke tau fiefiá."

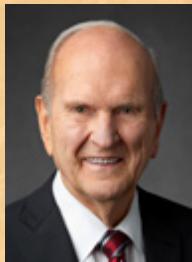
David Steindl-Rast, Catholic Benedictine monk, "Want to Be Happy? Be Grateful," TEDGlobal 2013 (video), June 2013, ted.com.

"Ko e taumu'a mo e 'uhinga 'o e mo'uí ke fiefia. "Oku 'i ai 'a e fa'ahinga 'o e tangatá koe'uhí ke nau ma'u 'a e fiefia"

[2 Nifai 2:25]. 'Oku iku e angama'á, angatonú, faivelengá, mā'oni'oní, pea mo hono tauhi e ngaahi fekau 'a e 'Otuá, ki ha mo'ui fiefia."

Palesiteni David O. McKay, *Pathways to Happiness* (1964).

Fai 'e Palesiteni
Russell M. Nelson

Me'a'ofa 'e Fā MEI HE FAKAMO'UÍ

Si'oku kāinga 'ofeina, ko ha fa'ahita'u ma'ongo'onga mo'oni 'eni! Tuku mu'a ke tau fakakaukau fakataha ki he ngaahi tāpuaki 'oku tau ma'u 'i he nofotaha 'etau tokangá 'i he mo'ui, misiona, tokāteline, mo e Fakalelei 'o e 'Eiki ko Sisū Kalaisí.

'Oku ou fakaafe'i kimoutolu 'i he lolotonga e fa'ahita'u ni ke mou fakakaukau ki homou ngaahi holí. 'Okú ke loto mo'oni nai ke hoko 'o hangē ange ko Sisū Kalaisí? 'Okú ke loto mo'oni nai ke nofo mo e Tamai Hēvaní pea mo ho fāmilí 'o ta'engata pea mo'ui 'o hangē ko Iá? Kapau ko ho lotó ia, 'e fie ma'u ke ke tali e ngaahi me'a'ofa lahi 'oku 'omi 'e he 'Eikí ke tokoni'i koe lolotonga ho taimi sivi'i 'i he mo'ui fakamatelié. Tau nofotaha mu'a 'i he me'a'ofa 'e fā 'i he ngaahi me'a'ofa na'e foaki 'e Sisū Kalaisí kiate kinautolu kotoa 'oku loto fiemālie ke *ma'u* iá (vakai Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 88:33).

'Uluakí, na'a Ne foaki mai 'a e malava ta'efakangata-
ngata *ke 'ofá*. 'Oku kau ai e malava ke 'ofa 'i he ni'ihí 'oku
'ikai 'ofa'i mo kinautolu 'oku 'ikai ke nau 'ofa 'iate koé pea
lolotonga fakatanga mo fai kovi atú (vakai, Mātiu 5:44–45).

'I he tokoni 'a e Fakamo'uí, te tau lava 'o ako ke 'ofa 'o
hangē ko 'Ene 'ofá. 'E ala fie ma'u ki ai ha liliu 'o e lotó—
ko ha fakavaivai'i mo'oni hotau lotó—'i hono ako'i kitau-
tolu 'e he Fakamo'uí 'i he founiga ke tau fetauhi'aki *mo'oni*
ái. Si'oku kāinga 'ofeina, te tau lava 'o ngāue fakaetauhī
mo'oni 'i he founiga 'a e 'Eikí 'i he'etau tali 'Ene me'a'ofa
'o e 'ofá.

Ko e me'a'ofa hono **ua** 'oku foaki atu 'e he Fakamo'uí ko e malava ko ia *kefakamolemolé*. Te ke lava fakafou 'i He'ene Fakalelei ta'efakangatangatá, 'o fakamolemole'i 'a kinautolu kuo nau fakamamahi'i koé pea mahalo he 'ikai ke nau teitei tokanga ki he'enau angakoví. 'E foaki atu 'e he Fakamo'uí 'a e malava ke ke fakamolemole'i ha taha pē kuó ne ngaohi-kovi'i koe 'i ha fa'ahinga founiga pē.

Ko ha me'a'ofa hono **tolu** mei he Fakamo'uí ko e *fakatomalá*. 'Oku fakaafe'i kitautolu 'e he 'Eikí ke liliu 'etau fakakaukaú, 'iló, laumálié, pea na'a mo 'etau mānavá. Hangē ko 'ení, 'i he taimi 'oku tau fakatomala aí, 'oku tau mānavá 'aki e hounga'ia ki he 'Otuá, 'a ia 'okú ne foaki mai e mānavá 'i he 'aho takitaha (vakai, Mōsaia 2:21). Pea 'oku tau holi ke faka'aonga'i e mānavá ko iá 'i he tauhi kiate Ia mo 'Ene fānaú. Ko e fakatomalá ko ha me'a'ofa ma'ongo-'onga ia. Ko ha founiga ia 'oku 'ikai totonu ke ilifia'i. Ko ha me'a'ofa ia ke tau ma'u 'i he fiefia pea ke faka'aonga'i—'o tali—'i he 'aho takitaha 'i he'etau faiseinga ke hoko 'o hangē ange ko hotau Fakamo'uí.

Ko e me'a'ofa hono **fā** mei hotau Fakamo'uí ko ha tala'ofa mo'oni—ko ha tala'ofa 'o e *mo'ui ta'engatá*. 'E toetu'u e tokotaha kotoa pē pea a'usia e mo'ui *ta'e-fa'a-maté*. Ka ko e mo'ui *ta'engatá* 'oku mahulu atu ia 'i ha tu'unga pau 'o e taimí. Ko e mo'ui *ta'engatá* ko e fa'ahinga mo e tu'unga ia e mo'ui 'a e Tamai Hēvaní pea mo Hono 'Alo 'Ofa'angá. 'I he taimi 'oku 'omi ai 'e he Tamaí 'a e mo'ui *ta'engatá*, 'oku hangē 'okú Ne pehē mai, "Kapau te ke fili ke muimui ki hoku 'Aló—kapau ko ho *holí* ke ke hoko *mo'oni* 'o hangē ange ko Iá—te ke malava 'i he fakalau 'a e taimí 'o mo'ui hangē ko kimauá pea pule ki he ngaahi māmaní mo e ngaahi pule'angá."

'E 'omi 'e he ngaahi me'a'ofa makehe 'e fā ko 'ení ha fiefia lahi ange 'i he'etau tali kinautolú. Na'e malava 'o fakahoko ia koe'uhí na'e āfeitaulalo 'a Sihova ke hā'ele mai ki he māmaní ko e pēpē ko Sisuú. Na'e 'alo'i ia 'i ha Tamai *ta'e-fa'a-mate* mo ha fa'ē fakamatelie. Na'e 'alo'i ia 'i Pētelihema 'i he ngaahi tūkunga ma'ulalo tahá. Ko Sisuú Kalaisi 'a e me'a'ofa fisifisimu 'a e 'Otuá—ko e me'a'ofa 'a e Tamaí ki he kotoa 'o 'Ene fānaú (vakai, Sione 3:16).

'I he nofotaha pehē 'etau fakakaukaú mo e ngaahi ongó 'i he Fakamo'uí 'o e māmaní, ko e hā leva 'oku fie ma'u *ke tau* fāi ke ma'u ai e ngaahi me'a'ofa ko 'eni na'e foaki loto fiemalie mai 'e Sisuú Kalaisí? Ko e hā 'a e founiga ke 'ofa ai 'o hangē ko 'Ene 'ofá, fakamolemole hangē ko 'Ene fakamolemole, fakatomala ke hoko 'o hangē ange ko Iá, pea nofo mo Ia mo 'etau Tamai Hēvaní?

Ko e founiga ke fakahoko mo tauhi 'a e ngaahi fuakava toputapú. 'Oku tau *fili* ke mo'ui pea fakalakalaka 'i he hala 'o e fuakava 'a e 'Eikí pea ke nofo ai. 'Oku 'ikai ko ha hala 'oku faingata'a. *Ko e founiga ia ki he fiefia mo'oni 'i he mo'ui ni mo e mo'ui ta'engata hili 'a e mo'ui ni.*

Si'oku kāinga 'ofeina, ko 'eku holi taupotu tahá ke ma'u 'e he fānaú kotoa 'a e Tamai Hēvaní 'a e faingamālie ke fanongo ki he ongoongolelei 'o Sisuú Kalaisí pea fai pau ki He'ene ngaahi akonakí. 'Oku ou fakatauange te tau tui pea ma'u e 'ofa 'oku ma'u 'e he Fakamo'uí ma'atautolú. Na'e tāki-ekina Ia 'i He'ene 'ofa ta'efakangatangata mo haohaoa 'iate kitautolú ke Ne fakalelei ma'atautolú. 'Oku faka'atā 'e he me'a'ofa ko iá—'a 'Ene Fakalelei—ke tau ma'u kotoa e toenga 'o 'Ene ngaahi me'a'ofá. ■

Mei he Fakataha Lotu Faka-Kilisimasi 'a e Kau Palesitenisi 'Ulukí 'i he 2018.

KO HAI E KI'I TAMASI'Í?

Fakalea 'e William C. Dix

Hiva Tiueti pe Kuaea Konga 'e Ua

Hiva Fakafonua mei 'Ingilani
Fokotu'utu'u 'e Sally Deford

Māmālie ♩ = 90–100

Hiva le'o taha e Kakai Fefiné

mp

1. Ko hai ki - 'i Ta -
2. 'A - lo - 'i he mā -

4

ma - si - 'í, Mo - he fu - nga 'o Me - lé? Hi - 'u - la - ló, 'Ai - 'a - nga - kai 'o e ma - nú. Tau -

4

va e ka - u 'á - nge - ló, Le - 'o kau tau - hi - apo e fai - a - nga - ha - lá, Si - 'e - ne ta - u -

7

si - pí. Tu - 'i ko Ka - lai - sí, Ne - ta - pá. Fa - 'o mo e ta - ó, Mo -

Hiva le'o taha e Kakai Tangatá

10

13

le - 'o - hi _____ mo hi - va - 'i; Mou hū _____ kia -
nu - ka ma - 'a - ta - u - á; Fa - ka - fe -

13

16

te I - a, _____ Si - 'i _____ Ta - ma _____ 'a Me - - lé.
ta - 'i - a, _____ Si - 'i _____ Ta - ma _____ 'a

19

2.

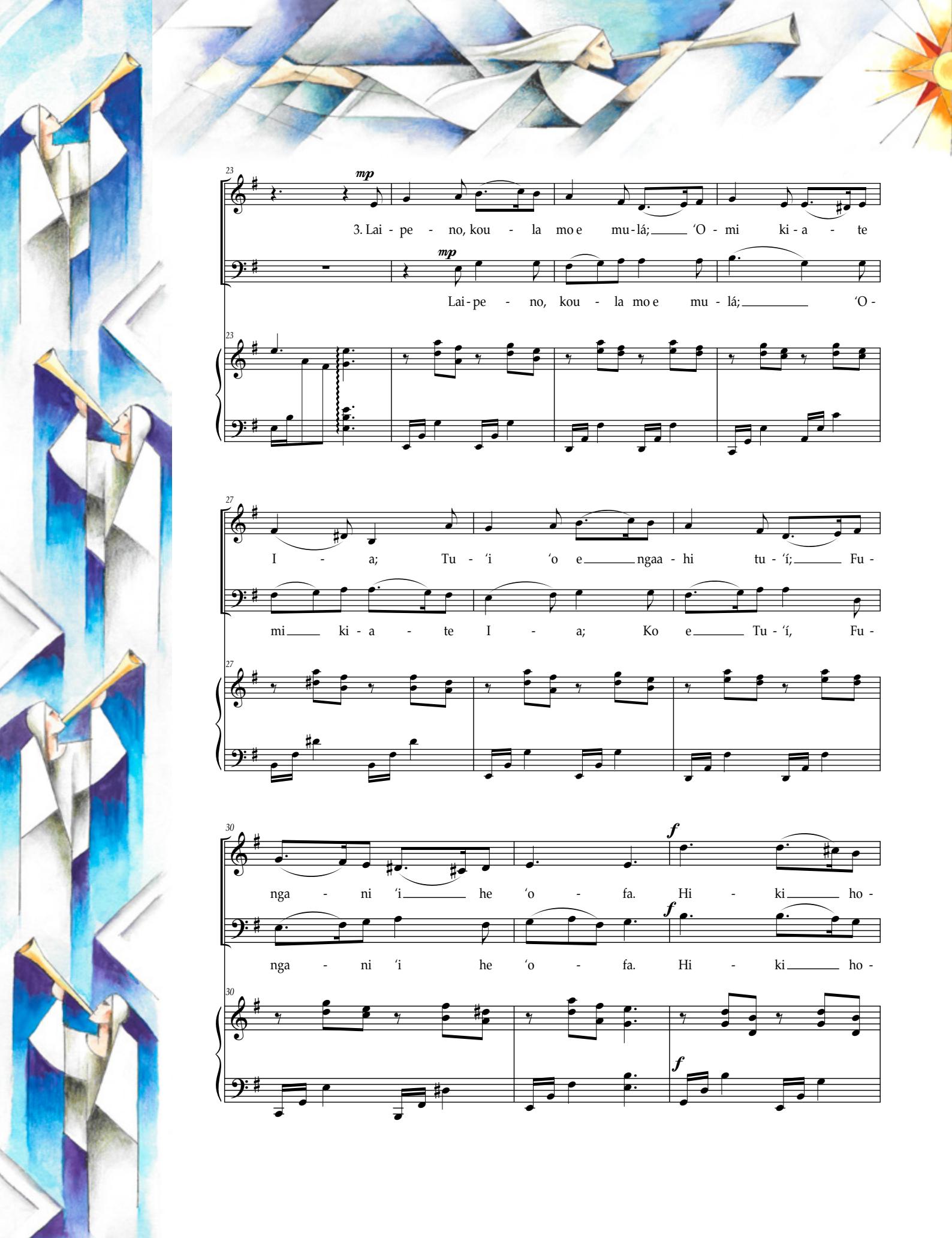
Me - - lé.

19

mp

Sheet music for two voices and piano. The vocal parts are in soprano and bass clef, and the piano part is in bass clef. The music consists of four systems. The first system starts at measure 13. The second system starts at measure 13. The third system starts at measure 16, with a vocal line continuing from the previous system. The fourth system starts at measure 19, with a vocal line continuing from the previous system. The piano part includes harmonic notation and dynamic markings like *mp*.

 A musical score for voice and piano. The vocal part is in soprano C-clef, and the piano part is in bass F-clef. The score consists of four systems of music, each starting with a dynamic marking of *mp*.

System 1 (Measures 23-24):

3. Lai - pe - no, kou - la mo e mu-lá; 'O - mi ki - a - te
 Lai-pe - no, kou - la mo e mu - lá; 'O -

System 2 (Measures 25-26):

mf

System 3 (Measures 27-28):

I - a; Tu - 'i 'o e ngaa - hi tu - 'i; Fu -
 mi - ki - a - te I - a; Ko e Tu - 'i, Fu -

System 4 (Measures 29-30):

f

nga - ni 'i he 'o - fa. Hi - ki ho -
 nga - ni 'i he 'o - fa. Hi - ki ho -

System 5 (Measures 31-32):

f

33

mou le - 'ó; Tāu - po - 'ou si - 'e - ne hi - va.
mou, ho - mou le - 'ó; Tāu - po - 'ou si - 'e -

33

36

Fie - fia he 'al - o - 'í, Si - 'i Ta - ma 'a
ne hi - va he 'a - lo - 'í, Si - 'i Ta - ma 'a

36

39

rit. *mp*

Me - lé. Si - 'i Ta - ma 'a Me - lé.
Me - lé. *rit.* Ta - ma 'a Me - lé.

39

rit.

Ngaahi Tefito'i Mo'oni 'o e Ngāue Fakaetauhí

Me'a 'Oku Ako'i Mai

'e he Talanoa 'o e

Kilisimasí kau ki he

Ngāue Fakaetauhí

"Ko e fa'ahita'u fakalata'eni 'o e ta'u. Hiva'i ha hiva; kuo vave e hokosia mai e Kilisimasí. Fai e talanoa mo'oni 'o e 'alo'i 'o Sisuú, 'i he'ene ha'u ki māmanī ko e pēpē valevalé" ("The Nativity Song," Children's Songbook, 52).

Ko e taimi Kilisimasí ko ha taimi faka'ofa ia 'i he fakafokifā e 'i ai ha 'uhinga fo'ou 'o e fanga sipí, kau tauhi-sipí, 'ai'angakai 'o e manú, mo e ngaahi fetu'ú. 'Oku nau hoko ko ha ni'ihi mahu'inga 'i hono toe fakamatala'i e taha 'o e ngaahi me'a mahu'inga taha kuo hoko 'i he hisitōlia 'o e fa'ahinga e tangatā: 'a hono 'alo'i 'o Sisū Kalaisí. 'Oku tokolahī ha ngaahi fāmili 'oku nau faka'ali'ali ha fakatātā 'o e 'alo'i 'i honau ngaahi 'apí. 'Oku lau 'e ha ni'ihi e talanoa 'o Hono 'alo'i pe kau ki ha talanoa fakatātā. Hangē ko e ngaahi talanoa kotoa kau kia Kalaisí, 'oku fonu e talanoa ki Hono 'alo'i 'i ha ngaahi me'a mahu'inga te tau lava 'o ako kau ki he ngāue fakaetauhí, pea mo hono vahevaha 'Ene māmā ke fakamāma'i 'a e māmaní. Na'e pehē 'e Palesitēni Heneli B. 'Aealingi, ko e Tokoni Ua 'i he Kau Palesitenisī 'Uluakí, "Ko e talanoa 'o e Kilisimasí ko ha talanoa ia 'o e 'ofa.

... 'I he ngaahi talanoa ki he 'alo'i 'o Kalaisí, 'oku tau lava 'o vakai mo ongo'i ai ko hai Ia. 'Oku fakama'ama'a ai 'etau kavengá 'i he fonongá. Pea te ne taki ke tau fakangalo'i kitautolu pea fakama'ama'a e kavengá ma'á e ni'ihi kehē."¹

"Na'e 'ikai te nau hao 'i he fale talifonongá" (Luke 2: 7.)

Na'e 'ikai lava 'e he tauhi fale talifonongá ke faka'atā ha potu ma'á e Fakamo'ui, ka 'oku 'ikai fie ma'u ke tau fai 'a e fehalaaki ko iá! Te tau lava 'o faka'atā ha potu ma'á e Fakamo'ui 'i hotau lotó 'aki hono faka'atā ha potu ma'a hotau ngaahi tokouá, tuonga'ané mo e tuofāfiné 'i he'etau tēpilé, 'i hotau 'apí, pea 'i he'etau ngaahi tukufakaholó. 'E lava ke fakafiefia mo fakangalongata'a

ange e ngaahi tukufakaholo fakafāmili lahi ‘i hono fakakau mai ha kakai kehe. ‘Oku ‘i ai ha tukufakaholo ‘a Taiana mo hono fāmilí ko hono fakaafe‘i mai ha taha ke nau Kilisimasi fakataha. Ko e Tisema kotoa pē, te nau alea‘i pea fili pe ko hai te nau fie fakaafe‘i.² Mahalo ‘e lava homou fāmilí ‘o kamata‘i ha tukufakaholo meimeī tatau. Mahalo ‘e fie kau mai ha taha ‘okú ke ngāue fakaetauhī ki ai ‘i ha‘amou hiva‘i fakataha e ngaahi hiva Kilisimasi manakó. Mahalo foki te ke lava ‘o faka‘atā ha feitu‘u ‘i homou ma‘u me‘atokoni efiafi he Kilisimasi ki ha taha ‘oku ‘ikai ‘i ai hano fāmili ‘i he feitu‘u.

Ko e hā ha founiga lelei ange ke fakafiefia‘i ‘aki e Fakamo‘u ka ko e muimui ‘i He‘ene sipinga hono fakakau mai e ni‘ihī kehē? Manatu‘i ‘okū Ne fakaafe‘i “a kinautolu kotoa pē ke nau ha‘u kiate ia ‘o ma‘u ‘i he‘ene angalele‘i; pea ‘oku ‘ikai te ne ta‘ofi ha tokotaha ‘oku ha‘u kiate ia, pe ko ha ‘uli‘uli pe hinehina, pe ko ha pōpula pe tau‘atāina, pe ko ha tangata pe fefine; pea ‘okū ne manatu‘i ‘a e kau hītenī; pea ‘oku tatau ‘a e kakai fulipē ‘i he ‘ao ‘o e ‘Otuá, ‘a e Siú mo e Senitailé fakatou‘osi” (2 Nifai 26:33). Faka‘atā ha potu pea fakakau mai ha ni‘ihī kehe.

**“Pea na‘e ‘i he fonua ko iá ‘a e kau tauhi
sipi ‘oku nofo ‘i he ngoué, ‘o le‘ohi ‘enau
fanga sipí ‘i he po‘uli” (Luke 2:8)**

‘Oku ngali fe‘unga e kau ‘a e kau tauhi-sipi ‘i he ni‘ihī ke fuofua fe‘iloaki mo e Fakamo‘u ‘i He‘ene kei valevalé. Na‘e ui ‘e he kau palōfita he kuonga mu‘á ‘a Sisū Kalaisi ko e “Tauhi ‘o ‘Isilel” (Saame 80:1) pea mo e “Tauhi-sipi . . . ki he māmaní kotoa” (1 Nifai 13:41). Pea na‘e folofola tonu ‘a Kalaisi ‘o pehē, “Ko au ko e tauhi lelei; [pea ‘oku ou ‘ilo ‘eku fanga sipí]” (Sione 10:14). Ko hono ‘ilo‘i mo tauhi ‘etau fanga sipí ko ha konga mahu‘inga ia ‘o e tauhi mo e ngāue fakaetauhī ‘o hangē ko ia ne fai ‘e he Fakamo‘u.

‘I he ulo ‘a e ngaahi māmā mo e ngaahi teuteu faka‘ofo‘ofá, ‘oku lahi ha ngaahi me‘a ke vakai ki ai lolotonga e taimi Kilisimasí. Kae mahalo

‘e lava ke ma‘u e faka‘ofo‘ofa ma‘ongo‘onga taha ‘o e fa‘ahita‘ú ‘i he‘etau manatu‘i ke tukutaha ‘etau tokangá ‘i he ni‘ihi ‘oku tau ngäue fakaetauhí ki ái pea le‘ohi ‘etau tákangá. ‘E lava ke hoko ‘a e le‘ohí ‘i hano ‘ilo‘i e me‘a ‘oku sai‘ia taha ai ha tokotaha pe fehu‘i ki ha tokotaha fekau‘aki mo ‘ene ngaahi palani ki he ‘aho mälöloó. ‘Oku tau le‘ohí ‘i he‘etau mamata pea feau e ngaahi fie ma‘u ‘a e ni‘ihi kehé—‘a e me‘a ‘oku mahinó mo ‘ikai mahinó fakatou‘osi.

‘I he taimi na‘e mate fakafokifá ai e husepániti ‘o Seli ko Mikí, na‘á ne loto-mamahi lahi. ‘I he tu‘unuku mai ‘a hono fuofua Kilisimasi toko tahá, na‘e fakautuutu ange ‘ene ongo‘i tuenoá. Kae fakamälö na‘e ‘i ai ‘a Souna ko e fefine ngäue fakaetauhí ki ái. Na‘e fakaafe‘i ‘e Souna mo hono husepániti ko Simí ‘a Seli ke nau ‘eva ‘i ha ngaahi ‘aho mälöloó lahi. Na‘á na fakatokanga‘i ne motu‘a e kote ‘a Selí péá na fakakaukau ke fai ha me‘a. ‘I ha ngaahi ‘aho si‘i kimú‘a he Kilisimasí, na‘e ‘omi ‘e Souna mo Simi ha me‘a‘ofa Kilisimasi kia Seli: ko ha kote fo‘ou faka‘ofo‘ofa. Na‘á na ‘ilo‘i e fie ma‘u fakatu‘asino ‘e Seli ha kote mäfaná kae pehē foki ki he‘ene fie ma‘u fakaeloto ha fakanonga mo ha kaungäme‘á. Na‘á na fai ha me‘a ke feau e ngaahi fie ma‘u ko iá ‘i he lelei taha na‘á na lavá pea tā ha sipinga faka‘ofo‘ofa ‘o e founiga te tau lava foki ai ‘o le‘ohí ‘etau tákangá.³

“Na‘e fepehē‘aki ‘e he kau tauhi sipí, Ke tau õ ‘eni ki Pëtelihema” (Luke 2:15)

Ko e “Ke tau õ” ko ha fakaafe vëkeveke ia! Na‘e ‘ikai mahalo ‘a e kau tauhi-sipí ‘e fu‘u ongosia honau kaungäme‘á ke fai ‘a e fonongá. Na‘e ‘ikai ke nau õ fakalongolongo pē ‘iate kinautolu ki Pëtelihema. Na‘a nau fele-aiki fiefia ‘o pehē, “Ke tau õ!”

Neongo mahalo he ‘ikai ke tau lava ‘o fakaafe‘i hotau kaungäme‘á ke nau omi ‘o mamata ki he Fakamo‘ui valevalé, ka te tau lava ‘o fakaafe‘i kinautolu ke nau ongo‘i e laumälie ‘o e Kilisimasí ‘aki ‘etau ngäue tokoni fakatahá. Na‘e pehē ‘e Poni L. ‘Osikäsoni, ko e Palesiteni Lahi mälölo ‘o e Kau Finemuí, “Ko e founiga ke fakalahi ai e laumälie ‘o e Kilisimasí [ko e] ala atu ‘i he anga‘ofa kiate kinautolu ‘oku tau feohí pea fai ha foaki.”⁴ Fakakaukauloto ‘okú ke puke ha fo‘i te‘elango. ‘E lava mo‘oni ‘a e ni‘ihi kehé ‘o mamata pea ‘aonga kiate kinautolu e maama mei ho‘o te‘elangó, ka ke fakakaukauloto ki he mäfana te nau lava ‘o ongo‘i kapau te ke faka‘aonga‘i ho‘o te‘elangó ke fakaulo ‘aki ‘enau te‘elangó pea tuku ke nau pukepuke ‘a e mämá ‘iate kinautolu.

Na‘e ako‘i ‘e Kalaisi Tonu ko kinautolu ‘oku muimui ‘iate Iá, te nau ma‘u ‘a e maama ‘o e mo‘uí (vakai, Sione 8:12,). Ko e ngäue tokoni ‘o

hangē ko ia na'á Ne faí, 'a e founiga 'e taha te tau lava ai 'o muimui kiate Ia pea fiefia 'i he maama ko ia kuo tala'ofa maí. Ko ia ai, vahevahe 'a e māmā 'aki hono fakaafe'i e ni'ihī kehé ke mou ngāue tokoni fakataha! Te ke lava fēfē 'o ngāue tokoni fakataha mo kinautolu 'okú ke ngāue fakaetauhī ki aí? Te mou lava 'o teuteu'i ho'omou me'akai manakó pe faka'ohovale'i ha taha 'aki ha ki'i me'a'ofa pe ki'i tohi. Te mou lava 'o ongo'i fakataha e maama 'oku ma'u mei he muimui ki he sipinga 'o e ngāue tokoni 'a Kalaisí.

"Pea nau ongoongoa 'a e lea na'e fakahā kiate kinautolu 'i he tamā ni" (Luke 2:17)

'Oku faingofua ke fakakaukauloto ki he fiefia 'a e kau tauhi-sipí 'i he'ēnau vahevahe e ongoongo fakaofo 'o hono 'alo'i 'o Kalaisí mo e kakai toko lahi taha ne nau lavá. Ne talaki 'e he kau 'āngeló, kuo hā'ele mai 'a e Misaia ne kikite'i! Kuó Ne 'i hení! Ko e mo'oní, ko hono vahevahe e ongoongo lelei 'o e Fakamo'uí ko ha kaveinga lahi ia 'o e talanoa 'o e 'Alo'i. Na'e hiva 'a e kau 'āngeló. Na'e tataki 'e he fetu'ú 'a e halá. Pea na'e talaki ia 'e he kau tauhi-sipí 'i he ngaahi fonua mama'o.

Te tau lava 'o tānaki hotau le'ō ki he talanoa 'o e Kilisimasí 'aki hono vahevahe e ongoongo lelei mo fakamo'oni ki he Fakamo'uí. Na'e ako'i 'e Sisitā Sini B. Pingihami, ko e Palesiteni Lahi 'o e Fine'ofá 'o pehē, "'I ho'o ma'u e faingamālie ke fakaofonga'i e Fakamo'uí 'i ho'o ngaahi ngāue fakaetauhí, fehu'i hifo kiate koe, "'E founiga fēfē ha'aku vahevahe 'a e maama 'o e ongoongoleleí ki he tokotaha pe fāmili ko 'ení? "Ko e hā 'a e ma'a 'oku ue'i au 'e he Laumālié ke u faí?"⁵

Ko ha ngaahi fokotu'u 'eni ke ke fakakaukau ki ai 'i ho'o feinga ke 'ilo'i e founiga te ke lava 'o vahevahe ai ho'o fakamo'oni ki he Fakamo'uí mo 'Ene ongoongoleleí:

- Kumi ha potufolofola 'okú ne fakamatala'i ho'o ngaahi ongo fekau 'aki mo e Fakamo'uí pe fakahaa'i e 'uhinga 'okú ke hounga'ia ai 'iate Iá. Vahevahe ia mo kinautolu 'okú ke ngāue fakaetauhī ki aí.
- 'Ave ha pōpoaki telefoni (text) pe pōpoaki 'i he mitia fakasōsialé mo ha vitiō faka-Kilisimasí. 'Oku 'i ai ha ngaahi vitiō fakaofo 'i he ChurchofJesusChrist.org!
- Vahevahe ki ha kaungāme'a ha manatu makehe pe tukufakaholo 'okú ne fakamanatu atu 'a Kalaisi.

Ma'u ha tui 'e fakamo'oni 'a e Laumālié Mā'oni'oní ki he mo'oní ho'o fakamo'oni, 'o hangē pē ko 'Ene fakamo'oni kia Simione mo 'Ana ko e pēpē ko Sisuú 'a e Fakamo'uí (vakai, Luke 2:26, 38).

Na'e pehē 'e 'Eletā Tieta F. 'Ukitofa 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "Ke fakalangilangi'i mo'oni e hā'ele mai [a Sisū Kalaisi] ki he māmaní, kuo pau ke tau fai 'a ia na'á Ne faí pea tokoni 'i he manava'ofa mo e 'alo'ofa ki hotau kāingá. Te tau lava 'o fai faka'aho 'eni 'i he'ētā leá mo e ngāue. 'Ofa ke hoko 'eni ko 'etā tukuakaholo 'o e Kilisimasí, tatau ai pē pe ko e fē feitu'u 'oku tau nofo aí—ke tau anga'ofa ke lahi ange, fa'a fakamolemole ange, fakasi'isi'i e loto fakamāú, fakalahi 'etā loto hounga'ia pea foaki lahi ange mei he'etā mahú kiate kinautolu 'oku faingata'a'ia."⁶ ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Henry B. Eyring, "Christmas Stories" (First Presidency Christmas devotional, Dec. 6, 2009), broadcasts.ChurchofJesusChrist.org.
2. Vakai, Daiana Melina Albornoz Díaz, "Sharing Christmas," *Liahona*, Dec. 2007, 17.
3. Vakai, Cheryl Boyle, "He Would Have Bought It for You," *Ensign*, Dec. 2001, 57.
4. Bonnie L. Oscarson, "Christmas Is Christlike Love" (First Presidency Christmas devotional, Dec. 7, 2014), broadcasts.ChurchofJesusChrist.org.
5. Jean B. Bingham, "Ngāue Fakaetauhī 'o Hangē ko e Fakamo'uí," *Liahona*, Mē 2018, 104.
6. Dieter F. Uchtdorf, "Tufotufa Ho'o Momo'i Maá" (fakataha lotu Faka-Kilisimasí 'a e Kau Palesiteni 'Uluakí, Dec. 3, 2017), broadcasts.ChurchofJesusChrist.org.

VAHEVAHE HO'O NGAACHI A'USIÁ

'Omi ho'o ngaahi a'usia'i ho'o ngāue fakaetauhī ki he ni'ihī kehé pe ko e 'enau ngāue fakaetauhī atu kiate koé. 'Alu ki he liahona.ChurchofJesusChrist.org pea lomi'i'i he "Submit an Article pe Feedback."

I AM A MEMBER
OF THE LEADERSHIP
OF DAY SAINTS

Fatu Ngamanga

Vahefonua Hahaké, Siela Leone

Na'e 'ikai ngata pē 'i he ako 'a Fatu ke laukonga mo tohi 'o fakafou 'i he polokalamā laukonga mo tohi 'a e ongoongoleleí, ka na'a ne ako foki ai kau ki he ongoongolelei 'o Sisū Kalaisí. Kimu'a pea kau 'a Fatu ki he Siasí, na'a ne faingata'a'ia 'i he tokonaki ma'a hono fāmilí. Ko e taimí ni kuí ne fakatupulaki ha ngaahi taukei 'i he mo'ui fakafalala pē kiate iá mo fakalele pē 'ene pisinisi 'i hono ngaohi nima mo fakatau atu ha ngaahi la'i faliki (rug) faka'ofo'ofa. 'Okú ne hoko foki ko e palesteni Fine'ofa 'i hono koló.

TOKOTAHĀ FAITAÁ, CHRISTINA SMITH

Kimu'a peá u kau ki he Siasí, na'a ku feinga ke ma'u ha pa'anga 'i hono fakatau atu ha ngaahi la'i faliki ne ngaohi nima, ka na'e 'ikai ke u ma'u ha pa'anga ke fakatau mai 'aki e naunaú. Na'a ku fa'a talaange ki he kakaí, "Kapau 'okú ke fie ma'u ha la'i faliki, 'alu 'o fakatau mai e naunaú 'o 'omai; pea te u ngaohi leva ia ma'a'u. Peá ke toki totongi mai pē i he'ene 'osí."

Ko 'eni kuó u 'i he Siasi 'o Sisū Kalaisí 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní, kuó u ako ai ki he mo'ui fakafalala pē kiate kitá. Kuo 'omi 'e he Siasí ha kātaki lahi ange ke u ako ke laukonga, tohi, lea, mo feinga ke fai ha me'a ke u mo'ui fakafalala pē kiate au. 'Oku ou 'alu he taimí ni ki he fale tuítú 'o kole 'enau toenga sīpinga 'oku nau kosi mei he valá 'o laku he falikí. 'Oku ou fakatau mai e sīpingá 'i ha mahu'inga ma'ama'a pea faka'aonga'i ia ke ngaohi 'aki 'eku ngaahi la'i falikí. Ko e taimí ni 'oku lahi ange e me'a 'oku ou fakatau atú 'i ha toe taimi kimu'a.

Kuo liliu 'eku mo'ui talu 'eku kau ki he Siasí. Kuo fakalakalaka lahi 'eku mo'ui! 'Oku ou laukau 'aki 'a Sisū Kalaisí pea mo Hono Siasí. 'Oku ou hounga'ia lahi 'i he Siasi 'o Sisū Kalaisí 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní.

ILO LAHI ANGE

Vakai lahi ange kau ki he fononga 'a Fatu 'i he tuí, kau ai ha 'u tā lahi ange, 'i he 'initanetí pe 'i he tatau 'o e Gospel Library 'o e fakamatatalá ni 'i he ChurchofJesusChrist.org/go/121916.

Ako fekau'aki mo e ngaahi lelei fakangāue mo fakalaumālie 'o e mo'ui fakafalala pē kiate kitá 'i he ChurchofJesusChrist.org/self-reliance.

Fai 'e 'Eletā
David A. Bednar
'O e Kōlomu 'o e Kau
'Aposetolo 'e Toko
Hongofulu Mā Uá

Sīsū Kalaisi

Ko e Ma'uānga 'o e Fiefia Tu'uloá

'E lava 'a e mēmipa kotoa 'o e Siasi 'o e 'Eikí kuo
fakafoki maí, 'a ia 'oku fāifeinga ke manatu'i mo tauhi
e ngaahi fuakava toputapú pea tauhi mo e ngaahi fekaú,
'o ma'u e me'a'ofa 'o e fiefia tu'uloá.

Na'a ku toki kau ki ha houalotu fakamo'oni fakalaumālie mo'oni peá u fakafanongo tokanga 'i he pehē 'e ha fefine mateaki, "Kuó u fiefia lahi koe'uhí ko e palani 'o e fakamo'ui 'a e Tamaí."

Ko e me'a ne hā mahino mai kiate aú ko e fo'i mo'oni ko ia na'e 'ikai lea 'aki pē 'e he fefiné ni ha ngaahi lea angamaheni. Ko e maama ne malama mei hono fofongá, ko e ongo fakalaumālie 'o hono le'ó, ko hono fōtunga fiefia mo nongá—na'e fakapapau'i mai 'e he me'a kotoa pē 'iate ia 'a e mo'oni 'o 'ene leá. Na'a ne fonu 'i he fiefia. Na'a ne fōtunga fiefia. Ko e mo'oni, na'a ne hoko 'o hangē ange ko e Fakamo'uí pea má u Hono 'imisí 'i Hono fōtungá (vakai, 'Alamā 5:14), ko ha konga ia 'o e ma'u e fiefiā.

Na'e fakatupu 'e he'ene fakahā 'a e tuí ke u manatu'i e fakalea 'o ha ngaahi himi angamaheni:

*Fekita mo e faingata'á
Pea tui faivelengá.¹*

*Hau kāinga 'oua manavahē;
Ke tau fiefiá. . . .
'Oku lelei 'etau ngāué
'I he'etau fai mālohi;
Kapau te tau fāitotonú—
'E lelei! 'E lelei!²
'E tu'u ia 'i māmaní,
'I he 'aho fakamuí.³*

Pea te tau hiva ‘i he fa‘ahita‘u Kilisimasi ko ‘ení:

*“He ko e ongoongo
Ki he fa‘ahinga ‘o e tangata ‘a e melinó.”⁴*

Pea

*Fiefia ki māmani, ka ha‘u ‘a e ‘Eiki,
Ke tau tali hotau Tu‘i! . . .
Nau hiva fiefia,
Nau hiva fiefia,
Hiva ‘i he fiefia.⁵*

Talu mei he hoko ‘a Palesiteni Lāsolo M. Nalesoni ko e palesiteni ‘o e Siasi ‘o Sisū Kalaisi ‘o e Kau Mā‘oni‘oni ‘i he Ngaahi ‘Aho Kimui Ní, kuó ne fa‘a fakahoko ha fakaafe ki he kakai ‘o e māmaní ‘oku kau ai ha tala‘ofa ‘o e fiefiá: “‘Oku faingofua mo fakamātoato ‘etau pōpoaki ki he māmaní: ‘oku tau fakaafe‘i e fānau kotoa ‘a e ‘Otuá he ongo tafa‘aki ‘o e veilí ke nau ha‘u ki honau Fakamo‘úi, ma‘u e ngaahi tāpuaki ‘o e temipale mā‘oni‘oní, ma‘u ha fiefia ‘oku tu‘uloá, pea mo‘ui taau ke ma‘u e mo‘ui ta‘engatá.”⁶

Ko e hā koā ‘a e fiefia ko ‘eni ‘oku tau hiva‘i mo ako‘í pea ‘oku ‘i ai hotau fatongia ke foaki ki he fa‘ahinga kotoa pē ‘o e tangatá? Pea ‘oku ma‘u fēfē ia? Tuku mu‘a ke tau fakakaukau fakataha he taimí ni ki he ngaahi tali ki he ongo fehu‘i mahu‘ingá ni.

KO E HĀ ‘A E FIEFIA?

Ko ha faka‘uhinga e tikisinalé angamahení ki he fiefiá “ko ha ongo ia ‘o e nēkeneka [pe] fiefia lahi.”⁷ ‘I hono fakafohoanakí, ‘oku fakamatala‘i ‘a e fiefiá ‘i he Fakahinohino ki he Ngaahi Folololá “ko ha tu‘unga ia ‘o e nēkeneka [‘a ia ‘oku tupu] mei he mo‘ui mā‘oni‘oní.”⁸ Ko e mālié, ‘oku tokoni ‘etau fakakaukau ‘i he ongoongoleléi ke mahino kiate kitautolu ‘oku mahulu hake ‘a e fiefiá ‘i ha ongo taimi nounou pe fakaeloto pē; ka ko ha me‘afoaki fakalaumālie ia pea mo ha tu‘unga ‘o e a‘usía mo e hokosiá. Ko e ‘uhingá ni na‘á ku fakamatala‘i ai e fefine na‘á ne fai ‘ene fakamo‘oní, ‘oku fonu mo hā meiate ia ‘a e fiefiá.

‘I he hoko ‘a Lihai ko ha tamai poto mo ‘ofá, na‘á ne ako‘í hono ngaahi fohá ko e taumu‘a mo‘oni ‘o e mo‘ui fakamatelié ke ma‘u ‘e he kakai kotoa pē ‘a e fiefiá:

“Kae vakai, kuo fai ‘a e ngaahi me‘a kotoa pē ‘i he poto ‘o ia ‘okú ne ‘afio‘i ‘a e ngaahi me‘a kotoa pē.

“Na‘e hinga ‘a ‘Ātamá koe‘uhí ke ‘i ai ‘a e fa‘ahinga ‘o e tangatá; pea ‘oku ‘i ai ‘a e fa‘ahinga ‘o e tangatá koe‘uhí ke nau ma‘u ‘a e fiefiá” (2 Nīfai 2:24–25).

Na‘e fakamatala‘i fakanounou ‘e ‘Ātama mo ‘Ivi e ngaahi lēsoni mahu‘inga na‘á na ako mei he Tamai Ta‘engatá pea mo e me‘a na‘á na a‘usía. Na‘e fakahā ‘e ‘Ātama, ‘Ke monu‘ia ‘a e huafa ‘o e ‘Otuá, he ko e me‘a ‘i he‘eku maumau-fonó kuo faka‘ā ai ‘a hoku matá, pea te u ma‘u ‘a e fiefia ‘i he mo‘ui ni, pea te u toe mamata ‘i he kakanó ki he ‘Otuá” (Mōsese 5:10; tānaki atu hono fakamamafa‘i).

Pea na‘e pehē ‘e ‘Ivi: “Ka ne ta‘e‘oua ‘eta maumau-fonó pehē ‘e ‘ikai pē te ta ma‘u ha hako, pea ‘ikai foki ‘ilo‘i ‘a e lelei mo e koví, pea mo e fiefia ‘o hota hahu‘i, pea mo e mo‘ui ta‘e-ngata ‘a ia ‘oku foaki ‘e he ‘Otuá kiate kinautolu kotoa pē ‘oku talangofuá” (Mōsese 5:11; tānaki atu hono fakamamafa‘i).

‘Oku faka‘atā ‘e he palani ‘o e fiefia ‘a e Tamaí ke lava ‘e He‘ene fānaú ‘o ma‘u ha sino fakatu‘asino mo ha a‘usia fakamatelie, ke fili e angamā‘oni‘oní ‘i he lotolotonga ‘o e koví mo e ‘ahi‘ahí, pea ke tokoni ki he Tamai Hēvání ‘i He‘ene palani ma‘ongo‘ongá ‘o fakafou ‘i he nofo-mali mo e tu‘unga fakae-mātū‘a faka‘ei‘eikí.⁹ Ko e mo‘oní, ‘i he taimi ‘o ‘etau toetu‘ú, “[‘oku] toe fakataha‘i ‘a e laumālié pea mo e sinó, pea ‘e ‘ikai ke toe fakamavahevahe‘i, koe‘uhí ke nau ma‘u ‘a e kakato ‘o e fiefiá” (Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 138:17; tānaki atu hono fakamamafa‘i).

‘OKU MA‘U FĒFĒ ‘A E FIEFIÁ?

‘Oku ou tui ‘oku ‘aonga e faikehekehe ‘i he fiefia angamā‘oni‘oní mo e fiefia fakaemāmaní pea tokoni ke mahino lelei ange kiate kitautolu e natula ‘o e fiefia mo‘oní. ‘Oku ma‘u e fiefiá mei hono faka‘aonga‘i e tui ki he ‘Eiki ko Sisū Kalaisi, ma‘u mo‘ui taau mo tauhi faivelenga e ngaahi ouau mo e ngaahi fuakava toputapú, pea fāifeinga ke hoko ‘o ului mo‘oní ki he Fakamo‘úi mo ‘Ene ngaahi taumu‘á. Ko e fiefiá ko e ola ia ‘o e “nēkeneka,” “[mo e] to‘onga pe lea fakakata mo fa‘a longomo‘ui,” pe liliu fakafiefiá.¹⁰ ‘Oku fakafiefia ha ‘aho ‘eva ‘i Tisinilení. ‘Oku fakafiefia ‘a e teuteu mo kau mo‘ui taau ki he ouau ‘o e sākalamēnítí.

Ko e nēkeneká ‘oku fakalaumālie; kae fakatu‘asino ‘a e fiefiá. ‘Oku meimei tu‘uloa ‘a e nēkeneká; kae fakataimi ‘a e fiefiá. ‘Oku loloto mo lahi ‘a e nēkeneká; kae mamaha ‘a e fiefiá. ‘Oku kātoi mo kakato ‘a e nēkeneká; kae ta‘ekakato ‘a e fiefiá. ‘Oku fekau‘aki ‘a e nēkeneká mo e mo‘ui fakamatelié mo e ta‘engatá; kae fekau‘aki pē ‘a e fiefiá mo e mo‘ui fakamatelié.

Ko ia ai ‘oku mahu‘inga ke ‘oua na‘a tau teitei feto‘oaki pe fetongi e nēkeneka lahi tu‘uloa ‘o e tu‘unga fakaākonga mateakí ‘aki e fiefia fakataimi ‘oku mamahá.

Ko e Huhu'í 'a e ma'u'anga taupotu taha 'o e fiefia tu'uloa mo ta'engatá. Na'e fakamo'oni e palōfita ko Sēkopé 'o pehē: "Kae vakai, ko e kau angatonú, 'a ia ko e kau mā'oni'oni 'a e Tokotaha Mā'oni'oni 'o 'Isilelí, 'a kinautolu kuo tui ki he Tokotaha Mā'oni'oni 'o 'Isilelí, 'a kinautolu 'a ia kuo nau kātekina 'a e ngaahi kolosi 'o e māmaní pe'a 'ikai te nau mā aí, te nau ma'u 'a e pule'anga 'o e 'Otuá, 'a ia nā'e teuteu mo'onautolu talu mei hono 'ai 'a e tu'unga 'o e māmaní, *pea 'e kakato 'a 'enau fiefiá 'o ta'engata*" (2 Nifai 9:18; tānaki atu hono fakamamafa'i).

KO E MA'U'ANGA MO'ONI 'O E FIEFIÁ

Koe'uhí ko e palani 'a e Tamai Hēvaní mo e Fakalei 'a e Fakamo'uí, 'oku fakaafe'i kitautolu 'e he fakatomala mo'oni ke tau tafoki pea falala kia Sisū Kalaisi, ko e ma'u'anga mo'oni 'o e fiefiá. Kātaki 'o fakakaukau fakalei ki he tali 'a e kakai 'a e Tu'i ko Penisimaní ki he'ene ngaahi akonaki fekau'aki mo e Fakalei 'a e Fakamo'uí:

"Pea ko 'eni, na'e hoko 'o pehē 'i he faka'osi 'e he tu'i ko Penisimaní 'a 'ene folofola 'aki 'a e ngaahi me'a kuo fakahā kiate ia 'e he 'āngelo 'a e 'Eikí, na'a ne 'afio takatakai atu ki he kakaí, 'o ne 'afio kuo nau tō ki he kelekelé, he kuo tō kiate kinautolu 'a e manavahē ki he 'Eikí.

*Koe'uhí ko e
Fakalei 'a e Faka-
mo'uí, 'oku faka-
afe'i 'e he ngaahi
'ahi'ahí mo e fai-
ngata'a'iá kitautolu
ke tau hanga kia
Sisū Kalaisi, ko e
ma'u'anga mo'oni
'o e fiefiá.*

“Pea kuo vakai ki honau tu‘unga fakakakano ‘onautolú, ‘a ia ‘oku nau si‘i hifo ‘i he efu ‘o e kelekelé. Pea na‘a nau kalanga le‘o-lahi ‘i he le‘o pē taha, ‘o pehē: ‘Oiauē ‘alo‘ofa mai, pea ngā-ue ‘aki ‘a e ta‘ata‘a fakalelei ‘o Kalaisi koe‘uhí ke mau lava ‘o ma‘u ha fakamolemole ‘o ‘emau ngaahi angahalá, pea lava ke fakama‘a ‘a homau lotó; he ‘oku mau tui kia Sisū Kalaisi, ko e ‘Alo ‘o e ‘Otuá, ‘a ia na‘á ne fakatupu ‘a e langí mo e māmaní, pea mo e ngaahi me‘a kotoa pē; ‘a ia ‘e há‘ele hifo ki he fānau ‘a e tangatá.

“Pea na‘e hoko ‘o pehē ‘i he hili ‘a ‘enau lea ‘aki ‘a e ngaahi lea ní na‘e tō kiate kinautolu ‘a e Laumālie ‘o e ‘Eikí, *pea na‘a nau fonu ‘i he fiefia*, hili ‘enau ma‘u ha fakamolemole ‘o ‘enau ngaahi angahalá, mo e fiemālie ‘o e konisēnisí, ko e tupu mei he fu‘u tui lahi ‘a ia na‘a nau ma‘u kia Sisū Kalaisi ‘a ia te ne hā‘ele mai” (Mōsaia 4:1–3; tānaki atu hono fakamamafa‘i).

Koe‘uhí ko e palani ‘a e Tamai Hēvaní mo e Fakalelei ‘a e Fakamo‘uí, ‘oku fakaafe‘i kitautolu ‘e he talangofuá ke tau muimui kia Sisū Kalaisi, ko e ma‘u‘anga mo‘oni ‘o e fiefiá. Na‘e folofola ‘a e Fakamo‘uí ki He‘ene kau ākongá ‘o pehē:

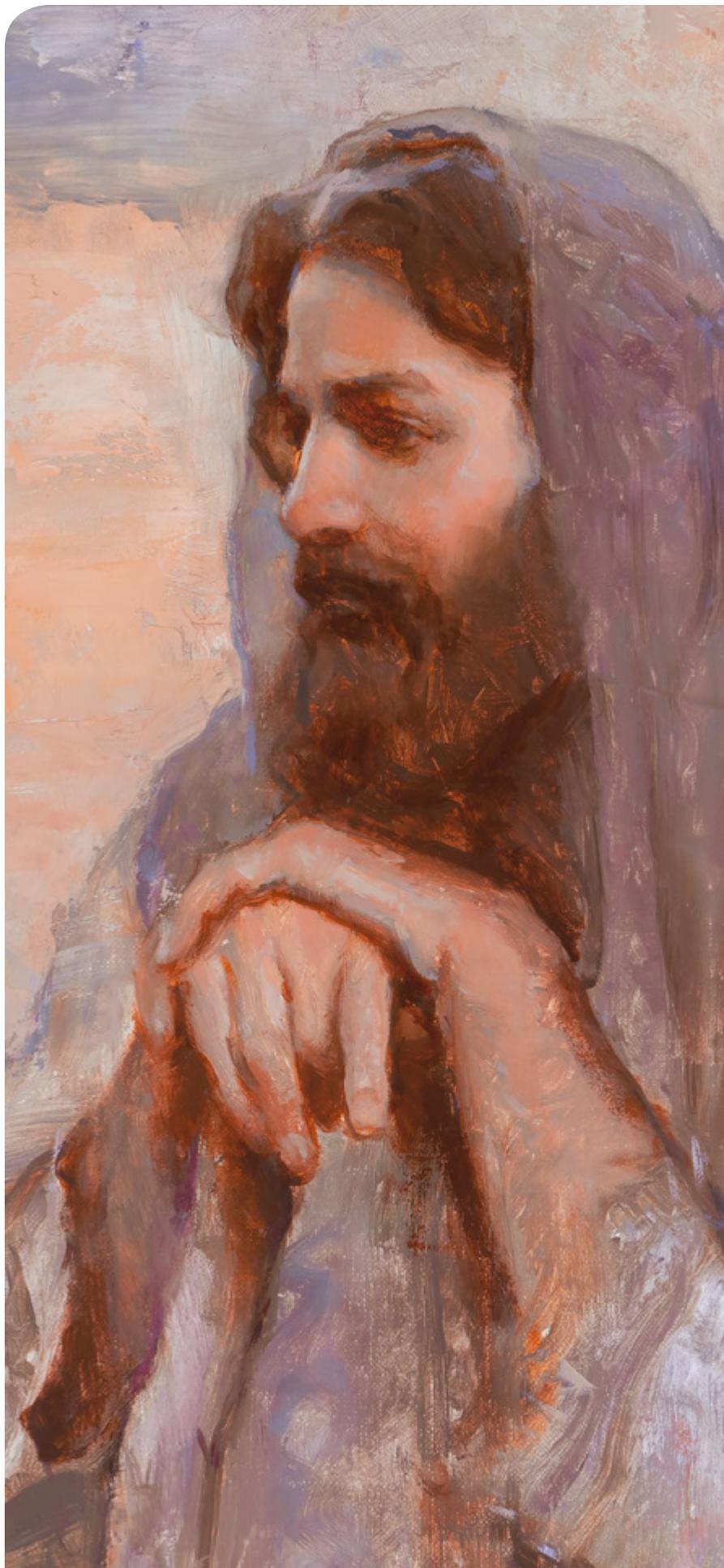
“Kapau ‘oku mou fai ‘eku ngaahi fekaú, te mou nofo ‘i he‘eku ‘ofá; ‘o hangē ko ‘eku fai ‘a e ngaahi fekau ‘a ‘eku Tamaí, peá u nofo ‘i he‘ene ‘ofá.

“Kuó u lea ‘aki ‘a e ngaahi me‘á ni kiate kimoutolu, koe‘uhí ke u ma‘u ma‘u ai pē ‘a e fie- fiá ‘iate kimoutolu, pea *ke kakato ai ho‘omou fiefiá*” (Sione 15:10–11; tānaki atu hono fakamamafa‘i).

“Pea ‘oku ‘ikai ma‘u ‘e ha tangata ‘a hono kakató tuku kehe ‘o kapau te ne tauhi ‘ene ngaahi fekaú.

“Ko ia ia ‘okú ne tauhi ‘ene ngaahi fekaú ‘okú ne ma‘u ‘a e mo‘oní mo e māmá, kae ‘oua ke fakanāunau‘i ia ‘i he mo‘oní peá ne ‘ilo‘i ‘a e ngaahi me‘a kotoa pē” (Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 93:27–28).

Koe‘uhí ko e palani ‘a e Tamai Hēvaní mo e Fakalelei ‘a e Fakamo‘uí, ‘oku fakaafe‘i kitautolu ‘e he ngāue tokoní ke tau fa‘ifa‘itaki ki he ‘ulu-ngaanga ‘o Sisū Kalaisí, ko e ma‘u‘anga mo‘oni ‘o e fiefiá. Na‘á ku toki lau kimuí ni ha lea ‘a

Kēvini J Uōteni, ko e palesiteni ‘o e ‘Univēsiti Pilikihami ‘Iongí, fekau‘aki mo e fiefia lahí. Na‘á ne pehe, “Kuó u tui ko e founiga ‘e taha ke fua ‘aki ‘etau fakalakalaka ta‘engatá ko e lahi ‘a e fiefia ‘oku tau ma‘u ‘i he ngāue tokoní.”¹¹

Na‘e pehē ‘e ‘Alamā ko e Si‘í ki hono foha ko Hilamaní: “[Kuó u] ngāue ta‘etuku, ke u lava ‘o fakatafoki mai ha kakai ki he fakatomalá; ke u ‘omi ‘a kinautolu ke nau ‘ahi‘ahi‘i ‘a e fu‘u fiefia lahi ‘a ia na‘á ku ‘ahi‘ahi‘i ‘e aú; koe‘uhí ke nau fanau‘i ‘i he ‘Otuá foki, pea fonu ‘i he Laumālie Mā‘oni‘oni” (*Alamā* 36:24; tānaki atu hono fakamamafa‘i).

Manatu ki he fiefia ‘a ‘Āmoni ‘i he‘ene fakamatala ki he‘ene ngāue fakafaifekau ‘i he kau Leimaná:

“Vakai, ‘oku kakato ‘a ‘eku fiefiá, ‘io, ‘oku fonu mahuohua ‘a hoku lotó ‘i he fiefia, pea te u fiefia ‘i hoku ‘Otuá. . . .

“Vakai, ko e toko lau afe nai ‘e fiha ‘o hotau kāingá ‘a ia kuó ne vete ange mei he ngaahi mamahi ‘o helí; pea kuo ngaohi ke nau hiva ‘aki ‘a e ‘alo‘ofa huhu‘i, pea ‘oku tupunga ‘eni koe‘uhí ko e mālohi ‘o ‘ene folofola ‘a ia ‘oku ‘iate kitau-tolú, ko ia ‘ikai ‘oku fu‘u lahi ‘a ‘etau ‘uhinga ke fiefia ai? . . .

“. . . Ko ‘eni, ko ‘eku fiefiá ‘eni, pea mo ‘eku fakafeta‘i lahi; ‘io, pea te u ‘oatu ‘a e fakafeta‘i ki hoku ‘Otuá ‘o ta‘engata” (*Alamā* 26:11, 13, 37; tānaki atu hono fakamamafa‘i).

Koe‘uhí ko e palani ‘a e Tamaí Hēvaní mo e Fakalelei ‘a e Fakamo‘uí, ‘oku fakaafe‘i kitautolu ‘e he ngaahi ‘ahi‘ahí mo e faingata‘a ía ke tau hanga (vakai, ‘Isaia 40:26; Saame 123:1–2) kia Sisū Kalaisí, ko e ma‘u‘anga mo‘oni ‘o e fiefiá. ‘Oku faka‘atā ‘e he fakakaukau mahu‘inga ‘oku ‘omi ‘e he ontoongolelei kuo fakafoki maí, ke tau ako e ngaahi lēsoni ko ia ‘okú ne teuteu‘i kitautolu ki ‘itānití, ‘o fakafou ‘i he ngaahi faingata‘a ía ‘o e mo‘ui fakamatelié. ‘E lava hotau mamahí mo e tu‘utāmakí ‘o ‘ta‘emole atu ia ‘i he fiefia ‘a Kalaisí” (*Alamā* 31:38) pea fakatapui ke ‘aonga kiate kitautolu (vakai, 2 Nifai 2:2), “koe‘uhí ke ‘aonga ‘a [‘etau] ngāué ki [hotau] laumālié” (2 Nifai 32:9). Ko ia ai ‘oku tolonga ‘a e fiefia peheé ‘i he ngaahi taimi pea mo e ngaahi a‘usia ‘oku fakatou lelei mo koví, koe‘uhí ko ‘etau ‘ilo ki he palani ‘a e Tamaí mo e Fakalelei ‘a e Fakamo‘uí.

‘Oku hanga kotoa ‘e he tui ki he ‘Eiki ko Sisū Kalaisí, fakatomalá, talangofuá, ngāue tokoní, mo ha fakakaukau

Ko e Huhu‘í

‘a e ma‘u‘anga

taupotu taha

pē ‘o e fiefia

tu‘uloa mo

ta‘engatá.

‘i he ontoongolelei fekau‘aki mo e ngaahi faingata‘a ‘oku tau fepaki mo ia ‘i he mo‘ui fakamatelié ‘o fakaafe‘i kitautolu ke tau ha‘u ki he ma‘u‘anga ‘o e fiefia ‘oku tolóngá—‘a Sisū Kalaisí. ‘Oku ou fakaafe‘i kimoutolu ke mou ‘ilo‘i, ako, pea fakalaaululoto ‘i he fa‘a lotu ki ha toe ngaahi tefito‘i mo‘oni ‘oku nau faka‘atā ke tau lava ‘o ma‘u e me‘a‘ofa fakalaumālie mahu‘inga ko ‘eni ‘o e fiefiá.

KO HA TALA‘OFA FAKAFIEFIA

Ko e fiefia ‘oku tolóngá ‘oku ‘ikai ko ha tāpuaki ia kuo fakatatali ki ha ni‘ihi toko si‘i kuo fili. Ka, ko e mēmipa kotoa ‘o e Siasi ‘o e ‘Eikí kuo fakafoki mai, ‘a ia ‘oku fāifeinga ke manatu‘i mo tauhi e ngaahi fuakava topu-tapú pea tauhi e ngaahi fekaú, te nau lava ‘o ma‘u e me‘a‘ofa ko ‘ení, ‘o fakatatau ki he finangalo mo e taimi ‘a e ‘Otuá. Fakatauange te tau takitaha fāifeinga ‘i he fa‘ahita‘u Kilisi-masí ni ke tau fakahounga‘i kakato ange ‘a e me‘a‘ofa faka-langi ‘o e fiefiá. ‘I he‘etau fai iá, ‘ofa ke tau kamata vakai ‘aki ha fofonga fo‘ou mo fanongo ‘aki ha telinga fo‘ou ‘i he “[hiva ‘a e Kāingalotú mo e kau ‘āngeló],” ‘i he‘etau “hiva fiefia,” pea ‘i he‘etau “hū ki he ‘Otuá.”¹²

‘Oku ou fakahā fiefia ‘eku fakamo‘oni pau ki he mo‘oni ‘o e mo‘ui mo e faka‘-‘Otuá ‘a e ‘Eiki ko Sisū Kalaisí. ‘Oku ou fai ia ‘i he fiefia. ■

Mei ha lea ‘i ha fakataha lotu, “That They Might Have Joy,” ne fakahoko ‘i he ‘Univēsiti Pilikihami ‘Iongí ‘i he ‘aho 4 Tisema 2018.

MA‘U‘ANGA FAKAMATALÁ

1. “Kau Talavou ‘o Saione,” *Ngaahi Himí*, fika 159.
2. “Ha‘u Kāinga ‘Oua Manavahé,” *Ngaahi Himí*, fika 18.
3. “‘Oku Mo‘ui Hoku Huhu‘i,” *Ngaahi Himí*, fika 68.
4. “Lolotonga Le‘o ‘a e Kau Tauhi-sipi ‘i he Po,” *Ngaahi Himí*, fika 117.
5. “Fiefa ki Māmani,” *Ngaahi Himí*, fika 110.
6. Russell M. Nelson, “Tuku Ke Tau Vilitaki Atu,” *Liahona*, Mē 2018, 118–19; tānaki atu hono fakamamafa‘i.
7. English Oxford Living Dictionaries, “joy,” en.oxforddictionaries.com; tānaki atu hono fakamamafa‘i.
8. Fakahinohino ki he Ngaahi Folofolá, “fiefiá,” scriptures.ChurchofJesusChrist.org; tānaki atu hono fakamamafa‘i.
9. Vakai, “Ko e Fāmilí: Ko ha Fanonganongo ki Māmani,” *Liahona*, Mē 2017, 145.
10. Merriam Webster’s Collegiate Dictionary, 11th ed. (2003), “fun,” merriam-webster.com.
11. Kevin J Worthen, “Enter to Learn; Go Forth to Serve” (Brigham Young University commencement address, Aug. 16, 2018), 3, speeches.byu.edu.
12. “Fiefa ki Māmani.”

Ko e Fekumi
ki he **FIEFIÁ**

Ne u mo‘ui ‘aki e ongoongolelei.

Ko e hā na‘e kei faingata‘a
ai ke ma‘u e fiefiā?

Fai ‘e David Dickson

Ngaahi Makasini ‘a e Siasí

Ko e valenga pō ia. Na‘á ku ofo hake ‘i he motuhia ‘eku mohe ta‘emanongá. Na‘á ku pehē loto, “Oiauē, fakapō. ‘Oua mu‘a ‘e toe hoko.” Ka na‘e kamata leva ‘a e tete hoku sinó. Na‘e kamata leva ke tete kotoa hoku sinó ‘i ha founiga puputu‘u mo ngalikehe pea mamatea, ‘o hangē ha mahaki teté. Na‘e vevela hoku ongo nimá mo e va‘e ‘o ‘ikai ‘ilo hono tupu‘angá. Na‘e ‘ā hake hoku uaifí peá ne kuku ma‘u au, ‘o fakafiemālie‘i au.

Ko e fiefia ko ia na‘á ku pehē ko hoku tu‘unga angamahení, kuo mōlia ia.

Kapau na‘e ‘i ai ha‘aku fehu‘i he pō kaupo‘uli ko iá—makehe mei he fifili pe ko e hā ‘oku lolotonga hoku ki hoku sinó (‘a ia na‘á ku tokī ‘ilo kimui ange)—ko ‘eku fehu‘i pe ko e hā na‘á ku fu‘u ongo‘i loto-mamahi ai ‘i he‘eku faifeinga ke mo‘ui ‘aki e ongoongolelei ‘o Sisū Kalaisí.

‘Oku lahi ha ngaahi fakafe‘ātungia ki he fiefiā ‘e malava ke hoko. Ko e taha ko e faiangahalá (vakai, ‘Alamā 41:10). Ka ‘oku a‘u pē ki he kau faivelengá, ‘oku fa‘a ngali tāumama‘o e fiefiā ‘i ha ngaahi taimi.

Kuo tau foua kotoa ha ngaahi taimi na‘e fie ma‘u ai ke tau fanongo ‘oku hanganaki mai ha ngaahi taimi fakafiefia ange mei mu‘a. Mahalo pe ‘okú ke lolotonga foua ia he taimí ni. Kapau ‘oku pehē, tuku mu‘a ke u talaatu ‘i he loto-fakamātoato kotoa ‘oku hanganaki mo‘oni mei mu‘a ha ngaahi ‘aho fakafiefia ange. Faka‘amu pē te ke fie hoko atu pē kimu‘a peá ke pehē ‘oku vale pe ta‘e‘ilo ‘a e fakamatala fakalukufua peheé.

‘Oku ou tui mo‘oni, tatau ai pē pe ko e hā ‘okú ke fouá, ‘e lava ke ke ma‘u ha fiefia lahi ange.

Tuku mu‘a ke u fakamatala‘i hono ‘uhingá.

Ko e Hā ‘a e Fiefia?

Ko e hā koā ‘a e fiefia? Ko e ongo nai ia ‘okú ke ma‘u ‘i he taimi ‘oku fa‘o fakafufū ai ‘e ha taha ha me‘a lelei ki ho poulu kaiho‘ataá? Ko ha hiki vāhenga nai ia he ngāuē? Mali mo ho hoa ta‘engatá? Ongo‘i kuo fakama‘a koe mei he angahalá ‘o fakafou ‘i he mālohi ‘o e Fakalelei ‘a Sisū Kalaisí?

Ko e kotoa nai ia ‘o e ngaahi me‘a ‘i ‘olungá?

‘E vakai‘i ‘e he fakamatalá ni ‘a e me‘a ‘e lava ‘e he ongo-ongoleí mo e saienisi fakae‘atamaí ‘o ako‘i mai fekau‘aki mo e fiefiá. ‘I he peesi 18 ‘o e makasini ko ‘ení, ‘oku ako‘i ai ‘e ‘Eletā Tēvita A. Petinā ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá, ‘a e mo‘oni mahu‘inga ko ia ko e fiefia mo‘oni ko ha mo‘ui ‘oku fakatefito ‘ia Sisū Kalaisi.

Na‘e fai ‘e ‘Eletā Sefili R. Hōlani ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá ha akonaki tatau ‘o pehē: “Ko e founa taupotu taha ke ke ma‘u ai ‘a e fiefia taupotu tahá, nonga mo‘oni, pe ko ha me‘a pē ‘oku ofi ki he fiefia fakafolofolá, ‘e ma‘u ma‘u pē ia ‘i ha‘o tomu‘a mo‘ui ‘aki ‘a e ongoongolei ‘o Sisū Kalaisí. Kuo lahi e ngaahi fakakaukehe mo ha ngaahi tui kuo ‘ahi‘ahi‘i. Ko e mo‘oni, ‘oku ngali tonu ke pehē kuo meime‘osi e ngaahi fakakaukau mo e ngaahi polokalama hono kotoa ‘i hono ‘ahi‘ahi‘i ‘i he senituli kuohilí.”¹

Kapau kuo ‘ahi‘ahi‘i e fakakaukau kehe *kotoa* pē, ta he ‘ikai malava ke fakakau ha lisi kakato. Ka neongo ia, tau fakakaukau angé ki ha ni‘ihī ‘o e ngaahi talatupu‘a fakamāmani fekau‘aki mo e founa ke fiefia aí.

Fakatatau ki he māmaní, ‘oku ma‘u ‘a e fiefia ‘oku tu‘uloá ‘i he:

- Tu‘umālie fakapa‘angá, tautaufitō kapau ‘oku *lahi ange* ia ‘i he ni‘ihī ‘oku mou feohí.
- Manakoá.
- Mo‘ui fakafieiemālie, mo fakafiefia.
- Fefolau‘aki lahi mo tomu‘a mātā e ngaahi me‘a fakaofo lahi ‘i he māmaní.
- A‘usia ha tu‘unga mālohi pe ma‘u mafai ‘i ho ngāue ma‘u‘anga mo‘ui, tukui koló, pe ko ha toe me‘a pē.
- Liliu ho sinó ki ha fōtunga pau.

Ko e hā ‘oku faitatau ai e ngaahi founa kehekehe ko ‘ení? Ko e ‘uhinga ‘e taha, ‘oku nau fehokotaki kotoa ki he ngaahi tūkungá. Kae hangē ko e akonaki ‘a Palesiteni Lāsolō M. Nalesoni, “‘Oku si‘i ha kaunga e fiefia ‘oku tau ma‘u, ki he tūkunga ‘etau mo‘ui mo e me‘a ‘oku tukutaha ai ‘etau tokangá.”²

Ko e hā koā ‘oku totolu ke tau tokanga taha ki ai ke ma‘u ai e fiefia ko iá? Na‘e akonaki ‘a Palesiteni Nalesoni ‘o pehē, “Ki he Kāngalotú, ko Sisū Kalaisi ‘a e fiefiá!”³

Ko e fiefiá ‘oku ‘ikai ko ha ongo fakaeloto pē ia ‘oku faka‘ofo‘ofa ke ma‘u kapau te ke lava ‘o ma‘u ia. ‘Ikai, na‘e fakamatala‘i ‘e Palesiteni Nalesoni e fiefiá ko “ha tefito‘i mo‘oni ‘oku mahu‘inga ki he‘etau mo‘ui fakalaumālié.”⁴

Ko ia ai ‘oku mahino ‘oku ‘ikai taau ke faingata‘ia ‘i he feinga ki he fiefiá mo e nēkeneká. Pea ‘oku loto-fiemālie

hotau tokolahī ke ngāue‘i ia. Ko e hā leva ‘oku hoko-hoko atu ai e tokolahī—kau ai e kau angatonú—ke nau faingata‘ia?

Ko e me‘a ‘e taha, ‘oku mahu‘inga ‘a e faingata‘ia ko iá ki he ‘uhinga ‘oku tau ‘i henī aí.

I Heni ke Fakalakalaka

‘Oku tau fakakaukau he taimi ‘e ni‘ihī ki he fiefiá ko ha mo‘ui ia ‘oku ‘ikai ha palopalema pe faingata‘a. Ka neongo ia, he ‘ikai lava ‘e he mo‘ui ‘oku ‘ikai faingata‘ia ‘o faka‘atā ke tau ma‘u e fakalakalaka ne tau omi ki henī ke a‘usia.

Na‘e tu‘o taha ha akonaki ‘a ‘Eletā Niila A. Mekisuele (1926–2004) ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá ‘o pehē:

“He ‘ikai lava ke fakatou ma‘u ‘e ha taha . . . ha mo‘ui fonu ‘i he tuí pea mo ta‘e loto mafasia. . . .

“. . . ‘E lava fēfē ke tau ‘amanaki ‘e lelei ‘a e me‘a kotoa pē ‘i he mo‘ui, ‘o hangē ‘oku tau pehē, “Eiki, tuku ke u a‘usia ‘a e mo‘ui kae ‘ikai ko e loto-mafasiá, loto mamahí, faingata‘ia fakaesinó pe ngaahi me‘a ‘oku tu‘u fehangahangaí, lavaki‘i pea ‘oua foki na‘a li‘ekina kitautolu. ‘Eiki, ‘oua mu‘a na‘a hoko mai kiate au ‘a e ngaahi me‘a ko ia na‘á Ke a‘usia ai Ho tu‘ungá! Pea tuku pē ke u foki atu ‘o nofo mo e ‘Afioná ‘o fiefia kakato mo e ‘Afioná!”⁵

‘Oku mahino ‘oku fie ma‘u ke tau faingata‘ia ‘i he mo‘ui kae lava ke tau fakalakalaka, pea ‘oku ‘ikai faka‘atā kitautolu ‘e he angatonú mei he faingata‘ia. Vakai ki he mo‘ui ‘a Siosefa Sāmitá, Siope, ko e kakai ‘o Alamaá, pea tautaufitō ki hotau Fakamo‘ui ko Sisū Kalaisi.⁶

‘Ikai, ‘oku ‘ikai ke fakahaoi kitautolu mei he palopalema mo e ngaahi faingata‘a kotoa pē. ‘Oku ‘ikai ha taha ‘e hao. Ka te ke lava foki ‘o ‘amanaki ke ma‘u e tokoni mo e faka‘mo‘ui ‘a e ‘Otuá (vakai, ‘Alamā 36:3, 27). Na‘e akonaki ‘a ‘Eletā Niila L. ‘Enitaseni ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá ‘o pehē, “Kiate kimoutolu ko e kau ma‘oni‘oní, ‘e fakamo‘ui ‘e he Fai-fakamo‘ui ‘o hotau laumālié, ‘i Hono taimi mo ‘Ene founa pē ‘A‘ana ‘a ho ngaahi kafó kotoa.”⁷

Kapau ‘okú ke ongo‘i kuó ke kafo, ‘oku malava ke ma‘u ‘a e fakamo‘ui. Te ke lava ‘o fakapapau‘i ‘oku mo‘oni ‘enī (vakai, Mōsaia 14:4–5).

Fiefiá mo e Ngaahi Tukufakaholó

Ko e me‘a ‘e taha ke tomu‘a fakakaukau ki ai: kuo fakahā ‘e he fakatoló ko ha konga lahi ‘o ‘etau tō‘ongá, mo‘ui lelei faka‘atamaí, mo e fiefia ‘i he ngaahi me‘a faka‘ahó ‘e lava ke tākiekina ia ‘e he ngaahi tukufakaholó.

‘Oku ‘ikai ma‘u ‘e he tokotaha kotoa pē ‘a e sino pe ‘ulu lanu tatau. Ko e me‘a tatau pē, ‘oku ‘ikai ma‘u ‘e he tokotaha kotoa ‘a e natula fiefia tatau. Ka ko e konga pē ia ‘e taha.

Na‘e tohi ‘e Haini Sāmita ko ha palōfesa ‘i he ‘Universiti Pilikihami ‘Iongí ‘o pehē, “Fēfē kapau ‘e lahi ha ngaahi me‘a ‘oku ‘ikai lelei ‘i ho‘o tukufakaholó? ‘Oku ‘uhinga nai ia he ‘ikai toe felave ha me‘a—he ‘ikai te ke teitei fiefia pea ‘ikai ha me‘a te ke toe lava ‘o fai ki ai? ‘Ikai ‘aupito. . . . Kapau

‘oku ‘ikai ngāue lelei ho ‘atamaí koe‘uhí ko e ngaahi me‘a ne tukufakaholó (hangē ko e kulukiatamakí, loto-hoha‘a, mo e alā me‘a pehē), ‘oku ‘i ai ha ngaahi faito‘o mo e founga ‘e lava ‘o tokoni‘i ai ke ngāue lelei.”⁸

Tau vakai‘i mu‘a ha ni‘ihi ‘o e founga te tau lava ‘o fakahokó—ni‘ihi mei he ongoongoleleí, mo ha ngaahi me‘a kehe mei he ako fakasaienisi—‘a ia te ne lava ‘o fakalahi hotau ngaahi faingamālie ki he fiefiá.

FOUNGA ‘E HIVA ‘A E KAKAI FIEFIÁ

Founga 1: Mo‘ui ‘aki ‘a e Ongoongolelei

Hangē ko ia ne ako‘i ‘e Palesiteni Nalesoni, ‘Eletā Hōlani, ‘Eletā Petinā, mo e ni‘ihi, ‘oku ma‘u e fiefia mo‘oní mei hono mo‘ui ‘aki e ongoongolelei. ‘Oku ui foki e ongoongolelei ‘o Sisū Kalaisí ko e “palani ‘o e fiefiá” (vakai, ‘Alamā 42:8). ‘Oku fonu ‘a e ngaahi folofolá ‘i he akonaki kau ki hono fie ma‘u ‘a e anga-mā‘oní oní ki he fiefia mo‘oní (vakai ki he 2 Nifai 2:13 mo e Mōsaia 2:41 ki ha sipinga ‘e ua mei ha ngaahi me‘a lahi).

‘Oku faingofua, mālohi, pea fie ma‘u. Ko hono tali pea mo‘ui ‘aki e ongoongolelei ‘o Sisū Kalaisí, ko e sitepu mahu‘inga taha ia te ke lava ‘o muimui ai ke ma‘u e fiefia mo e nēkeneka lahi ange ‘i he mo‘ú ni mo e mo‘ui ka hoko maí.

Founga 2: Faka‘aonga‘i ho Ngaahi ‘Ahó ke “Femo‘uekina ‘i ha Ngāue Lelei” (Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 58:27)

Ko hono ma‘u ko ia ha koloa te ke nofo matātahi ai ‘o ta‘engatá, he ‘ikai lelei ia ki ho‘o fiefiá—neongo kapau ko e me‘a ia ‘oku talaatu ‘e he fakakaukau ‘a e māmaní. Ko hono mo‘oní, ‘oku fie ma‘u ke tau femo‘uekina ‘i he ngāue ‘aongá kae lava ke tau fiefia.

“Na‘e tonu hono tohi ia ‘e Felengikilini D. Lusivetí ‘o pehē: “Oku ‘ikai ma‘u e fiefiá ‘i hono ma‘u pē ‘o e pa‘angá; ‘oku ma‘u ia ‘i he fiefia he lavame‘á, mo e ngāue mohu founágá.”⁹

‘Oku ‘omi ‘e he ngāue ‘aongá ha fiemālie he ‘ikai ke tau lava ‘o ma‘u ‘i ha toe founga kehe.

Na‘e ako‘i ‘e ‘Eletā ‘Ulise Soālesi ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá “‘oku fa‘a kau ‘i hono ma‘u ‘o e fiefiá, ha feinga ta‘etükua ki ha me‘a ‘oku mahu‘inga ange ‘i he mo‘úi.”¹⁰ ‘E lava ke ope atu e ngāue ‘aongá ‘i ha fa‘ahinga ngāue pe ngāue ma‘u‘anga mo‘ui. ‘Oku kau ai hono ohia hake e fānaú, ngāue ‘i he Siasí, pe ko e foaki loto-fiemālie ho taimí mo e ngaahi talēnítí.

Founga 3: Fili 'a e Hounga'iá

Ko e mālohi ko ia hono fili ke mo'ui loto-hounga'iá 'oku matu'aki tokoni ia ki he fakakaukau faka'aho ko ia 'oku fa'a ui ko ha founga ke "liliu e anga ho'o fakakaukau."

Tau 'ai mo'oni pē—na'a mo e taimi 'oku lelei ai e mo'uí, 'e kei lava pē 'e ha taha fakaanga 'o kumi ha me'a ke läunga ai. Ka neongo ia, 'oku mo'oni foki mo e tafa'aki 'e tahá: neongo 'ene faingata'a ha ngaahi me'a, te tau lava ma'u pē 'o 'ilo'i ha me'a ke tau fakamálō ai.

Pea ko e taimi ia 'oku hoko ai ha me'a faka'ofo'ofá.

Ko ha ki'i founga 'ahi'ahi faingofua kae ola lelei 'eni: feinga ke tauhi ha tohinoa hounga'iá. Hiki 'i he 'aho kotoa pē he uike 'e tolu, ha me'a 'e tolu 'okú ke hounga'iá na'e hoko he 'aho ko íá. 'Ikai ngata aí, 'oua 'e momou ke tānaki ki ai ha fanga ki'i me'a fakalukufua 'okú ke hounga'iá ai hangé ko e matai'a'akaú, fāmilí, pe ko e me'akaí.

He 'ikai fuoloa te ke fakatokanga'i 'oku 'ikai ngata pē 'i ho'o 'ilo'i ngofua e ngaahi me'a ko ia te ke lava 'o tānaki ki ho'o lisí, ka te ke kamata mo'oni ke 'amanaki ke 'ilo'i kinautolu. 'Oku tokoni e mo'ui loto-hounga'iá lahi angé ke lelei ange ho'o ma'u ha fiefia 'i ho ngaahi tūkunga lolotongá, 'a ia 'oku 'i ai hano ola mahu'inga mo fakahangatonu 'i ho'o fiefiá.¹¹

'Oku pehē 'e he makasini *Forbes*, "'Oku 'ikai fakamole pa'anga hono tanumaki e loto-hounga'iá pea 'oku 'ikai mole ai ha taimi lahi, ka 'oku lahi hono ngaahi lelei."¹²

Ko e hā 'okú ke hounga'iá ai he 'aho ní?

Founga 4: Faka'aonga'i ha Taimi 'i Tu'a

'I hono faka'aonga'i ha taimi 'i tu'a, tautaufito ki natulá, 'oku 'omi ai ha ngaahi lelei, hangé ko hono fakasi'isi'i e loto-mafasiá mo e holoki e tā 'o e mafú, pe faka'ata'atā ho fakakaukaú.

Na'e lipooti 'e he makasini *Time* ha ako fekau'aki mo e malava 'e natula 'o fakaivia kitautolú. Fakataatau ki he akó, "Na'e kamata ke ongo'i 'e he kakaí 'oku nau lelei fakatu'asino ange 'i he hili pē ha miniti 'e 15 'enau tangutu 'i tu'a 'i he pāká mo e vaotaá fakatou'osi."¹³

'Oku faingata'a ke ongo'i fiefia kapau 'oku tau ongo'i ongosia mo loto-mafasia ma'u pē. Feinga ke nofo 'i tu'a 'i ha haafe houa pe ofi ai he lahi taha 'o e ngaahi 'aho he uiké, pea lahi ange ai kapau te ke lava. Ko e hā 'oku 'ikai te ke hū ai ki tu'a pea ki'i fiefia ange aí?

Founga 5: Fakangatangata e Taimi he Screen

Ko e fu'u lahi 'a e taimi ki he screen, 'oku 'ikai lelei ia ki he'etau fiefiá. Ko e taimi 'okú ke fakamoleki ki he mamata TV, komi piutá, tablet, pe telefoní, 'e lava ke hoko ai ha ngaahi nunu'a kovi ki he'etau mo'ui lelei faka'atamaí, tautaufitó ki he mítia faka'sosialé. Na'e fakamatala'i 'e Sini M. Tueini, ko e taha fa'u tohi lelei taha na'a ne ako lahi e kaveingá ni: "Ko e lahi ange e taimi 'oku fakamoleki 'e he [kaka] ke mamata he screen, ko e lahi ange ia 'enau fe'ao mo e ngaahi faka'ilonga 'o e kulukiatamakí."¹⁴

Kuo pehē 'e Palesiteni Nalesoni, "Kapau 'oku lahi ange ho'o tokanga ki aí 'i ho'o tokanga ki he fanafana 'a e Laumálié, pea ta 'okú ke fokotu'u koe 'i ha tu'unga fakalaumálie lavea ngofua—kae pehē ki he kovi hono a'usia ha tuenoa mo ha mamahi lahi fau."¹⁵

Ko ia ai, ki'i mavahe 'i ha vaha'ataimi mei ho'o screen. Te ke fiefia ai 'amui ange.

Founga 6: Ke ke Tokanga

Kapau 'okú ke kei tangata, 'oku fakafuofua ki ha peseti 'e 100 kuó ke lea 'aki pe fai ha me'a na'a ke faka'amu ne 'ikai ke ke fai. Mahalo ko ha ngaahi me'a lahi. Ka ko e me'a 'oku ngalikehé, ko e fa'a fili e lahi taha 'o e kakaí ke nau toe fakakaukau ki he ngaahi taimi pehé.

'Oku tohi 'e Sione Paitauei, ko ha taha fa'u tohi Siasi kau ki he ngaahi palopalema 'o e manatu ki he kuohilí: "'Oku ma'u 'e he kakai loto-mamahí ha kapa veve fonu 'i he ngaahi fehalaaki he kuohilí. 'Oku nau toe fakakaukau ki he'enau faka'ise'isá he 'aho kotoa pea toe ongo'i 'enau mamahí. 'Oku lahi 'enau fa'a talanoa ki he me'a na'e totonu ke nau fái, me'a ne nau mei fái, me'a ne nau lava 'o fái, 'uhinga ne 'ikai ke nau fakahoko aí, mo e kapau pē ā na'a nau fai ia. 'Oku 'ikai ke nau lava 'o sio ki mu'a he 'oku 'ikai ke nau lava 'o tafoki mei he me'a ne nau fai 'i he kuohilí."¹⁶

'Okú ne tohi foki kau ki he palopalema tatau 'o e fakakaukau tōtú'a ki he kaha'ú 'o pehē: "'Oku kumi 'e he kakai loto-mamahí ha me'a 'e hoko he kaha'ú ke nau fiefia ai. 'Ko 'eku 'osi pē mei he akó, te u fiefia leva.' Hili 'enau 'osi mei he akó 'oku nau pehē, 'Sai, ko e ma'u pē ha'aku ngāué, te u fiefia leva.' Hili 'enau ma'u ha ngāué, 'oku nau pehē, 'Sai, ko 'eku malí pē, te u fiefia leva.' . . . Kapau 'okú ke fakapapau'i te ke mo'ui mamahi, fakakaukau leva ki ho'o mo'ui ko ha loki talitali, pea ko ho'o toketaá 'a e fiefiá."¹⁷

'Oku tau fakahehema ke ma'u e fiefia lahi tahá mo e tu'unga leleí 'i he taimi 'oku tau mo'ui ai pea tokanga taha ki he me'a 'oku lolotonga hoko 'i he'etau mo'ui.

'I he tafa'aki 'o e mo'ui lelei faka'atamaí, ko e fo'i lea ko e "fa'a fakakaukaú" ko ha founga nounou ia hono fakamatala'i 'a e femo'uekina 'i he fo'i momeniti ko ia.

'Oku fale'i 'e he kau mataotao mo'ui lelei faka'atamaí 'o pehē, "E lava 'e he tailili mo e veiveiu fekau'aki mo e kuohilí pea mo e kaha'ú 'o 'ai ke faingata'a e fiefia kakato 'i he lolotongá."¹⁸

Ko ha fanga ki'i tokoni 'eni ke fakaangaanga e mo'ui fa'a fakakaukaú:

1. Tauhi ha tohinoa loto-hounga'ia (vakai ki he founga fika 3 'i 'olungá), tautaufitó ki hono hiki ha ngaahi me'a 'okú ke hounga'ia ai he 'aho ko ia.
2. Faka'aonga'i ha taimi ke fakalaulaloto faka'aho ai. Kumi ha feitu'u nonga ke tangutu ai 'o 'ikai toe 'i ai ha me'a ke ne tohoaki'i e tokangá. Kuikui pea tokanga ki ho'o mānavá. Kapau 'oku ha'u ha ngaahi me'a ki ho fakakaukaú, 'ilo'i kinautolu, tukunoa'i, pea foki leva 'o tokanga taha ki ho'o mānavá. Mahalo 'e ngali kehe 'eni, ka ko ha founga faka'atamai lelei ia ki he tokanga taha ki he taimi lolotongá.
3. Toe tokanga ange ki he ngaahi ngafa angamaheni 'okú ke fakahoko 'o 'ikai toe fakakaukau'i, hangé ko e fufulu peletí, faka'ulí, pe na'a mo e kaí. Tokanga ke ke ongo'i e vai koa 'i ho nimá. Sio ki he 'ulu 'akaú, kakaí, mo e 'otu falé 'i ho'o faka'ulí. Fiefia 'i he ifo mo e kakano 'o e fo'i ma'anga takitaha.
4. Lotua ke ke fakatokanga'i e kakai 'oku nau fie ma'u ho'o tokoní 'i he 'aho ko ia. Pea matu'aki tokanga pea teuteu ke ngāue.
5. Fetongitongi ho'o ngāue angamahení 'i ha ngaahi taimi pea a'usia mo'oni ha hala fo'ou ki 'api, ko e fokotu'utu'u ngalikehé 'o ha falekoloa kehe, pe ko ha liliu 'i ho'o ngaahi 'ekitivití angamaheni 'i he efiafí.

Founga 7: Fakafehokotaki mo e Ni'ihi Kehé

'I he tafa'aki 'o e fiefiá mo e mo'ui lelei fakalukufua, 'oku mahu'inga e nofotaha ki he ngaahi vā fetu'utaki 'aongá.

'Oku tohi 'e 'Ema Sepala, PHD, ko e "fehokotaki fakasōsiale mālohi 'oku:

- iku ia ki ha hiki 50% 'i he faingamālie ke mo'ui fuoloá
- fakamālohia ai ho'o fanga ki'i sōtia malu'i...
- tokoni ke ke fakaakeake vave ange mei he mahakí."

'Okú ne hoko atu 'o pehē, "Ko e kakai ko ia 'oku nau ongo'i fehokotaki ange ki he ni'ihi kehé 'oku si'i ange 'enau loto-hoha'a mo e kulukiatamakí."¹⁹

'I he fekau'aki mo e ngaahi vā fetu'utaki 'aongá, mahalo 'e lelei ange ha ngaahi vā fetu'utaki vāofi toko si'i 'i ha vā fetu'utaki angamaheni toko lahi. 'Oku 'ikai fie ma'u ke tau

fakafemo'uekina'i hotau taimi 'ataá 'aki e ngaahi me'a fakasōsiale hokohokó, ka 'oku fie ma'u lahi ke tau fetu'utaki mo e kakaí. Na'a mo e fa'ahinga 'oku maá, 'oku lahi ha ngaahi founga ke fakaloloto ange ai e ngaahi vā fetu'utaki 'i ho ngaahi kaungāme'a mo e fāmilí.

Na'e tu'o taha e akonaki 'a 'Eletā Tieta F. 'Ukitofa 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Apostolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá fekau'aki mo e fāmilí 'o pehē, "Ko e sipela 'o e 'ofá 'i he fetu'utaki fakafamilí ko e t-a-i-m-i, taimi."²⁰

Koe'uhí kuó ke 'osi ma'u ha taimi hulu 'i hono fakangatanga ho'o taimi faka'aonga'i e screen, fakakaukau ke fetongi ia 'aki ha ngaahi sepotalanoa'aki mata ki he mata. 'E lava e ngaahi 'a'ahi ngāue fakaetauhí, fe'auhi sipotí, kalapu tānaki sitapá . . . pe ko ha me'a pē 'okú ke fehokotaki ai mo e ni'ihi kehé, 'o fakalahi ho'o fiefiá mo e tu'unga lelei.

Founga 8: Tokanga'i Ho Temipalé

'E lava ke ma'u ha fiefia lahi 'i ho'o mohe lelei, foaki ki ho sinó e me'a tokoni lelei, mo e fakamālohisino totonú. 'Oku nofotaha e ngaahi ongo fakaelotó 'i hotau 'atamaí, 'a ia 'oku hangē ko ha toe 'ōkani pē 'i ho sinó, 'oku 'aonga lahi ki ai e ngaahi founga fakalakalaka ki he mo'ui lelei.

'Oku kau 'i he ngaahi sitepu 'okú ke fakahoko ke fakalakalaka ai ho'o mo'ui lelei fakaesinó 'a hono fakatupulaki ho 'atamaí, 'a ia ko e konga ia ho sino fakaesinó. 'E lava ke tokoni 'eni ke ke fakakaukau lelei ange, faingofua ange ho'o tokanga tahá, pea fakanonga e ngaahi ongo ho lotó.

'I he ngaahi tō'onga mo'ui lelei, ko ha founga lelei ke kamata māmālie pea fai ha liliu 'e taha he taimi pē 'e taha. Kamata 'aki e fanga ki'i me'a ikí hangē ko e lue 'o lahi ange pe fakatupulaki e me'a 'okú ke kaí, 'i he taimi faingamālié. 'Oku tātānaki e fanga ki'i liliú.

Founga 9: Sio ki he Ni'ihi Kehé

'E ngali mahino ange 'a e ngaahi founga 'e valu kumu'a 'i he founga faka'osi ko 'ení, ka 'oku fa'a ma'u e fiefiá 'i he taimi 'oku 'ikai ke ke tokanga fakahangatonu ai ki aí.

Kuo ako'i 'e 'Eleta Hōlani 'o pehē: "'Oku 'ikai faingofua ke te lele hangatonu atu pe 'o ma'u 'a e fiefiá. 'Oku fa'a matu'aki ma'u ngata'a, tolonga taimi si'i pē, mo pulipulia. Kapau kuo te'eki ai ke mou 'ilo'i 'eni, te ke ako 'i he ngaahi ta'u ka hoko mai ko e taimi lahi 'oku hoko mai 'a e fiefiá 'i ha taimi ta'e amanekina, 'i he taimi 'oku tau femo'uekina ai 'i hano fai 'o ha me'a kehe. 'Oku meimeい ke hoko ma'u pē 'a e fiefiá ko ha ola 'o ha'ate feinga kehe."²¹

Ko hono mo'oní, fai 'a e me'a kotoa pē 'e malavá ke tanumaki ai ha ngaahi founga mo e tō'onga ki he fiefiá. Neongo hili hono fai e me'a kotoa te tau lavá, ka 'oku taimi ke vakai ki he kakai kehé pea tuku ke ma'u kitautolu 'e he fiefiá 'i he'etau feinga ke tokoni ki he ni'ihi kehé.

Fiefiá mo e Puke Faka'atamaí

'I he taimi 'oku hoko ai e ngaahi me'a faka'atamai hangē ko e kulukiatitamakí mo e loto-hoha'a, 'oku hoko e fiefiá ko ha taumu'a faingata'a ange. Ko e ngaahi tete ko ia 'i he tu'uapoó na'a ku lave ki ai kimu'a, ko ha faka'ilonga ia 'o e loto-hoha'a na'e 'omi 'e he'eku fale mohé.

'I he'eku mo'u, kuó u a'u ki he ngaahi potu fakapo'uli mo ta'epau, 'a ia ko e kulukiatitamakí ia, 'oku 'ikai ke u toe lava "fili ke ongo'i fiefia" 'o hangē koe 'ikai keu lava ke fili hoku ma'olungá pe lanu hoku kano'imata.

Ka neongo ia, ko e me'a te u lava *ma'u pē* 'o filí ke fakafe-paki'i e fakapo'uli. Te u lava 'o kole tokoni ki he 'Otuá. Te u lava 'o faka'aonga'i e ngaahi me'angāue kotoa, mei he tuí mo e lotú 'o a'u ki he faito'o fakaonopóni.

'Oku kau ma'u pē kiate au 'a e lava lelei e mavahé mei he ngaahi taimi loto-tāngiá 'i he fakalau atu 'a e ngaahi ta'u, ha founiga kehekehe. Kuo pau ke vakai ki he'eku mo'ui lelei fakaesinó (fakamālohisinó, ma'u me'atokoní, mohé), ko 'eku mo'ui lelei (faito'o, vaitaminí, fale'i mei he kau toketaá), ko 'eku mo'ui lelei fakaelotó (fale'i, fetu'utaki mo e ni'ihi kehé), mo 'eku mo'ui lelei fakalaumālié (lotú, ako folofolá, ngāue 'i he Siasi, taimi 'i he temipalé) 'i ha ngaahi founiga napangapangamālie.

Neongo ha ni'ihi 'o e ngaahi tu'unga fakamamahi kuó u a'usia 'i he ngaahi ta'u lahi mei he loto-mafasiá, ka kuo tāpue-kina au ke u a'usia 'a e fiefiá mo e lelei 'i he *konga lahi taha* 'o e fāmilí! 'Oku ongo mo'oni kiate au 'a kimoutolu 'oku uesia lahi ange 'e he puke faka'atamaí, kae na'a mo kimoutolu, 'oku ou tui 'oku 'i ai ha Piliniisi 'o e Melinó.

'Oku fakahā 'e he kulukiatitamakí 'oku 'i ai ha kakai toko lahi 'oku nau fie ma'u. 'Oku fakamahino'i ai he 'ikai teitei fakalelei'i e ngaahi me'a. Ko e faito'o 'e taha ki he loí ni—kiate au—'oku ma'u ia 'i he himi kou manako aí koe "Be Still, My Soul."

[*Nonga, 'e hoku loto: 'Oku ngāue 'a e 'Otuá]*

[*Ke taki 'a e kaha'u hangē ko e kuo hilí*].

[*'Oua na'a uesia ho'o 'amanakí, falalá, 'e ha me'a;*

[*'E māmangia 'a e me'a lilo kotoa he taimí nj*].²²

Ko ha ngaahi mo'oni faka'ofo'ofa nai ia, 'ikai ko ia? 'I he'eku vakai ki he'eku mo'u, 'oku 'ikai ha'aku veiveiu kuo tāpuekina, fakamālohia, mo tataki 'e he 'Otuá 'eku fonongá. Ko ia ai, 'oku ou 'ilo te Ne 'i ai ke tokanga'i au 'i he kaha'u, 'o hangē pe ko 'eku 'ilo'i 'e tataki koe 'e he 'Otuá 'i ho hala kí ha ngaahi 'aho fakafiesia angé.

'E kakato ho'o fiefiá 'i ha 'aho, 'o fakafou 'iate Ia. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

- Jeffrey R. Holland, "Ko e Hala Faka-kosipeli ki he Fiefiá," *Liahona*, Sepitema 2017, 17.
- Russell M. Nelson, "Fiefiá mo e Mo'ui Fakalaumālié," *Liahona*, Nōvema 2016, 82.
- Russell M. Nelson, "Fiefiá mo e Mo'ui Fakalaumālié," 82.
- Russell M. Nelson, "Fiefiá mo e Mo'ui Fakalaumālié," 81.
- Neal A. Maxwell, "Lest Ye Be Wearied and Faint in Your Minds," *Ensign*, May 1991, 88.
- Vakai, Isaia 53:7; Mōsaia 23–24; mo e Siōsefa Sāmita—Hisitōlia 1.
- Neil L. Andersen, "Kuo Kafō," *Liahona*, Nōvema 2018, 86.
- Hank Smith, *Be Happy* (2017), 17–18.
- Arthur C. Brooks, "A Formula for Happiness," *New York Times*, Dec. 14, 2013, nytimes.com.
- Ulisses Soares, "Ngaahi Hala Fononga ki he Fiefa Mo'oni," *Liahona*, 'Epeleli 2018, 46.
- Russell M. Nelson, "Fiefiá mo e Mo'ui Fakalaumālié," *Liahona*, Nōvema 2016, 81–84.
- Amy Morin, "7 Scientifically Proven Benefits of Gratitude That Will Motivate You to Give Thanks Year-Round," *Forbes*, Nov. 23, 2014, forbes.com.
- Florence Williams, "How Just 15 Minutes in Nature Can Make You Happier," *Time*, Feb. 7, 2017, time.com.
- Jean M. Twenge, "Have Smartphones Destroyed a Generation?" *The Atlantic*, Sept. 2017, theatlantic.com.
- Russell M. Nelson, "Amanaki'anga 'o 'Isileli" (fakataha lotu fakaemāmani lahi 'a e to'u tupú, 3 Sune 2018), HopeofIsrael.ChurchofJesusChrist.org.
- John Bytheway, *How to Be Totally Miserable* (2007), 57.
- John Bytheway, *How to Be Totally Miserable*, 33.
- "Mindfulness," psychologytoday.com.
- Emma Seppälä, "Connectedness & Health: The Science of Social Connection Infographic," Apr. 11, 2014, emmaseppala.com.
- Dieter F. Uchtdorf, "O e Ngaahi Me'a Mahu'inga Tahá," *Liahona*, Nōvema 2010, 22.
- Jeffrey R. Holland, "Ko e Hala Faka-Kosipeli ki he Fiefiá," *Liahona*, Sepitema 2017, 16.
- "Be Still, My Soul," *Hymns*, no. 124.

Na'e 'ā 'a e Tangata'eikí 'i he poó
kakato 'o fakapipiki fakataha e
fanga ki'i kongokonga e 'imisi 'o e 'alo'i.

Ko e 'Imisi 'o e 'Aloí ne Maumaú

Ihe'eku kei si'i, ne 'ikai ke u fa'a tatali ki he Kilisimasí. I he taimi na'e 'omi ai 'e he Fine'eikí e ngaahi puha me'a teuteú, na'a ku 'ilo'i mo hoku fanga tuonga'ané 'e toko nimá kuo kamata 'a e Kilisimasí. Te mau fokotu'u fakafāmili ma'u pē 'a e fu'u 'akaú. 'Oku ou kei manatu'i pē e ngaahi me'a teuteú ne ngaohi nimá mo e fanga fo'i pulu sio'ata ngingila fakalanulanú.

Ka ko e konga 'e taha 'o e teuteú, na'e fakahoko pē ia 'e he Fine'eikí. Na'e ngaohi 'e he'eku kui fefiné ha 'imisi maka hinehina faka'ofo'ofa 'o e 'alo'i ma'a e Fine'eikí. Ko e ta'u kotoa pē, 'e fokotu'u 'e he Fine'eikí e 'imisi 'o e 'alo'i 'i he funga laupapa 'i loto falé. Na'a ku manako ke tangutu pea mamata ki he'ene fokotu'utu'u tahataha 'a e fanga ki'i 'imisi. Na'a ne

fokotu'u ki he 'imisi takitaha ha ki fo'i maama hinehina mei ha sisi 'uhila. Na'a ne fakapipiki e mui 'e taha 'o e sisi 'uhilá ki he funga laupapá ke tu'u ma'u, pea palaki leva ia ki ha palaki 'i mui 'i he sea he tulikí. I he taimi na'e fakaulo ai e funga laupapá, na'e faka'ofo'ofa 'aupito ia!

'I ha pō 'e taha, ofi ki he Kilisimasí, na'e ki'i makaka hoku fanga tuonga'ané. Na'e tuli 'e he tamaiki lalahí hoku ki'i tuonga'ané si'isi'i. Lolotonga 'enau taufetulí, na'a ne toitoi 'i mui 'i he sea ofi ki he funga laupapá. I he taimi na'e ma'u ai ia hoku fanga tuonga'ané, na'a ne fakavave ke hola ka na'e fihia hono va'ē 'i he sisi 'uhila ki he 'imisi 'o e 'alo'i. Na'e 'ikai lava'i 'e he fanga ki'i me'i tepí 'o ta'ofi 'i he fusi hono kauva'é. Na'e ngangana hifo e 'imisi 'o e 'alo'i mei he

funga laupapá ki lalo ki he piliki kulo-kulá 'o mafahifahi.

Na'e fakatovave mai 'a e Fine'eikí ki he loto falé. I he'ene vakai ki he me'a na'e hokó, na'a ne fākafoa peá ne foki ki hono lokí. Na'a ne 'ilo'i ko ha fehalaaki, ka kuo 'osi hoko 'a e maumaú.

Hili 'emau tokoto kotoa ki he mohengá 'i he pō ko iá, na'e to'o mai 'e he Tangata'eikí e me'a tafi efú mo e taufalé pea tafi fakalelei 'aki e fanga ki'i konga ne maumaú. Na'a ne 'ā leva 'i he poó kakato 'o fakapipiki fakataha e fanga ki'i kongokongá.

Na'e kei 'asi pē ha fanga ki'i makohi 'i he 'imisi 'o e 'alo'i. Na'e pulia ha telinga 'e taha 'o e pulú. Na'e pulia ha konga 'o e mata 'a ha taha 'o e kau tangata potó. Ko e tauhi-sipi 'e taha ne lahi ange 'a e kuluú 'i he maká 'i he

Ko e Me'a'ofa Lelei Taha Te u Lava 'o Foakí

Ihe taimi ne u kamata 'alu ai mo hoku fāmilí ki he Siasi 'o Sisū Kalaisi 'o e Kau Má'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimuí Ní, na'a ku ongo'i ne tataki kimautolu 'e he'eku fa'eé ki ai.

Na'e mate fakafokitā e Fine'eikí 'i he 'Aho Kilisimasi he ta'u 'e ua kumu'a. Ko ha tokotaha muimui faivelenga mo loto-fakatōkilalo ia 'o Sisū Kalaisi, ka na'e te'eki ke ne 'ilo ki he ongoongolelei kuo fakafoki maí. Hili ha māhina 'e 11 e 'ilo kau ki he Siasi, na'a ku papitaiso, mo hoku husepāniti ko Nāvitá, mo 'eku tama fefine ko Ketí 'i he 'aho Kilisimasí. Ko e me'a ko ia na'e hoko ko ha 'aho fakamamahi koe'uhí ko e pekia 'eku fa'eé, 'e hoko leva ia ko ha 'aho faka-fiefia ki hoku fāmilí koe'uhí ko 'emau mo'ui fo'ou 'i he ongoongolelei.

Na'e tokolahi 'a e kakai ne kau mai 'i homau papitaisó. Na'a ku 'ohovale ke vakai ki ha kakai 'e toko 100 tupu 'i ai 'i he 10:00 a.m. 'i he pongipongi Kilisimasí! Ne mau ongo'i ne 'ofa'i lahi kimautolu.

Kimu'a pea mau papitaisó, na'e tokoni mai e ai fale'i fakasiteiki ki he temipalé mo e hisitōlia fakafāmilí ke teuteu'i e hingoa 'eku fa'eé mo e ngaahi hingoa 'a ha ngaahi kui kehe kuo nau pekia, ke 'ave ki he temipalé ke papitaiso.

Hili ha 'aho 'e uofulu mā nima mei he'emau papitaisó, 'i he 'aho 19 'o Sānuali 2018, ko e 'aho fā'ele'i ia 'eku fa'eé, ne mau fakahoko 'emau fuofua fononga ki he Temipale Newport

ngaahi feitu'u 'e ni'ihī. Ka ko e faka-ofó, na'e fakalelei'i e fanga ki'i konga ne maumau.

Na'e anga'ofa 'a e kui fefiné ke ne ngaohi ha 'imisi 'alo'i fo'ou, ka na'e 'ikai loto ki ai e Fine'eikí. Na'a ne pehē na'e toe mahu'inga ange kiate ia he taimí ni 'a 'ene 'imisi 'alo'i. 'Oku hoko ia ko ha faka'ilonga e li'oa hono husepāniti 'ofá mo ha fakamanatu ki hotau Fakamo'ui 'ofá.

'I he'etau fononga 'i he mo'uí ni, 'e malava ke tau a'usia ha maumau 'i ha fa'ahinga founiga. Mahalo te tau ongo'i kuo tau tau movetevete ki ha ngaahi konga he 'ikai toe lava 'o fakalelei'i. Ka 'oku 'i ai hotau Fakamo'ui, pea 'e lava ke tau hoko 'o kakato 'i Hono to'ukupu 'ofá. ■

Elizabeth Lloyd Lund, Iutā, USA

Beach California. Na'a ku tailiili pea 'ikai 'ilo'i e me'a ke 'amanaki ki aí, ka na'a ku hū ki he temipalé pea ongo'i matu'aki nonga 'aupito. Ne 'ikai tatau ia mo ha toe feitu'u kuó u hū ai. Ne fakataha mai 'emau kulupú ki he fai-'anga papitaisó, 'a ia na'e fakamatala'i ai 'e he palesiteni temipalé 'a e mahu'inga 'o e papitaiso ma'a e kau pekiá pea mo e tāpuaki 'okú ne 'omí. Na'a ku tangi 'i he fiefia, 'i he fakakaukau ki he founiga 'e tāpuekina ai homau fāmilí 'i he ngaahi papitaiso ko 'ení.

Hili hono papitaiso 'a Nāvita ma'a ha n'i'ihī 'o e kau mēmipa tangata hoku fāmilí, na'a ne papitaiso au ke fakafo-fonga'i ha n'i'ihī 'o e kau mēmipa fefine 'i he fāmilí. Ko e tokotaha ne u fuofua papitaiso ki aí ko 'eku fa'eé 'ofeiná. Na'a ku tangi 'i he taimi ne u fanongo ai ki he ngaahi lea, "a ia kuo pekiá." 'I he fanongo ki aí, na'e fakamahino ai kuó ne pekia mo'oni pea na'e fakamamahi ia. Ka na'a ku fakakaukau, ko e hā mo ha toe me'a'ofa te u lava 'o foaki ki he'e-ku fa'eé 'i hono 'aho fā'ele'i 'e ma'ongo'onga ange 'i he me'a'ofa 'o e papitaiso 'i he temipalé?

'Oku ou hanganaki atu ki ha ngaahi fononga lahi ange ki he temipalé. 'Oku ou hounga'ia ke 'ilo'i te u lava 'o tokoni ke foaki e ngaahi tāpuakí kiate kinautolu kuo nau mama'o atú, 'o fakafou 'i he ngaahi ouau 'o e temipalé. Ko ha me'a'ofa faka'ofa mo'oni ia! ■

Diane Davani, Kalefōnia, USA

Te ke fie vahevahe ha a'usia 'i he ongoongolelei kuó ne fakamāloha koe?
Te ke lava 'o fakahū mai ia 'i he liahona.ChurchofJesusChrist.org

Toko Taha mo Loto-hounga'ia 'i he Kilisimasí

|| he'eku kei tupu haké, na'e hoko e Kilisimasí ko e taimi ma'ongo'onga taha 'o e ta'u kiate au—'o 'ikai koe'uhí pē ko e ngaahi me'a'ofá, ka koe'uhí ko e Kilisimasí ko ha taimi ia ke feohi ai mo kinautolu na'e mahu'inga taha 'i he'eku mo'úi, 'a hoku fāmilí.

Na'e mahu'inga 'aupito 'a e fāmilí kiate au, pea 'i he fakalau mai 'a e ngaahi ta'u, na'e hoko ma'u pē e ngaahi tukufakaholo 'i he Kilisimasí ko ha fie-fia fakafāmili 'a ia 'oku lahi ai ha ngaahi me'a 'oku ou kei manatu melie ki ai.

Ka na'e kehe 'a e Kilisimasí ko 'eni ne toki 'osí. Na'e 'i ai ha'aku ngāue fo'ou 'a ia na'e fie ma'u ke u folau ai 'i he Kilisimasí. 'i he a'u ki he taimi ko 'eni 'i he'eku mo'úi, ko e Kilisimasí pē 'e ua na'a ku mavahe ai mei hoku fāmilí—'a ia ne hoko lolotonga 'eku ngāue faka-faifekaú. Na'a ku 'osi loto-mamahi mo ta'elata 'oku te'eki fai 'eku folau faka-ngāué. Ne u fakakaukau 'i he kotoa 'o e

'Aho Kilisimasí, "Me'a maumau mo'oni ko e 'ahó!" 'Oku 'ikai ha ngāue 'e lava ke mahu'inga peheni!

Ne u fakakaukau ke mamata 'i ha fo'i faiva he TV 'i hoku loki he hôtelé. Na'e fakahaa'i 'e ha taha 'o e kau 'eti faivá 'a e mahu'inga ko ia ke fakafeta'i. Na'e 'ikai ko ha konga mahu'inga ia 'o e faivá, pe ko ha konga ne ongo fakaeloto, ka na'e ongo mo'oni ia ki hoku lotó.

Na'a ku fakatokanga'i 'i he momeniti ko iá kuo te'eki ke u tū'ulutui 'i he 'Aho Kilisimasí ke fakamālō ki he Tamai Hēvaní 'i he me'a'ofa 'a Hono 'Alo ko Sisū Kalaisí. 'I he ngaahi ta'u kotoa ne u fakamanatua ai e Kilisimasí, na'a ku tokanga taha pē ki hoku fāmilí, ngaahi me'a'ofá, mo e keimí. Neongo e ngaahi feinga lelei taha 'eku ongomātú'a mo e ongo kuí ke ako'i aú, ka na'e 'ikai pē ke u hounga'ia mo'oni 'i he mahu'inga fau 'a e Fakamo'úi ki he Kilisimasí. Ne mau lau fakafāmili 'a e talanoa ki Hono 'alo'i

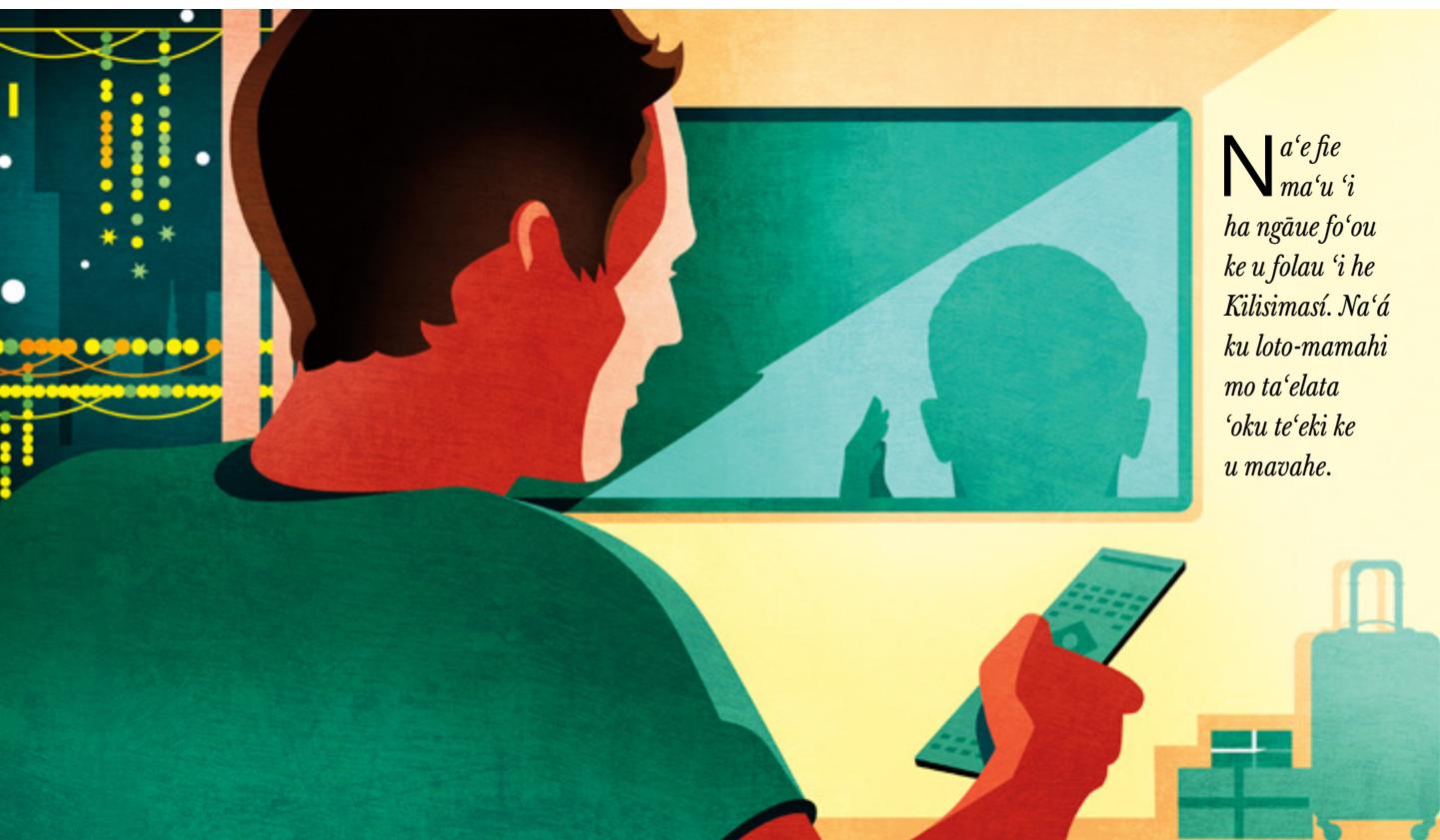
'i he folofolá, ka na'e 'ikai ke u teitei fakakaukau lahi ki he mahu'inga hono 'alo'i Ia 'i he Kilisimasí.

Ne u lo'imata'ia 'i he'eku lotu ki he'eku Tamai Hēvaní. Na'a ku fakamālō kiate Ia ko e feilaulau na'a Ne faka-hoko ke hifo mai Hono 'Alo pē Taha ne Fakatupú ki he māmaní pea ki he mo'ui feilaulau ma'ongo'onga mo anga'ofa 'a Hono 'Aló. Na'a ku kei loto-mamahi 'i he'eku toko taha pea mama'o mei hoku fāmilí 'i he Kilisimasí, ka na'e faka'atā ai ake ako'i mai 'e he Tamai Hēvaní ha me'a mahu'inga mahalo he 'ikai ke u teitei ako kapau ne u feohi mo hoku fāmilí: ko e Fakamo'úi 'a e 'uhinga 'oku ou lava ai 'o ma'u ha fāmilí!

'Oku ou hounga'ia na'e 'omi 'e he'eku toko taha 'i he Kilisimasí ha ki'i mahino lelei ange ki he me'a'ofa 'ofa mo ta'efakangatangata 'a e Tamai Hēvaní ko Hono 'Aló. ■

Tyler Collins, Monitana, USA

N a'e fie
ma'u i
ha ngāue fo'ou
ke u folau 'i he
Kilisimasí. Na'a
ku loto-mamahi
mo ta'elata
'oku te'eki ke
u mavahe.

Ha Taha Pē kae 'Ikai ko ia!

'I he taimi ne u fanongo ai 'i he polokalama Kilisimasi 'a e Siasi ko e "Fakamaama 'a e Māmanī" pea mo e 'aho ngāue tokoni fakamāmani lahi, ne u fakakaukau, "Ko ha fakakaukau faka'ofo'ofa mo'oni ia. Te u fakahoko ia."

'I ha ngaahi 'aho kimu'a 'i he 'aho ngāue tokoni fakamāmani lahi 'i he 'aho 1 'o Tisemá, ne u ma'u ha fakakaukau ki he tokotaha ne fie ma'u ke u tokoni'i. Tuaiekemo ne u fakakaukau, "Ha taha pē kae 'ikai ko ia!" Na'e fakamamahi'i lahi au 'e he tokotahá ni 'i ha ngaahi ta'u lahi, ka ko e lahi ange 'eku fakakaukau ki hono hingoá, ko e lahi ange ia 'eku 'ilo'i ko ha ue'i ia mei he Laumālié.

Na'á ku talaange ki hoku husepānití 'eku fakakaukaú, peá ne talamai 'e lelei kiate au ke ngāue tokoni ki he tangatá ni. Ka na'á ku kei ongo'i tailili 'aupito 'i he fakakaukau ko ia ke tokoni'i iá. Na'á ku 'ilo'i he 'ikai te u lava 'o fakahoko toko taha 'eni, ko ia ai na'á ku lotua ha mālohi pea mo ha taha ke ma ō. Ne fai-fai peá u fetu'utaki ki he ongo faifekau sisitaá, pea na'á na loto ke mau ō.

Na'e hokosia e 'aho 1 'o Tisemá, pea na'á ku fu'u tailili 'aupito 'o u ongo'i tetetete lolotonga 'eku faka'ulí. Na'a mau lotu fakataha 'i he'emaú a'u ki he fale nofo'angá. Na'á ku ki'i fakamanava loloa peá u tukituki 'i he matapaá. Na'e fakaava mai 'e he tangatá e mata-paá, ka na'e hangē ne'ikai ke ne 'ilo'i au. Na'á ku 'eke ange pe na'á ne 'ilo'i au. Na'á ne fakakaukau ko ha taha pē au 'i he kau faifekau sisitaá. Na'á ne 'ohovale 'i he'eku fakahā ange au ki aí, ka na'á ne fiefia 'i he'eku ha'u 'o 'a'ahi kiate iá. Na'e hoko ai ha momeniti faka'aulolongo 'i he'eku talaange ko ha 'aho ngāue tokoni fakamāmani lahi 'eni, pea ne mau fie tokoni'i ia 'i ha founga pē te mau lavá.

Na'á ku lotua ha mālohi pea mo ha taha ke ma ō. Na'á ku fetu'utaki ki he ongo faifekau sisitaá, pea na'á na loto ke mau ō.

Na'á ku vahe ha ngaahi ngāue ki he ongo faifekaú, pea ne mau kamata leva hono fakama'a hono fale nofo'angá. Hili ha lau houa, na'e 'osi 'emaú ngāué pea mau mavahe leva. Na'á ku toki fakatokanga'i 'i he'eku faka'uli foki ki 'apí na'á ku kata mo fiefia. Pea ne toki tō mamafa ia kiate au: kuo to'o kotoa 'e he Tamai Hēvaní 'a 'eku mamahí, loto-mamahí, loto-kafó, mo e loto-tāngiá. Na'e mole atu ia! Pea ne u tau'atāina mei he 'loto mamahi kotoa na'á ku fainga mo ia 'i ha

ngaahi ta'u lahi. Na'e tāpuekina au 'e he Tamai Hēvaní 'aki 'a e mālohi ke faifai peá u fakamolemole'i 'a e tokotahá ni. Na'e fakaofo 'a e fiefia ne u ongo'i.

'Oku ou matu'aki hounga'ia ne ne muimui ki he ue'i ke tokoni'i e tangatá ni. Na'e 'afio'i 'e he'eku Tamai Hēvaní 'ofá na'e fie ma'u ke u a'usia 'eni kae lava ke u tupulaki pea hoko 'o hangē ko e tokotaha 'okú Ne finangalo ke u a'usia. ■

Marsha Lang, Penisolověnia, USA

Ngāue Fakaetauhi ki he Fānaú mo e To‘u Tupú

‘E lava e kakai lalahi kotoa, neongo pe ko e hā honau uiui‘í, ‘o poupou‘í e fakalakalaka ‘a e fānau mo e to‘u tupu ‘i honau uōtí.

Fai ‘e Brittany Beattie

Potungāue ki he Lakanga Fakataula‘eikí mo e Fāmilí

Kuo foaki mai ‘e ha Tamai Hēvani ‘ofa kiate kitautolu takitaha ha ngaahi talēniti makehe, me‘afaoaki, ngaahi me‘a ‘oku tau holi mo mahu‘inga‘ia ai. ‘Oku faka‘atā ‘e he ngaahi talēniti ko ‘ení ke tau ngāue fakaetauhi kiate kinautolu ‘oku tau feohí, ‘i he‘etau feinga ke hoko ‘o “loto-taha pē mo fakakaukau taha” ‘i he muimui kia Sisū Kalaisí (Mōsese 7:18). ‘Oku kau heni ‘etau ngaahi ngāue fakaetauhi ki he fānaú mo e to‘u tupú.

Tatau ai pē pe ko ha faiako Palaimeli koe, taki ‘o e to‘u tupú, pe ko ha tangata pe fefine ngāue fakaetauhi, pe ‘okú ke feohi pē mo e fānaú mo e to‘u tupú ‘i he lotú, te ke malava ‘o ue‘i, fakalotolahí‘i, langaki, mo tokoni‘i e fānaú mo e to‘u tupú ke nau hoko ko e me‘a ‘oku finangalo e Tamai Hēvaní ke nau a‘usia.

‘E lava ke hoko ho‘o fakalotolahí mo e ngāue fakaetauhí ko ha konga ‘o e ngaahi tafa‘aki ‘oku poupou‘í ‘e he Siasí ‘i he ngaahi ngāue ‘oku fakatefito ‘i ‘apí, ‘i hono manatu‘i ‘oku ma‘u ‘e he mātu‘á ‘a e tefito‘i fatongia toputapu ki hono fakahinohino‘i mo poupou‘í e tupulaki ‘a ‘enau fānau. ‘Oku mo‘oni ia neongo kapau ‘oku ‘ikai mēmipa e mātu‘á ‘i he Siasí ‘o Sisū Kalaisí ‘o e Kau Mā‘oni‘oni ‘i he Ngaahi ‘Aho Kimuí Ní pe ‘oku ‘ikai ke nau mālohi ‘i he Siasí. Ko ia ai, ‘oku fēfē ‘a e poupou ko ia mei he Siasí, pea te tau lava fēfē ‘o tokoní?

‘E lava ke tokoni ‘a e ngaahi fakakaukau ‘e fā ko ‘ení:

1. ‘Ai ke ke maheni mo e fānaú mo e to‘u tupú.

‘Oku faingata‘a ke poupou‘í e ni‘ihī kehē kae ‘oua kuó ke ‘ilo‘i e poupou ‘oku nau fie ma‘ú. ‘Okú ke ‘ilo lelei nai e fānau mo e to‘u tupu ‘oku mou feohí ke ke ‘ilo‘i e ngaahi

taumu‘a ‘oku nau ngāue‘í, tokoni te nau ala fie ma‘ú, pe ngaahi me‘a ‘oku mahu‘inga kiate kinautolú? ‘I he tafa‘aki ‘e tahá, ‘okú ke ‘ilo‘i nai foki honau ngaahi māloholingá mo e ngaahi me‘a ‘oku nau mahu‘inga‘ia aí ke ke lava ‘o tokoni‘i e ni‘ihī fakafo‘ituituí ke nau fehokotaki ‘i he hoko ha faingamālie ke nau fetokoni‘aki ai?

Hangē ko ‘ení, na‘e anga‘ofa ‘a Sēsika ‘Osikamapa mei Kuatemalá, ke ne tokanga‘i ‘a Tēvita ko e foha hono kaungāme‘a ko Lisipetí, lolotonga e ngāue ‘a Lisipeti ‘i he kemi ‘a e Kau Finemuí. Na‘e fehu‘i ange ‘e Sēsika pe na‘e ‘i ai ha me‘a te ne lava ‘o fai ke tokoni‘i ‘a Tēvita lolotonga e taimi ko iá, pea na‘e pehē ‘e Lisipeti kuo te‘eki ke poto ‘a Tēvita ‘i he heka pasikalá. Na‘e fakaafe‘i ‘e Sēsika hono ngaahi fohá ke nau tokoni, pea na‘a nau ako‘i ‘a Tēvita ke poto ‘i he heka pasikalá. Na‘a nau ‘ilo‘i foki na‘e va‘inga ‘a Tēvita ‘i he timi pasiketipolo ‘a e uōtí pea ‘okú ne teuteu atu ki ha fe‘auhi, ko ia na‘a nau tokoni‘i ai ia ‘i he ‘ahó ke ne mateuteu. Mahalo na‘e ‘ikai lelei ange e va‘inga pasiketipolo ‘a Tēvita ‘i he fo‘i ‘aho e taha ko iá, ka na‘á ne pehē, “na‘a nau fakahaa‘i mai ‘oku nau tokanga mo‘oni.” Na‘á ne toe pehē foki, “‘Oku ou kei ma‘u pē ‘i he‘eku telefoní ‘a e fo‘i vitiō ‘o ‘eku ako heka pasikalá.”

Ngaahi Fakakaukau Kehe

- Fakapapau‘i ‘okú ke ma‘u ha ngofua mei he mātu‘á ki ha fa‘ahinga fengāue‘aki mo ‘enau fānaú mavahe mei ha kalasi pe ‘ekitiviti ‘a e Siasí. Faka‘ehi‘ehi mei he ngaahi tükunga ‘okú ke nofo toko taha ai mo e fānaú mo e to‘u tupú. ‘Oku lelei ke ‘i ai ha taha ‘i he mātu‘a

‘a e tamasi‘í pe ta‘ahiné ‘i ho‘o tokoni‘i ‘ena tamasi‘í pe ta‘ahiné. ‘Oku totonu foki ke fai e tokanga ke poupou‘i ‘a e ngaahi founa ki he malú.

- Fakafe‘iloaki ki he fānaú mo e to‘u tupú mo ‘enau mātu‘á ‘i he lotú. ‘Ilo‘i honau hingoá pea fehu‘i ange fekau‘aki mo honau uiké.
- Fehu‘i kiate kinautolu ‘okú ke ngāue fakaetauhi ki aí mo honau ngaahi fāmilí pe ko e hā ‘oku nau fiefia taha ki ai, tailili, pe mahu‘inga‘ia aí. ‘Ilo‘i e ngaahi me‘a ‘oku nau teuteu ki aí. Talanoa leva mo kinautolu mo lotua foki ke ‘ilo‘i pe ‘oku ‘i ai ha me‘a te ke lava ‘o fai ke tokoni‘i kinautolu.

2. Vahevahe ho ngaahi talēnití pea kumi ha ngaahi fehokotaki te ke lava ‘o fakakau mai ai ha ni‘ihi kehe.

Kuó ke faka‘aonga‘i ho mo‘uí kotoa ‘i hono fakatupulaki ha ngaahi taukei mo ha ngaahi talēnití. Kuó ke a‘usia ha ngaahi me‘a makehe ‘okú ke ma‘u ai ha ngaahi fakakaukau mo e ‘ilo ki ha ngaahi tefito kehekehe. Te ke lava nai ‘o vahevahe ho ngaahi talēnití mo e potó pea mo e fānaú pe to‘u tupú ke tokoni‘i kinautolu ‘i he‘enau ngaahi palani fakalakalaká? Te ke lava nai ‘o tokoni ke nau ‘ilo‘i ha ngaahi faingamālie ‘e tokoni kiate kinautolu ‘i he tupulaki ‘oku nau fie ma‘ú?

Hangē ko ‘ení, ko Olalekani Papatanié ko ha loea ia mei ‘Ōsoni, Naisiliá. Na‘e kau hono siteikí ‘i he fuofua sivi ma‘á e Fānaú mo e To‘u Tupú. ‘I he fanongo ‘a Olalekani na‘e ue‘i ha talavou ‘e taha ‘i hono uōtí ke ne hoko ko ha loeá, na‘á ne fetu‘utaki kiate ia mo anga‘ofa ke tokoni. ‘Oku tokoni ‘a Olalekani kiate ia ke ne ‘ilo e me‘a ke fai ke teuteu ai ki he ako laó.

Na‘e fakatokanga‘i ‘e Malia Vasiano mei Kiev‘ Iukuleini, ‘a e ivi tākickina ‘a ha fefine na‘á ne toki ‘ilo ki he talēniti mūsika hono foha ta‘u 13. Na‘e fakaafe‘i ia ‘e he fefiné ke ne tā piano ‘i he faiva fakafiefia kumu‘a pea fakatapui e Temipale Kyiv Ukraine. Na‘á ne fakakaukau lahi ke li‘aki e mūsiká he taimi ko ía, ka na‘á ne loto ke tali ‘ene fakaafé.

Na‘e pehē ‘e Malia, “Na‘e hoko ‘ení ko ha liliu‘anga ‘i he mo‘ui hoku fohá. Na‘e faka‘ofo‘ofa ‘aupto e konisetí! Hili ía, na‘á ma talaange ki homa fohá te ne lava leva ‘o li‘aki e mūsiká he taimi ni, ka na‘á ne tali mai he ‘ikai te ne fai ia. Na‘á ne ‘osi mei he ‘apiako mūsiká mo ha maaka tu‘ukimu‘a, taukei ‘i ha ngaahi me‘a fakamūsika lahi ange, kamata ke fa‘u mūsika mo ha ngaahi hiva, mo fokotu‘u ha kulupu hiva. ‘I he‘ene ‘alu ‘o ngāue fakafaifekaú, na‘á ne fokotu‘utu‘u ha ngaahi ‘ekitiviti fakamūsika, tā ha ngaahi himi ‘i he houalotu sākalamēnítí, fai-hiva ‘i ha kuaea ‘a e kau faisekaú, mo ako‘i ha kau fiefanongo ke nau tā kītā mo e piano. Te mau hounga‘ia ma‘u pē ki he fefine na‘á ne tokoni‘i homa fohá ke fakatupulaki hono ngaahi talēnití.” Na‘e fakahoko ‘e he fefine fa‘ifa‘itaki‘anga leleí ha me‘a mahu‘inga ‘i he‘ene ‘ilo‘i pē ‘a e ngaahi taukei ‘a e talavoú pea fakaafe‘i ke faka‘aonga‘i ia ke tāpuekina ai e ni‘ihi kehé.

Ngaahi Fakakaukau Kehe

- Anga‘ofa ke ako‘i ki he fānaú mo e to‘u tupú ho‘o ngaahi taukei ‘i ha taha ‘o ‘enau ngaahi ‘ekitiviti, pe ‘ai ke nau vahevahe honau talēnití mo e Fine‘ofa pe kōlomu ‘o e kaumātu‘á.
- Toe vakai‘i ho tāpuaki fakapēteliaiké ke fakakaukau-loto ki ho ngaahi talēnití mo e ngaahi me‘aoaki ‘o e Laumālié te ne lava ‘o tokoni‘i e ni‘ihi kehé ‘i he‘enau fakalakalaká—na‘a mo e ngaahi me‘aoaki ‘oku ‘ikai ‘ilo‘i ngofua hangē ko ha ngaahi me‘a kehe, ‘o hangē ko e hoko ko ha tokotaha fanongo leleí.
- Hiki ha lisi ‘o e ngaahi mālohunga ‘a e ni‘ihi fakafo‘ituitu‘—‘a‘au mo e ni‘ihi kehé—ke ke mateuteu ke tokoni‘i e ni‘ihi kehe ‘e lava ‘o ‘aonga kiate kinautolu ha ‘ilo ‘a ha taha kehe. ‘E ala ‘aonga ‘eni tautaufitio ki he ngaahi

fāmilí, ngaahi fakataha alēlea fakauōtí, mo e kau palesitenisi fakakalasi mo fakakōlomú ke nau fakahoko fakataha.

3. Mahu'inga'ia pea fai ha fakalotolahi.

Manatu'i e taimi 'oku 'amanaki hoko ai ha me'a mahu'inga 'a e fānaú pe to'u tupú; pea muimui'i leva. 'Ave ha ki'i tohi fakalotolahi. 'Eke ange pe na'e fefē 'enau ngaahi palani ki he uike ko iá. Fiefia 'i he'enau tupulakí pea fakalotolahi'i kinautolu ke nau hokohoko atu 'o a'u ki he ngaahi taimi fakamamahí. 'Oku 'ikai fie ma'u ia ke ke 'ilo'i e fakaikiikí ke fakahaa'i ange 'okú ke poupou kiate kinautolu.

Ko e taimi 'e taha, na'a ku feinga ke fakatupulaki ha 'ulungaanga 'o e mohe efiafí, na'e fanongo ha mēmipa 'i he uōtí ki he'eku lea 'i ha 'aho Sāpate 'e taha fekau'aki mo 'eku faka'amu ke u mohe fiu 'i he uike ko iá. Na'a ne 'eke mai pe ko e hā te u fakahoko ke hoko ai e me'a ko iá. Na'a ku tukupā ke u mohe 'i he taimi na'a ku fie ma'u 'i ha pō pē 'e taha he uike ko iá. Na'a ne pehē mai, "Te u 'eke atu 'i he uike ka hoko maí." Na'a ku tui te ne fai ia, ko ia na'a ku tauhi ai 'eku tukupaá.

Hangē pē ha loí, na'a ne fehu'i mai he uike hono hokó 'i he lotú pe na'a ku a'usia 'eku tau mu'á (na'a ku a'usia ia!), peá ne fehu'i mai pe te u toe fakahoko ia 'i he uike hoko maí. Na'a ku 'ilo'i te ne muimui'i, ko ia na'a ku fakahoko ia. Na'a ne fakalotolahi'i au 'i he uike hono hokó ke u fakahoko tu'o ua 'eku taumu'á 'i he uike ko iá. Pea 'i he uike hono hokó? Na'a ne fakatukupaa'i au ki ha pō 'e tolū. Na'a ne fakalotolahi'i au he uike takitaha kae 'oua kuó u anga ki he'eku palaní.

Hili ha ngaahi ta'u mei ai, na'a ku fai e talanoa ko iá ki ha kaungāme'a 'e taha 'i he lotú koe'uhí ne kamata ke u tuku e anga lelei ko iá peá u 'ilo'i na'e fie ma'u ke u toe kamata. Na'a ne pehē, "Te u tokoni atu ke ke ha'isia ki ai." Ko ia na'a ne toutou vakai'i au 'i he uike takitaha kae 'oua kuó u toe fakatupulaki ha 'ulungaanga 'o e mohe fe'ungá. 'I he fakalau 'a e ngaahi ta'u, kuo

tokoni'i au 'e he fāmilí mo e ngaahi kaungāme'a ofí 'i ha ngaahi taumu'a ke mohe fe'unga, ka ko e ongo taimi ne ola lelei taha aí 'i he taimi na'e tokoni ai ha kau mēmipa 'o e uōtí—'a ia ne 'ikai ke u vāofi mo ia—ke u fokotu'u pea tauhi ha taumu'a pea na'a nau toutou vakai'i mai 'i ha founiga fakalotolahi.

Ngaahi Fakakaukau Kehe

- Kapau 'oku vahevaha 'e ha fakafo'ituitui honau talēníti lolotonga ha faiva pe va'inga, 'alu ki ai pea fakakaekae kiate kinautolu.
- Fakatokanga'i e tupulaki 'a e ni'ihi kehé pea fakahikihiki'i kinautolu 'i he'enau ngāue, hangē ko ha lea pe lēsoni 'i he Siasí, ko ha 'ekitiviti na'a nau tokoni ke palani, ko ha ngāue 'ofa na'a nau kau ai, pe ko ha lavame'a fakaako na'a ke fanongo ai. 'E lava ke 'omi 'e ho'o ngaahi leá ha faka'ai'i mahu'inga kiate kinautolu ke hokohoko atu 'enau tulifua ki he'enau ngaahi taumu'á 'i he ngaahi 'aho faingata'a.
- Kapau 'okú ke palani ha ngaahi 'ekitiviti fakafāmili ke tokoni'i ho'o fānaú ke nau ako ha ngaahi taukei fo'ou, fakakaukau ke fakaafe'i mai mo ha ni'ihi kehe ke nau kau, tautaufitio kapau 'oku felāve'i ia mo 'enau ngaahi taumu'á.

4. Muimui ki he Laumālie Mā'oni'oní

Ko e me'a tēpuú, fekumi ki he Laumālie Mā'oni'oní. 'Oku 'afio'i 'e he Tamai Hēvaní mo e Fakamo'uí ho'o ngaahi mālohangá mo e ngaahi fie ma'u 'a e ni'ihi kehé. 'Okú Na 'afio'i ho'o malava ke tāpuekina e fānau mo e to'u tupu 'i ho'o mo'uí. Lotua ke 'ilo 'a e founiga te ke lava ai 'o tokoni'i mo tāpuekina e ni'ihi fakafo'ituitui ko iá. Pea ngāue leva 'i he tui. 'E tataki koe 'e he Laumālié 'i ho'o ngaahi feinga iiki mo faingofua ke fakahoko e ngaahi maná (vakai, 'Alamā 37:6).

'Oku hanga 'e he ui 'a e Fakamo'uí ke "loto-taha pē mo fakakaukau tahá" (Mōse 7:18) 'o fakaafe'i kitautolu—talavou mo e matu'otu'a—ke tau faaitaha 'i he'etau ngaahi feinga ke hoko 'o hangē ko e Fakamo'uí mo muimui 'i Hono ngaahi halá. 'I he'etau ngāue fakaetauhi ki he fānaú mo e to'u tupu mo feinga ke tokoni'i ke nau tupulakí, te tau ala 'ilo'i ai 'oku tau tupulaki foki ai.

Ngaahi Fakakaukau Kehe

- Mo'ui taau ke ke ma'u ma'u pē e takaua 'a e Laumālie Mā'oni'oní.
- Fokotu'u ha taimi fakauike ke fakalaualuloto ai ki he founiga ke tokoni'i e tupulaki ho fānaú pe ko e fānau mo e to'u tupu 'i ho kāingá, uōtí, pe komiunitií.
- Falala ki he Laumālié 'i ho'o ngāue ki ho'o fakalakalaka fakatāutahá. Ako pea hokohoko atu ho'o tupulaki 'i he fehalākí, 'i ho'o fekumi ki he Laumālie Mā'oni'oní ke tokoni'i koe 'i ho'o tupulaki. ■

Ko e Foua e Ngaahi Liliú

Kamata e akó. Hiki mei he Palaimelí. ‘Alu ki he temipalé. Ma‘u ha ngāue ma‘u‘anga mo‘ui fo‘ou. ‘Osi mei he ako mā‘olungá. Ngāue fakafaifekau.

Ko ha ni‘ihi pē ‘eni ‘o e ngaahi maka-maile ‘e a‘usia ‘e ho‘o fānaú ‘i he mo‘uí, pea ‘oku nau fie ma‘u kotoa ha teuteu makehe. ‘E lava ke fakailifa e ngaahi liliú, ka ‘e lava ha fanga ki‘i me‘a ‘o tokoni ke tau fakahoko lelei kinautolu. Ko ha fanga ki‘i tokoni ‘eni ke tokoni atu ke ke tataki ho‘o fānaú he ngaahi liliú ‘i he mo‘uí.

fehangahangai ai mo kinautolu. Tokoni ki he fānaú ke nau fakakaukau ki ha ngaahi me'a ke fakalelei'i ai 'enau ngaahi fehu'i "fēfē kapau": "Fēfē kapau te u heka 'i ha pasi kehe?" "Fēfē kapau te u ongo'i tuenoa 'i he kemí?" "Fēfē kapau he 'ikai te u sai'ia 'i he'eku faiako fo'oú?" Fa'u ha palani talifaki ki he me'a fakatu'upakeé kae lava ke nau ongo'i fiemālie ange: "Kapau te ke ongo'i mafasia, fetu'utaki mai." "Kapau 'oku faingata'a ha kalasi, te ta lava 'o talanoa ki ho faiakó fekau'aki mo ia."

- **Fakamāloha kinautolu** 'aki hono fakamanatu ange e ngaahi makamaile kuo nau a'usia kimú'á pea mo e ngaahi me'a 'oku nau ma'u he taimí ni ke tokoni'i ke nau lavame'a. Faka'aonga'i ha lea fakalotolahi lelei: "Kuó ke lava'i e me'a ko ia; pea te ke lava'i mo 'eni!" "Te ke lava 'o fakahoko e ngaahi me'a 'oku faingata'a." "Okú ke ma'u e me'a 'okú ke fie ma'u. 'Okú ke mateuteu." "'Oku ou tui te ke lava'i ia."
- **Fakapapau'i ange** 'e LELEI PĒ 'a e me'a kotoa. Kuo ikuna'i 'e ha kakai tokolahi ha ngaahi faingata'a tatau; te nau lava'i foki ia! Fakamanatu ange te nau lava 'o lotua ha tokoni mei he'enau Tamai Hēvaní 'i ha fa'ahinga taimi mo ha feitu'u pē, kau ki ha fa'ahinga me'a pē.
- **Fokotu'u ha founiga poupou** ke 'oua 'e ongo'i tuenoa ho'o fānaú 'i he'enau faingata'a'iá. Kapau kuó ke a'usia ha me'a tatau, talanoa ange kiate kinautolu fekau'aki mo ia. Na'e fēfē ho'o ongo'i? Na'e fēfē ho'o fakafēnapasi ki aí? Feinga ke kumi ha taha ke hoko ko e "kaungāme'a liliu" ho'o tamasi'i pe ta'ahiné. Te nau lava nai 'o kumi ha kaungāme'a ke nau 'alu holo 'i he'enau kalasi Palaimeli fo'oú? 'Oku 'i ai nai ha taha 'okú ke 'ilo'i te ne lava 'o tokoni'i kinautolu 'i he'enau ngāuē pe kalasi? Ko hai 'e hoko ko honau kaungā loki 'i he kolisi?
- **Ngāue 'o fakatatau ki he me'a 'oku nau malavá**. Mahalo 'e fie ma'u 'e ho'o tamasi'i pe ta'ahiné ha ki'i poupopou ke fakalakalaka pe na'a mo ha ki'i fakatokanga ke māmālie hifo, kae 'oua 'e feinga ke fu'u liliu lahi e me'a angamaheni 'oku nau malavá. Muimui ki he'enau tataki. Kapau 'oku nau fie fakahoko 'aki honau tūkuingatá, fakapapau'i 'oku nau ma'u e me'a kotoa 'oku fie ma'u ke nau fakahoko 'aki ia. Kapau 'oku te'eki ai ke nau ongo'i mateuteu ke hoko atu, 'oua 'e fakamālohi'i kinautolu ke nau kau kakato ki ai. Fakalotolahi'i angavaivai kinautolu ke nau fai ha me'a 'oku ki'i kehe kae fakahoko māmālie pē ia. 'Ai ke fe'unga mo e ngaahi fiema'u ho'o tamasi'i pe ta'ahiné pea kumi ha fakahinohino mei he Laumālié ke 'ilo'i e founiga lelei taha ke tokoni aí. ■

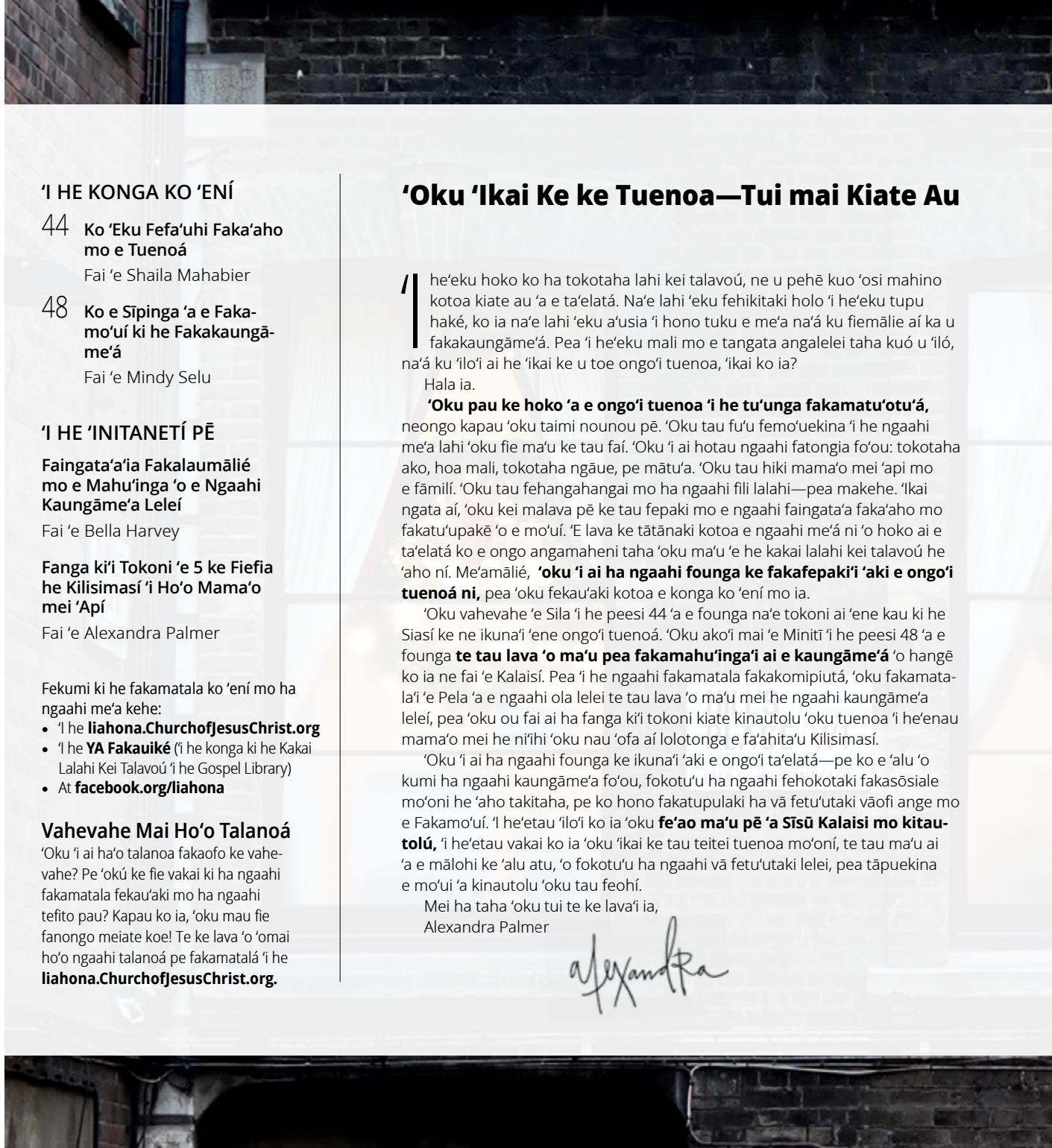
MA'Á E TO'U TUPÚ

'I he Liahoná:

- "E Ta'eoli Nai 'a e Fine'ofá?" Sune 2018, 50.
- "Ko Hoku 'Uluaki 'Aho 'i he Kōlomu 'o e Kaumātu'a," Sune 2018, 52.
- "To'u Tupú mo e Ngaahi Fuakava 'o e Temipalé," Oct. 2013, 18.

Ke ma'u ha ngaahi ma'u-
'anga tokoni kehe, vakai ki he
youth.ChurchofJesusChrist.org.

Kakai Lalahi Kei Talavoú

'I HE KONGA KO 'ENÍ

44 Ko 'Eku Fefauhi Faka'aho
mo e Tuenoá

Fai 'e Shaila Mahabier

48 Ko e Sípinga 'a e Faka-
mo'uí ki he Fakakaungā-
me'a

Fai 'e Mindy Selu

'I HE 'INITANETÍ PĒ

Faingata'a'ia Fakalaumālié
mo e Mahu'inga 'o e Ngaahi
Kaungāme'a Lelef

Fai 'e Bella Harvey

Fanga k'i Tokoni 'e 5 ke Fiefia
he Kilisimasí 'i Ho'o Mama'o
mei 'Apí

Fai 'e Alexandra Palmer

Fekumi ki he fakamatala ko 'ení mo ha
ngaahi me'a kehe:

- 'I he [liahona.ChurchofJesusChrist.org](#)
- 'I he [YA Fakauiké](#) ('i he konga ki he Kakai
Lalahi Kei Talavoú 'i he Gospel Library)
- At [facebook.org/liahona](#)

Vahevahe Mai Ho'o Talanoá

'Oku 'i ai ha'o talanoa fakaofeo ke vahe-
vahe? Pe 'okú ke fie vakai ki ha ngaahi
fakamatala fekau'aki mo ha ngaahi
tefito pau? Kapau ko ia, 'oku mau fie
fanongo meiate koe! Te ke lava 'o 'omai
ho'o ngaahi talanoá pe fakamatala 'i he
[liahona.ChurchofJesusChrist.org](#).

'Oku 'Ikai Ke ke Tuenoa—Tui mai Kiate Au

Ihe'eku hoko ko ha tokotaha lahi kei talavoú, ne u pehē kuo 'osi mahino
kotoa kiate au 'a e ta'elatá. Na'e lahi 'eku fehikitaki holo 'i he'eku tupu
haké, ko ia na'e lahi 'eku a'usia 'i hono tuku e me'a na'a ku fiemālie aí ka u
fakakaungāme'a. Pea 'i he'eku mali mo e tangata angalelei taha kuó u 'iló,
na'a ku 'ilo'i ai he 'ikai ke u toe ongo'i tuenoa, 'ikai ko ia?

Hala ia.

'Oku pau ke hoko 'a e ongo'i tuenoa 'i he tu'unga fakamatu'otu'á,
neongo kapau 'oku taimi nounou pē. 'Oku tau fu'u femo'uekina 'i he ngaahi
me'a lahi 'oku fie ma'u ke tau faí. 'Oku 'i ai hotau ngaahi fatongia fo'ou: tokotaha
ako, hoa mali, tokotaha ngāue, pe mātu'a. 'Oku tau hiki mama'o mei 'api mo
e fāmilí. 'Oku tau fehangahangai mo ha ngaahi fili lalahi—pea makehe. 'Ikai
ngata aí, 'oku kei malava pē ke tau fepaki mo e ngaahi faingata'a faka'aho mo
fakatu'upakē 'o e mo'uí. 'E lava ke tātānaki kotoa e ngaahi me'a ni 'o hoko aí e
ta'elatá ko e ongo angamaheni taha 'oku ma'u 'e he kakai lalahi kei talavoú he
'aho ní. Me'amālié, **'oku 'i ai ha ngaahi founa ke fakafepaki'i 'aki e ongo'i
tuenoá ni**, pea 'oku fekau'aki kotoa e konga ko 'ení mo ia.

'Oku vahevahe 'e Sila 'i he peesi 44 'a e founa na'e tokoni ai 'ene kau ki he
Siasi ke ne ikuna'i 'ene ongo'i tuenoá. 'Oku ako'i mai 'e Miniti 'i he peesi 48 'a e
founa **te tau lava 'o ma'u pea fakamahu'inga'i ai e kaungāme'a** 'o hangé
ko ia ne fai 'e Kalaisí. Pea 'i he ngaahi fakamatala fakakomipiutá, 'oku fakamata-
la'i 'e Pela 'a e ngaahi ola lelei te tau lava 'o ma'u mei he ngaahi kaungāme'a
lelei, pea 'oku ou fai ai ha fanga k'i tokoni kiate kinautolu 'oku tuenoa 'i he'enau
mama'o mei he ni'hi 'oku nau 'ofa aí lolotonga e fa'ahita'u Kilisimasí.

'Oku 'i ai ha ngaahi founa ke ikuna'i 'aki e ongo'i ta'elatá—pe ko e 'alu 'o
kumi ha ngaahi kaungāme'a fo'ou, fokotu'u ha ngaahi fehokotaki fakasōsiale
mo'oni he 'aho takitaha, pe ko hono fakatupulaki ha vā fetu'utaki vāofi ange mo
e Fakamo'uí. 'I he'etau 'ilo'i ko ia 'oku **fe'ao ma'u pē 'a Sisū Kalaisi mo kitau-
tolú**, 'i he'etau vakai ko ia 'oku 'ikai ke tau teitei tuenoa mo'oní, te tau ma'u ai
'a e mālohi ke 'alu atu, 'o fokotu'u ha ngaahi vā fetu'utaki lelei, pea tāpuekina
e mo'ui 'a kinautolu 'oku tau feohí.

Mei ha taha 'oku tui te ke lava'i ia,
Alexandra Palmer

LAI TAO / EFE/NÉMEI HE / GETTY IMAGES

KAKAI LALAHÍ KEI TALAVOÚ

Ko 'Eku Fefa'uhí Faka'aho mo e Tuenoá

Fai 'e Shaila Mahabier

Na'a ku ongo'i i he konga lahi taha 'o 'eku mo'uí hangē na'a ku toko taha pē. 'I he kamatá na'e fo'ou 'a e ongo'i tuenoá kiate au, he na'a ku tupu hake 'i ha fāmili ne 'i ai ha fānau 'e toko nima, ko ia na'a ku fiefia ma'u pē 'i he'eku kei si'i 'i he tokolahi mo e longoa'a 'i 'apí. Na'a ku 'ilo'i na'e 'ikai ke u tuenoa.

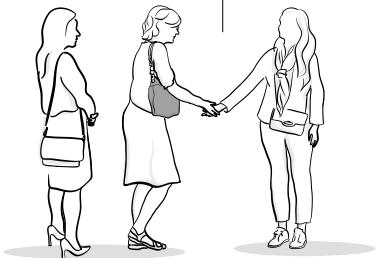
Ka ko e pangó, na'e māvae 'eku ongomātu'á 'i hoku ta'u hongofulu tupú. Hili iá, na'e kamata mo'oni ke u ongo'i tue-noa. Na'a ku feinga ke 'ilo'i e me'a ke faí, 'o feinga ke fakakaungā-me'a 'i he akó. Na'a ku faka'amu te u lava 'o fiefia 'i he tokolahi 'a e kakai 'i he akó, 'o hangē ko ia ne u anga ki ai 'i 'apí. Ka neongo na'a ku feohi mo ha kakai, na'a ku kei ongo'i tuenoa pē. Na'e hōloa 'a e

ongo ko 'ení 'i ha ngaahi ta'u si'i mei ai 'i he'eku 'ilo'i 'a e Siasí.

'I ha 'aho 'e taha na'e tukituki mai 'a e ongo faifekau sisitaá 'i hoku matapaá pea na'e fakaava ia 'e he'eku fa'eé. 'Oku ou manatu'i 'ene talaange kiate kinaua, "Oku 'ikai ke u mahu'inga'ia ai, ka 'e mahu'inga'ia ai hoku 'ofefiné. Tatali te u 'alu 'o ui mai ia."

'I he taimi na'a ku kamata talanoa ai kiate kinauá, na'e lava ke u ongo'i hono talamai 'e he Laumālié ke u fanongó. Hili ha ngaahi māhina si'i 'o e fanongó mo e akó, na'a ku 'ilo'i ai ko e me'a 'eni na'a ku fekumi ki aí. Neongo na'e 'ikai ke ongo pehē ia 'i he kamatá, ka na'e tokoni 'eku fili ke papitaisó ke 'ikai ngata pē 'i he'eku ofi ange ki he 'Eikí kae ofi ange foki ke 'osi 'eku fefa'uhí mo e tuenoá.

'I ha ngaahi founiga lahi, na'e hoko 'eku kau ki he Siasí ke fakalalahi ai 'a e tuenoa na'a ku ongo'i talu e vete-mali 'eku ongomātu'á. Ka na'e tokoni foki ia ke u 'ilo'i ha founiga ke u iku-na'i ai 'eku ongo'i tuenoá.

Ongo'i Tuənoa ko ha Papi Uluí

'I he taimi na'a ku fakapapau'i ai 'oku ou fie papitaisó, na'e 'ikai ke fu'u fiefia ai hoku fāmilí. Neongo na'e ha'u 'eku fa'eé mo e taha 'o hoku fanga tuonga'ané ki he'eku papitaisó, ka na'e fakafisinga'i au 'e ha kau mēmipa kehe 'o e fāmilí koe'uhí na'e 'ikai ke mau toe kau ki he tui fakalotu tatau.

Na'e ki'i faingata'a 'i he kamatá, pea na'a ku ongo'i tuənoa lahi ange 'i ha toe taimi kimu'a. Ka na'e hili ha vaha'ataimi, na'e fakakaukau ha taha hoku kāingá ke hoko ko ha Hinitū, 'a ia na'e kehe foki ia mei he me'a na'e anga ki ai e toenga homau fāmilí. Na'a ne faka'apa'apa'i 'eku fili ke kau ki he Siasí koe'uhí na'a ne fai ha fili tatau. Koe'uhí ko 'ene sīpinga 'o e 'ofá kiate aú, na'e ta'ofi leva 'e ha ni'ihi 'o e kau mēmipa kehe hoku fāmilí 'enau fakamama'o meiate aú.

Na'a ku fakatokanga'i na'e 'ikai ke toe 'ilo'i au 'i he akó. Pea na'e kehe e sio mai 'a e kakaí kiate au 'i he ngāué, 'i he'eku talaange kuó u papitaisó. Na'e 'ikai ke u mā—na'e 'ikai hala 'eku filí, pea na'a ku 'ilo'i pau ia 'i hoku lotó—ka na'e 'ikai mahino ki hoku ngaahi kaungāme'a e ngaahi liliu 'i he'eku tō'onga mo'uí, pea na'e fili 'a e tokolahí taha 'o kinautolu ke 'oua te mau toe kaungāme'a.

Fakakaungāme'a Fo'ou

'I he ngaahi a'usia faingata'a ni, na'e hoko-hoko atu 'eku lotú, pea na'a ku ongo'i 'a e nonga na'e tala'ofa mai 'e he Laumālié 'i ha tāpuaki lakanga fakataula'eiki na'a ku ma'u. 'I he 'aho 'e taha na'a ku fakakaukau ai ke u fehu'i 'i he lotú, "Ko e hā 'oku ou ongo'i tuənoa pehē aí?" Pea ne u ma'u ha tali, pe ko ha tala'ofa—te u ma'u ha ngaahi kaungāme'a fo'ou, ha ngaahi kaungāme'a te nau ma'u ha mahino kiate au.

Pea na'e hoko ia! Na'a ku ma'u ha ngaahi kaungāme'a fo'ou, ko ha ni'ihi ne 'ikai kau ki he Siasí ka na'a nau kei faka'apa'apa'i mo 'ofa'i au. Na'a ku ma'u foki ha ngaahi kaungāme'a 'i he Siasí ne nau hoko 'o hangē ha fāmili kiate au.

Na'a ku hoko ko ha tokotaha mā pea na'e 'ikai faingofua kiate au ke talanoa ki he kakaí. Ko e taimi lahi na'a ku tuku ke talanoa mai e kakái kiate au, ka 'i he ako mā'olungá na'e 'ikai toko lahi ha kakai na'a nau fie talanoa mai kiate au. Ko ia ai na'a ku fiefia 'i he'eku manatu'i e ki'i founiga motu'a ko 'eni ne u akó—na'a ku malimali. Ko e lahi ange e malimali 'a ha taha, ko e lahi ange ia e fakamaheni ngofua 'a e tokotaha ko ía. Na'a ku fakatokanga'i ko e lahi ange 'eku malimali ki he kakaí, 'e lahi ange 'enau kamata talanoa mai kiate aú pea faingofua ange ke mau kaungāme'a.

Kau mo e Tamai Hēvaní

Ko ha tali lelei ange ki he'eku lotú ko e lea 'a Palesiteni Tōmasi S. Monisoni (1927–2018) ko e "Pole ke Tu'u Toko Taha" (*Liahona*, Nōvema 2011, 60–67). 'I he fakalau 'a e taimí, kuo ako'i mai 'e he lea ko 'ení ha me'a mahu'inga 'aupito 'e taha fekau'aki mo e tuenoá: 'oku 'ikai ke ke teitei tuenoa 'i he taimi 'okú ke kau ai mo e 'Eikí.

'Oku kei 'i ai ha ngaahi 'aho 'oku faingata'a ai ke u kau mo la. 'Oku faingata'a 'a e ilifia ki hono manuki'i au 'e he kakai kehé mo 'eku tuí. Kuo 'i ai ha kakai kuo nau talamai 'oku laulanoa ha fa'ahinga tui fakalotu pē pea 'oku taki au hangē ha sipi fakaseselé. Hili 'enau 'ilo ki he'eku tui fakalotú, na'e ngaahi au 'e he kakai 'e ni'ihi 'o hangē na'a ku ma'u ha mahaki pipihi 'oku lava 'o fakamafolá. Na'e 'ai 'e he ngaahi a'usia kotoa ko 'ení ke u ki'i ongo'i tailili mo tuenoa. Ko ha fefa'uhī faka'aho ia, ka te u tou-tou ikuna ia 'i he 'aho takitaha, 'i he tokoni mo e poupou kakato 'a e 'Eikí.

'Oku ou feinga faka'aho ke muimui ki he Laumālié. 'I he taimi 'oku ou fanongo ai ki he

Laumālié mo talanoa mo e kakaí, 'oku hanga 'e he ue'i mei he Laumālié 'o 'ai ke u lava 'o ngāue tokoni ki he ni'ihi kehé. 'Okú ne 'omi ha fai-
ngamālie ke u manatu'i ai 'oku 'ikai ke u tuenoa. Kae mahu'inga tahá, 'i he'eku fanongo ki he Laumālié 'okú ne 'omi ma'u pē 'a e faingamālie ke vahevahe ai 'eku fakamo'oní. Kuó u fakatokanga'i 'oku tokoni hono vahevahe 'eku tuí 'i he fougá ni ke si'i ange 'eku ilifiá pea ma'u 'e he ni'ihi kehé ha mahino lahi ange kiate au. Kimu'a peá u fakatokanga'i, na'e 'ikai ke u tue-
noa—na'a ku talanoa ki ha taha pē ne u talanoa ki ai he momeniti ko iá—na'a ku kau mo e Laumālié. 'I ho'o ma'u e Laumālié, he 'ikai ke ke teitei tuenoa.

'I he kotoa 'o e ngaahi ta'u mo e ngaahi momeniti lahi 'o e ongo'i tuenoá, kuo toutou fakahā mai 'e he 'Eikí ko Hono 'ofefine 'ofeina au pea 'okú Ne 'ofa 'iate au. 'E fefē nai ha'aku toe ongo'i tuenoa kapau 'oku ou kau mo 'eku Tamaí? 'E fefē ha'aku toe ongo'i tuenoa kapau te u lava 'o lotu kiate la 'i ha fa'ahinga taimi pē?

'I he'eku fefa'uhī faka'aho mo e tuenoá, 'oku 'ikai ngata pē 'i he'eku ui ki he'eku Tamai Hēvaní ke kau mo aú ka ke tokoni'i au ke u kau ma'u pē mo la. 'Oku ou 'ilo kuo 'ikai ke Ne teitei tuku ke u fefa'uhī toko taha mo ha me'a pea kuó Ne kau ma'u pē mo au, 'o 'ofa'i au. ■

*'Oku nofo 'a e tokotaha na'a ne fa'ú 'i Palaki,
Lepupelika Sekí.*

Ko e Sīpinga 'a e Fakamo'uí ki he **Fakakaungāme'á**

Fai 'e Mindy Selu

'Ū Makasini 'a e Siasí

Ihe'etau hoko ko ha kakai lalahi kei talavoú, 'oku tau a'usia kotoa ha ngaahi taimi 'o e ongo'i ta'elatá—ko e mavahé atu ki he akó, foki ki 'api mei he ngāue fakafaifekaú, 'osi mo e ngaahi kaume'á, hoko ko e mēmipa pē 'e taha 'o e Siasí 'i ho feitu'ú, fo'ou ki ha uooti, te'eki malí, mali mo ha taha 'oku lahi 'ene mavahé mei 'apí, hoko ko ha mātu'a fo'ou, mo ha ngaahi me'a lahi. 'Oku 'i ai ha ngaahi tu'unga 'e ní'ihi 'o e mo'ú 'oku 'ikai fa'a faingofua ai e fakakaungāme'á.

Ka 'oku 'ikai 'uhinga ia 'oku 'ikai malava. Hangē ko ia 'i he ngaahi me'a kotoa pē, 'oku ma'u 'a e talí 'i he muimui ki he Fakamo'uí. Na'e pehē 'e 'Eletā Lainolo A. Lasipeni 'o e Kōlomu 'o e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá, "Oku hoko 'a Sīsū Kalaisi ko hotau Fa'ifa'itaki'angá 'i he fakakaungāme'á, pea mo e tefito'i mo'oni kehe kotoa 'o e ongoongolelé."¹ 'Oku 'i hení ha ngaahi me'a si'i te tau lava 'o ako mei he sīpinga 'a e Fakamo'uí ki he fakakaungāme'á.

Fekumi Kiate Kinautolu

Na'e mahu'inga'ia 'a Sīsū 'i he kaungāme'á. Na'a ne fie ma'u e tokoni mo e poupou 'a e ní'ihi kehé (hangē pē ko kitautolu kotoa!) ke fakahoko 'Ene ngāue fakafaifekau fakamatelié, ka na'a Ne

'alu atu 'o kumi e kakai totonú kae 'ikai tali ke nau 'alu atu kiate la. Na'a Ne 'alu ki he ngaahi feitu'u mahalo ne 'ikai angamaheni ke Ne 'alu ki ai (vakai, Luke 5:3-10), na'a Ne hā'ele holo (vakai, Ma'ake 1:16; Sione 1:36), pea na'a Ne fakaafe'i foki e kakaí ke nau ha'u mo mamata ki he feitu'u na'a Ne nofo aí (vakai, Sione 1:39).

Mahalo he 'ikai ke tau fie ma'u ha ngaahi kaungāme'á 'o hangē ko e ngaahi 'uhinga 'a e Fakamo'uí, ka 'oku kei mahu'inga pē ke tau feohi mo e kakai lelei. Kapau 'okú ke 'i ha tu'unga fo'ou 'o e mo'ú 'okú ke fie ma'u ai ha ngaahi kaungāme'á, fekumi kiate kinautolu. 'Alu ki he lotú mo e ngaahi 'ekikitití kehé, fakafe'i loaki koe, 'ahi'ahi'i ha ngaahi me'a fo'ou, fakahoko ha fakataha (get-together), ngāue fakaetauhí 'i he loto-mo'oni (mahalo ko e tokotaha 'okú ke ngāue fakaetauhí ki aí 'okú ne fie ma'u foki mo ha kau-ngāme'á!), pea te ke fakatokanga'i ai 'okú ke feohi ange ai mo ha ní'ihi te nau ala hoko ko ho ngaahi kaungāme'á.

Kumi ki he Lelei 'i he Ni'ihi Kehé

'Oku ou sa'i'a 'i he taimi ne fetaulaki ai 'a Sīsū mo Natāniela pea folofola 'o pehē, "Vakai, ko e 'Isileli mo'oni, 'oku 'ikai 'i ai ha kākā!" (Sione 1:47). 'I he taimi pē 'oku ou fakakaukau ai ki he vēsí ni, 'okú ne fakamanatu mai 'oku totonu ke

u kumi pea fakahā ke 'ilo'i 'a e lelei 'oku ou vakai ki ai 'i he ni'ihi kehē.

Na'e fakamahino mai foki 'e "Misa" Feleti Lousa, ko ha mataotao 'i he fakakaungāme'á, 'a e founiga 'oku hoko ai e vakai ki he lelei taha 'i he ni'ihi kehē ko ha 'ulungaanga faka-Kalaisí. Na'a ne pehē, "'Oku ou tui ko e loto-hounga'ia ko ha me'a mā'oni'oni ia. 'I he'etau kumi e me'a lelei taha 'i he tokotaha 'oku tau feohi he momeniti ko iá, 'oku tau fakahoko ai e me'a 'oku fai 'e he 'Otuá. Ko ia ai, 'i he'etau 'ofa mo fakahounga'i hotau kaungāapí, 'oku tau kau ai ki ha me'a toputapu mo'oni."²

Lotua ha Ngaahi Kaungāme'a

'Oku pau pē ko ha ni'ihi 'o e ngaahi a'usia fakamatelie fakangalo-ngrata'a taha 'a e Fakamo'uí na'e hoko ia 'i He'ene lotua e ni'ihi kehē. Na'e lekooti 'e he kau Nifai "koloto ke fa'a 'ilo'i 'e ha taha 'a e fiefia 'a ia na'e fakafonu 'aki [honau] laumālié 'i he taimi na'a [nau] fanongo ai ki [he'e-nau] hūfekina 'a [kinautolu] ki he Tamaí" (3 Nifai 17:17). Mahalo he 'ikai ongo mo'oni 'etau lotú 'o hangē ko 'Ene lotú, ka te tau kei lava 'o tuku ha taimi ke lotua 'a kinautolu 'oku tau tokanga'í.

Makehe mei hono lotua ho ngaahi kaungāme'á, te ke lava foki 'o lotua ke ma'u ha ngaahi kaungāme'a. 'I ho'o "fealea'aki mo e 'Eikí 'i he me'a kotoa pē te ke fai" (Alamā 37:37)—kau ai ho'o hoha'a ki ho'o tuenoá mo e fie ma'u ha ngaahi kaungāme'á—he 'ikai ngata pē 'i He'ene "fakahino'i koe 'i he me'a 'oku leleí," ka te Ne tataki foki koe ki he leleí—ki ha kakai lelei te nau lava 'o hoko ko ha ngaahi kaungāme'a lelei.

Vakai ki he Fakamo'uí

'Oku 'afio'i 'e Sīsū 'a e me'a 'oku tau ongo'i 'i he'etau ongo'i tuenoá, he na'a Ne "maheni [foki] mo e loto-mamahí" mo e tuenoá (Mōsaia 14:3). Ko ia ai neongo kapau 'oku tau 'osikiavelenga 'i he'etau hoko ko ha

'Oku tau a'usia kotoa ha ngaahi taimi 'o e ongo'i ta'e-latá, ka 'oku ako'i mai 'e he sīpinga 'a e Fakamo'uí ha ngaahi me'a si'i fekau'aki mo e fakakaungāme'á.

kaungāme'á, 'e ngalingali 'e kei 'i ai pe ha ngaahi vaha'ataimi pe momeniti te tau ongo'i tuenoá ai. Ka 'oku lava foki ke hoko 'a e ongo'i tuenoá ko ha fakamanatu 'o e fekau fakalangi ke tau fe'ofa'aki (vakai, Sione 13:34).

Kapau 'okú ke foua ha vaha'ataimi tuenoá he taimí ni, vakai ki he sīpinga 'a e Fakamo'uí. 'Ai ke Ne hoko ko ho kaungāme'a, 'o mahulu hake 'i ha toe taha. He 'ikai ke Ne teitei tuku—mo 'etau Tamaí Hēvaní—ke ke tuenoa. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Ronald A. Rasband, "True Friendship," *New Era*, Oct. 2016, 5.
2. Fred Rogers, commencement address at Marquette University, 2001, marquette.edu/universityhonors/speakers-rogers.shtml.

'Oku ou 'ofa 'i he temipalé

koe'uhí ko ha feitu'u ia te te lava 'o ongo'i mo'oni ai e Laumálíé. Ko ha feitu'u ia 'o e ma'a 'a ia te ke lava 'o ongo'i mo'oni ai e 'ofa 'a Kalaisí.

Ne u ma'u e faingamālie ke nofo 'i he 'lunaiteti Siteití 'i ha ta'u 'e taha. Hili 'eku tū'uta ki aí, na'a ku ongo'i tuenoa mo'oni 'i ha vaha'ataimi. Na'a ku 'ofa ki hoku fāmilí mo hoku 'apí, ka na'a ku fefa'uhí mo ha me'a ne mahulu ange ai. Na'e 'ikai toko lahi hoku kaungāme'a 'i he akó, na'a ku faingata'a'ia 'i he lea mo e anga fakafonuá, pea na'e hoko ha k'i palopalema mo e fāmili ne u nofo aí.

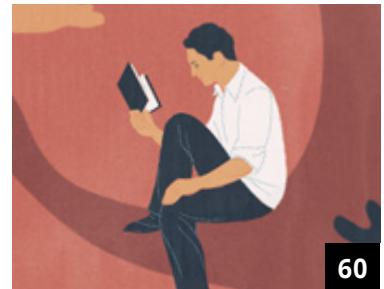
Na'a mo e lotú, na'a ku fa'a ongo'i tuenoa. Ne u ongo'i 'oku ou fie foki ki 'api. Na'a ku toe fie sio mo'oni ki hoku fāmilí.

Ka na'e kamata ke u fakakaukau kia Sīsū Kalaisi mo 'Ene mamahi ma'akú. Na'a ku lotu, pea na'e fakanonga au 'e he 'Otuá. Na'e ofi 'aupito 'a e temipalé ki he feitu'u na'a ku nofo aí—miniti pē 'e ono pea a'u ki ai. Ko ia ne u fakakaukau ai ke u 'alu ki he temipalé tu'o taha 'i he uike, pea na'e hoko mo'oni ia ko ha tāpuaki 'i he'eku mo'uí.

Ne kamata ke liliu ha ngaahi me'a. Na'a ku ma'u ha ngaahi kaungāme'a lelei, pea na'e 'ai 'e he 'Otuá ke u lava 'o hoko atu ki he faka'osinga 'o hoku taimi mama'o mei 'apí. 'Oku ou 'ilo ne u ongo'i 'a e nongá koe'uhí ko Sīsū Kalaisi. Na'a Ne 'omi kiate au 'a e tokoni mo ha ivi, pea na'a ku ma'u ai ha loto-to'a. 'Oku fakakaukau e kakáí he taimi 'e ni'ihi ko e Fakalelei 'a Sīsū Kalaisí 'oku fekau'aki pē ia mo e fakatomalá. Ka ko Kalaisí ko ha ma'u'anga foki ia 'o e fakafiemālie lahi. 'Oku ou 'ilo he 'ikai lava ke mahino kiate au 'a e me'a kotoa na'a Ne kātekíná, ka 'okú Ne 'afio'i au.

'Aiona C., 17, Falanisē

'I HE KONGA KO 'ENÍ

60

52 **Fakalakalaka Fakatahá**

Fai 'e Eric B. Murdock mo Richard M. Romney

54 **Kilisimasí he funga 'o e Māmaní**

58 **'Oku 'Ikai Te ke Fie Hoko ko ha Manukia'anga**

Fai 'e David A. Edwards

60 **Ko ha Teiti ne Alea'i mo ha Ta'ahine 'i he Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui ní**

Fai 'e Eletā Joaquin E. Costa

62 **Ngaahi Fehu'í mo e Talí: Ngāue fakafaifekau? Mahino e tohi 'o e Fakahaa?**

64 **Ko e Lea Faka'osí: Ko e Ngāue Fakafaifekau 'a Sīsū Kalaisí ke Fakahaa'i e 'Ofa 'a e 'Otuá**

Fai 'e Eletā Jeffrey R. Holland

Fakalakalaka FAKATAHÁ

Fai 'e Eric B. Murdock mo Richard M. Romney
Ngaahi Makasini 'a e Siasi

Kuo hoko ha ngaahi liliu fakafiefia lahi ki he Siasí pea fakamālō ai ki he ue'i fakalaumālie ne ma'u 'e Palesiteni Lāsolo M. Nalesoní. Kuo kaungatonu ha liliu 'e ua 'i he ngaahi liliú ni ki he kau tautehina Kalakesoni mei Kalefonia, USA:

1. 'E lava he taimí ni ke fakanofo 'a e kau talavoú ki ha lakanga 'i he lakanga fakataula'eikí 'i Sānuali 'o e ta'u 'oku hoko ai honau ta'u 12, 14, mo e 16.
2. 'Oku lava 'a e to'u tupú 'o ma'u ha lekomeni temipale fakangatangata 'o kamata 'i Sānuali 'o e ta'u 'oku hoko ai honau ta'u 12.

Kuo 'omi 'e he ngaahi liliú ni ki he kau tautehina ko Mātiu (15), 'Anitelū (13), mo 'Aisaké (11), ha ngaahi faingamālie fo'ou ke ngāue mo tupulaki 'i he ongoongolei 'o Sīsū Kalaisí—o 'ikai fakafo'ituitui pē kae fakataha.

Ko e 'Uluaki 'Ahó

'I Sānuali 2019, ne a'usia kotoa 'e Mātiu, 'Anitelū, mo 'Aisake ha 'uluaki 'aho.

'Oku pehē 'e 'Anitelū: "Na'e hoko 'a Mātiu ko ha taula'eiki, peá u hoko au ko ha akonaki, pea hoko 'a 'Aisake ko ha tīkoni 'i he taimi tatau pē. Ne 'ikai ha taha 'iate kimautolu 'e a'u ki he ta'u motu'a te mau tomu'a hiki aí."

'Oku pehē 'e Mātiu, "I he 'uluaki 'aho 'o 'eku hoko ko ha taula'eikí, na'a ku pakipaki 'a e mā ki he sākalamēnití pea tāpuaki'i ia. Ne u ki'i tailiili. Ne ki'i tetetete hoku nimá 'i he'eku fai 'a e lotu tāpuakí, ka na'e fakafo mo'oni ia."

'I he fo'ou 'a 'Aisake ki he Lakanga Taula'eiki Faka-'Éloné, kuó ne ma'u 'eni 'a e faingamālie ke ako mei hono ongo ta'oketé. 'Oku pehē 'e 'Aisake, "Na'e fakalata ia he na'a ku 'i ai mo hoku ongo tokouá mo ha ni'ihi 'o hona kaungāme'a. "Na'a ku ongo'i e Laumālié 'i he'eku fuofua tufa e sākalamēnití."

"Na'a ku Papitaiso Hoku Tokouá!"

'Ikai ngata 'i hono ma'u e Lakanga Taula'eiki Faka-'Éloné mo hono tufaki e sākalamēnití, na'e 'alu foki 'a 'Aisake ki he

temipalé ke fakahoko e ngaahi papitaisó. Na'e 'uluaki papitaiso ia 'e he'ene tamaí, ka na'e hoko ha me'a faka'ohovale:

"Na'a ku lava 'o papitaiso hoku tokouá!" Ko e fakamatala ia 'a Mātiú.

'Oku pehē 'e 'Aisake, "Na'e 'ikai ke u teitei 'amanaki 'e papitaiso au 'e Mātiu. "Ka 'okú ne hoko ko ha taula'eiki he taimí ni, ko ia na'a ne lava ai. Pea ko ha a'usia fakafo mo'oni ia. Na'a ku lava 'o ongo'i e Laumālié Mā'on'i'oní."

Pongipongi Kotoa kimu'a he Seminelí

'Oku 'ikai ko Mātiu, 'Anitelū, mo 'Aisake pē 'a e kau tautehina 'i he fāmili Kalakesoni. 'Oku 'i ai mo ha toko fā kehe: Līvai (9), Īlai (7), Samu (4), mo Taitusi (2), mo ha pēpē 'oku te'eki fā'ele'i.

'I he taimi na'e fakaafe'i ai 'e Palesiteni Nalesoní e kakai fefine 'o e Siasi 'i he konifelenisi 'i 'Okatopa 2018 ke nau lau e Tohi 'a Molomoná kimu'a 'i he faka'o-singa 'o e ta'u, na'e fakakaukau 'a Mātiu, 'Anitelū, mo 'Aisake, fakataha mo 'enau

Kuo tāpuekina 'a e kau tautehina Kalakesoní 'i he'enua ngāue 'i he'enua ngaahi kōlomu 'o e lakanga fakataula'eikí mo hono lau e Tohi 'a Molomoná.

tamaí mo honau fanga kí'i tehiná, ke nau poupou ki he Fine'eikí. Na'a nau pehē, "Te mau lau mo koe!" Ko e pongipongi kotoa kimu'a he seminelí, na'a nau 'ā hake ke lau fakataha.

Ko ha Pole Liliu-Mo'ui

'Oku pehē 'e 'Anitelū, "I he'emau fakahoko e pole ko 'ení, na'a ku fakakaukau 'e to'o ha taimi lahi ai. "Na'a ku hoha'a he 'ikai te u ma'u ha taimi fe'unga ke fakahoko e me'a kotoa na'a ku fie faí, hangē ko e tā kītaá pe ko e 'eva mo hoku ngaahi kaungāme'a. Ka na'a ku fakatokanga'i na'e 'ikai pē ke pehē ia. Ko e lahi ange ko ia 'eku tokanga ki hono lau e Tohi 'a Molomoná, hangē ne lahi ange e taimi ne u ma'u. Na'a ku fakatokanga'i kapau te u hokohoko atu hono lau e folofolá 'i he lahi taha 'e malavá, 'oku napangapanga-mālie leva 'eku mo'ui. 'Oku lahi ange ai e taimi 'oku ou ma'u he 'ahó."

Na'e foua 'e Mātiu ha taimi faingata'a 'i he kamata lau folofola 'a e fāmilí he pongipongi kotoá. 'Okú pehē, "Na'e 'ikai sai 'eku akó. Na'a ku faingata'a'ia 'i he'e-ku ako fakataautaha e folofolá pea mo hoku vā fetu'utaki mo e Tamai Hēvaní, pea na'a ku fakalongolongo pē. Na'e

'ikai ke u talanoa ki he'eku ongomātu'a fekau'aki mo ia."

Ka neongo ia, 'i he faka'aonga'i e Mātiu ha taimi lahi ange ki hono lau e Tohi 'a Molomoná, na'e kamata ke ne fakamu'o-mu'a ange 'a e ongoongoleleí 'i he'ene mo'ui. Na'a ne ako mālohi ange foki. Na'a ne ngāue mālohi pea na'e fakalakalaka ai 'ene māká.

"Na'a ku 'ilo'i foki 'a e 'ofa lahi e Tamai Hēvaní mo 'eku ongomātu'a 'iate aú, pea mo 'ena tokoni'i lahi aú. Pea na'a ku ma'u ha fakamo'oni lahi ange kia Sīsū Kalaisi. Kuó Ne tokoni ke u ikuna'i e ngaahi tō'onga koví mo tokoni ke u fai e ngaahi fili 'oku iku ki he totonú. 'Oku ou fiefia 'aupito 'i he'emau fakahoko fakafāmili 'a e pole 'a Palesiteni Nalesoní. Na'e liliu ai 'eku mo'ui."

"Mani, Ko ha Me'a Lahi ia!"

Na'e fakamālohia foki e fakamo'oni 'a 'Aisaké 'i hono tali e fakaafe 'a Palesiteni Nalesoní. 'Okú ne pehē, "Na'a mau siakale'i e ngaahi lea ko e 'Otua, 'Eiki, Huhu'i, Faka-mo'ui, mo e Kalaisi 'i he taimi kotoa pē na'a mau ma'u aí. "I he 'aho ne 'osi ai 'emau laú, na'a ku fakaava hake e Tohi 'a Molomoná pea sio ki he ngaahi lea kotoa ne u siakale'i. Na'a ku fakakaukau, 'Mani, ko ha

me'a lahi ia!" Na'e 'ikai ke u teitei fakatoka-naga'i 'a hono lahí. Na'a ku ongo'i fakalau-mālie ange 'i hono lau e Tohi 'a Molomoná. 'Oku ou fiefia ne mau fakahoko ia."

'Oku Lelei Ange 'a e Mo'ui

'Oku ofo 'a Mātiu, 'Anitelū, mo 'Aisake 'i he 'osi 'a e Tohi 'a Molomoná 'i hono lau 'e honau fāmilí 'i ha māhina pē 'e ua. 'Oku pehē 'e 'Aisake, "Na'e fa'a ta'u 'e taha." Na'a nau 'ilo fakataha e ngaahi tāpuaki 'o e muimui ki he fakaafe 'a e palōfitá.

'Oku pehē 'e 'Anitelū, "Kapau te ke fai e me'a 'oku totonu ke ke faí, hangē ko hono fokotu'u ha vā fetu'utaki mo e Tamai Hēvaní 'o fakafou 'i he lotú, lau folofolá, mo e mālohi kakato 'i he Siasí, 'oku faka-fiefia ange ai 'a e mo'ui."

Kuo fetokoni'aki e kau tautehina 'e toko tolú ni ke nau tupulaki 'i he ongo-ongoleleí. 'Oku nau muimui ki he palōfitá, 'a ia kuó ne ui e kāingalotú "ke fakatupu-laki 'enau tui ki hotau 'Eiki ko Sīsū Kalaisí mo 'Ene Fakaleleí, . . . fakahoko mo tauhi 'enau ngaahi fuakava mo e 'Otuá, pea fakamālohia . . . honau ngaahi fāmilí." ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Russell M. Nelson, "Lea Fakafe'iloakí," *Liahona*, Nōvema 2018, 7.

KILISIMASÍ

'I HE FUNGA 'O E MĀMANÍ

Te ke fie vahevahe nai e founiga 'okú ke fakamanatua ai e Kilisimasí 'i he feitu'u 'okú ke nofo aí? 'Omi kiate kimautolu ha tā mo ho'o talanoá, pea mahalo te mau faka'aonga'i ia 'i he ta'u kahaú! 'Ave ia ki he liahona@ChurchofJesusChrist.org.

"OKU FAKAFONGA'I 'E HE MĀHINA KO TISEMÁ

'a e uouangataha 'i hoku fāmilí. 'Oku mau sai'ia ke mo'ui 'o muimui ki he sīpinga 'a Kalaisí, pea 'oku mau feinga ma'u pē ke manatu'i e ngaahi ngāue na'a Ne fakahoko ma'atautolú mo e ngaahi tāpuaki lahi kuo mau ma'u. 'Oku 'i ai ha tā 'o e Fakamo'u'i 'i homau loto falé, 'oku teuteu'i takai 'aki ha ngaahi fo'i haati kulokula 'e 20 nai.

"I he'emaу teuteu ke fakaava 'emau me'a'ofá 'i he tu'ua-poó, 'oku ou 'uluaki sio ki hoku fāmilí pea ki he tā 'o Kalaisí. 'Oku ou laukau 'aki hono ma'u 'a Hono taá 'i he loki ko iá, pea 'oku ou fiefia ke u lava 'o pehē loto 'oku lolotonga hoko 'a e me'a na'a Ne Finangalo ki aí ki hoku fāmilí.

"'Oku ou palani ke ngāue fakafafeikau taimi kakato. 'Oku 'omi 'e he ngaahi momeniti ko 'eni 'oku mau 'inasi ai 'i he Kilisimasí, ha loto-holi lahi ange ke vahevahe e ongoongoleleí mo e kakai kehé. 'Oku 'i ai ha ongo matu'aki makehe ki he Kilisimasí 'i he ongoongoleleí. 'I he ongoongoleleí, 'oku nofotaha e me'a kotoa pē 'i he Kilisimasí 'ia Kalaisí pea mo e fāmilí, pea 'okú ne 'omi ha nonga lahi ange."

Meliamē G., Pālesi, Falanise

Ko e hā ha ni'ihi 'o e ngaahi tukufakaholo faka-Kilisimasi 'okú ke sa'iia taha ai? Tui vala māfana 'o teuteu ki ha hiva Kilisimasi fakafāmili 'i tu'a? Fakapaheke pea hoko atu ai ha inu vai mafana? 'Alu 'o kaitunu 'i he matātahí?

Neongo pe ko e hā 'oku fakahaa'i 'e ha ngaahi kautaha fa'u kaati 'aho mālōlō, ka 'oku fakamanatua 'a e Kilisimasi 'i he 'ātakai, anga fakafonua, mo e feitu'u kotoa—'o 'ikai fa'a 'i ai ha sinou pe 'alahā ai 'a e 'ulu'akau paini.

Ko ha vakai 'eni ki ha ngaahi founiga 'e ni'ihi 'oku fakamanatua ai 'e he to'u tupu he funga 'o e māmaní 'a e 'alo'i 'o e Fakamo'uí.

"OKU FAKAMANATUA LAHI 'a e Kilisimasí 'i Pengikaloa. 'Oku fakamanatua e Kilisimasí 'e he tokotaha kotoa, pe ko e Hinitū, Musilemi, pe Kalisitiane. 'Oku teuteu'i 'e he kakai toko lahi ha fu'u 'akau Kilisimasí pea tautau ha fo'i fetu'u i honau falé.

"Ko e tukufakaholo 'e taha 'oku mau muimui'i 'i homau fāmilí ko e kau atu ki he 'aho Fakamaama 'a e Māmaní na'e fokotu'u mai 'e he Siasí. 'Ikai ngata aí, 'oku kamata ta'o keke 'eku fa'eé ma'a e ngaahi kaungā'apí, kaungā-ngāué, kau-ngāme'a, mo e fāmilí. 'Oku mau fakaafe'i kotoa mai e kau mēmipa homau fāmilí ki homau 'apí 'i he Efiafi kimu'a he Kilisimasí. 'Oku kamata 'emau fakataha lotu faka-Kilisimasí 'i 'apí 'i he taimi 10:30 p.m., pea mau hiva'i ha ngaahi himi, lau folofola, mamata'i ha ngaahi vitiō faka-Kilisimasí, mo fepōtalanoa'aki.

"Oku mau fakaafe'i e fānau īkí ke tuku 'a e pēpē ko Sisuu 'i he mohe'angá he tu'uapō 'o e 'aho 25 'o Tīsemá. 'Oku mau talamonū 'Kilisimasí Fiefia' ki he kau mēmipa takitaha homau fāmilí, tofi e keké, talanoa 'i he poó kakato, pea toki mohe kuo fuoloa e po'ulí 'i he 'aho ko ia.

"Oku mau hounga'ia 'aupito ke hoko 'a Sisū Kalaisi ko ha konga 'emau mo'uí. 'Oku mau ma'u 'iate la 'a e fiefia tu'uloá."

Anikita K., Pengikaloa, Initia

"KO E KILISIMASI 2018 'a 'eku Kilisimasí faka'ofo'fa tahá. Na'e ongo'i ai ha uouangataha mo e anga fakakaume'a, pea na'a ku kau ki ha polokalama ma'a e kau kumi hūfangá.

"Na'a ku ngaohi ha fanga ki'i puti pepa lanu kulokula pea ako'i 'a kinautolu ne fakaafe'i mai ki he ma'u me'a-tokoni efiaffí ke nau ngaohi ia, ke tuku 'i he peleti takitaha. Ne 'omi 'e kinautolu ne fakaafe'i mai ki he he efiaffí ha 'ū kato kuo 'osi fonu 'i he ngaahi me'a fakahaisini fakatāutahá kae lava ke tufa ia 'i ha 'aho Sāpate.

"Na'a mau mamata mo e kau kumi hūfangá 'i ha filimi fekau'aki mo Kalaisi, ko ha konga 'o e efiaffí. Ko ha Kilisimasí lelei ia ke manatu'i."

Aleki L., Pālesi, Falanisē

"NA'A MAU LANGA E fakatau'anga inu lēmani ko 'ení ke ngāue 'aki 'i he fa'ahita'u māfaná, ka ko e taimi Kilisimasí 'a e faingamālie lelei taha ke ngāue 'aki ai ke tufa kükisi mo e vai mafana ki he kaka'íl 'Oku ou ongo'i ofi ange ki hoku Fakamo'ui 'i he'eku kumi ha fanga ki'i founiga fakamānako ke tokoni ai ki he ni'ihi kehé."

Pulukilini H., 'Alapeta, Kānata

"OKU OU FIEFIA 'I HE FEOHI mo hoku ngaahi tokouá, tautaufito 'i he'emaú va'inga fakatahá. 'I he taimi Kilisimasí, 'oku mau tutu ha ngaahi te'elango 'i he ma'u me'atokoni efiafi he pō kotoa pē. 'Oku nonga mo'oni ia. 'Oku fakamanatu mai 'e he maama 'o e ngaahi te'elangó 'a hotau Fakamo'ui, 'a ia ko e Maama 'o Māmaní."

Tane H., 'Alapeta, Kānata

"OKU FAKAKAUCAKAU E KAKAI TOKO LAHI ko e 'otu mo'ungá ko ha feitu'u ia 'o e nonga 'a ia 'oku nau fehokotaki ai mo natula pea 'ilo'i e faka'ofo'ofa 'a e ngaahi fakatupu 'o e 'Otuá. Ka 'oku mau ongo'i mo fakahoungai 'i Hauai'i ni 'a e mālohi 'o e 'Otuá 'i he tahí pea mo e ngaahi me'a fakaofo 'oku 'i aí.

"Ko ha fa'ahinga taimi pē 'okú te nofo ai 'i natula pea mo e fāmilí, ko ha taimi ia 'oku mou vāofi ange ai. 'Okú ke mavahe ai mei he ngaahi me'a takihala 'i he mo'úi pea tokanga taha ki he faka'ofo'ofa 'i ho 'ātaká, 'i he ngaahi me'a 'okú ke mamata ki aí mo e kakai 'oku mou a'usia fakataha iá fakatou'osi.

"Ko e hā mo ha toe taimi lelei ange 'i he Kilisimasí ke ongo'i fehokotaki ange ai ki he māmaní pea ki hotau fāmilí, 'i he mahino kiate kitautolu 'okú na fakatou mahū'inga 'i he palani kuo fokotu'u 'e he'etau Tamai Hēvaní pea mo hotau Fakamo'ui ko Sīsū Kalaisí."

Taiana A., mo ha tā 'o Sailosi A., Hauai'i, USA

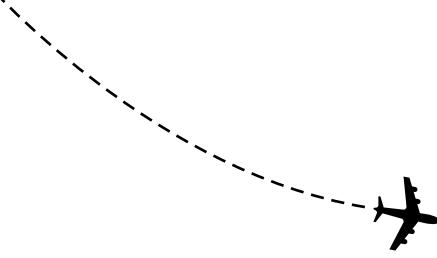

"OKU KAU MA'U PĒ HOKU FĀMILÍ 'i ha fa'ahinga ngāue tokoni he Kilisimasí. Ko e me'a 'e taha 'oku mau fai ko e foaki ha me'akai mo e me'alelei ma'anautolu 'oku faingata'a'iá. 'Oku tau lava 'o faka-haa'i e 'ofa 'a e 'Otuá, 'o fakafou 'i he ngāue tokoni ki he ni'ihi kehé. Kuo ako'i

au 'e he'eku ongomātuá ki he 'uhinga 'o e Kilisimasí 'aki hono tā ha sīpinga lelei mo ngāue tokoni ki he ni'ihi kehé. Kuo tokoni'i au 'e he a'usiá ni ke mahino hoku fatongia 'i he māmaní pea mo e 'uhinga mo'oni 'o e Kilisimasí."

'Elone S., Pengikaloa, 'Initia

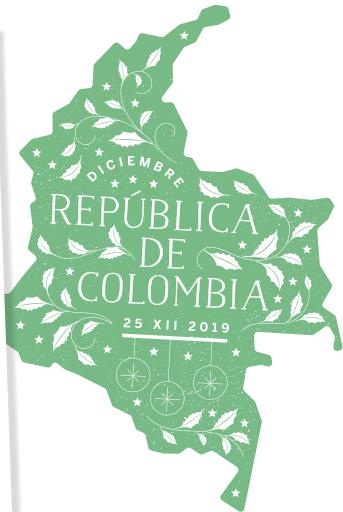
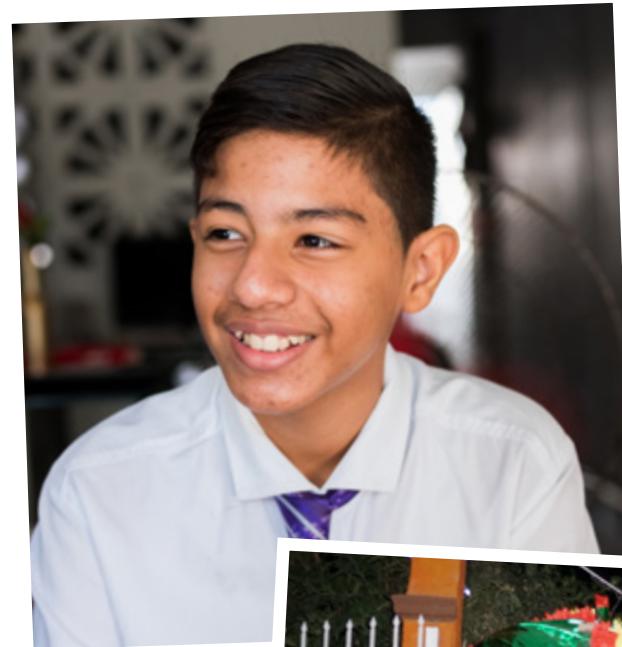

"KOE'UHÍ KO HA FĀMILI TOKOLAHÍ KIMAUTOLU, KO E TAIMI 'E NI'IHI,
 'oku mau fakataha kotoa 'i he fale ko 'ení mo e fale hoko maí. 'Oku mau tā ha ngaahi hiva. 'Oku mau hulohula. 'Oku mau fakataha fakafāmili ma'u pē 'i he lahi taha 'e ala lavá lolotonga 'a Tīsemá, koe'uhí 'oku tutuku e akó.

"'Oku mau va'inga. 'Oku mau talanoa. 'Oku mau kakata. 'Oku mau kai. Ko e tukufakaholó ia. 'I he'eku 'alu ki he akó, 'oku 'ikai ha'aku taimi ke fakahoko kotoa ai e ngaahi me'a ko iá mo hoku fāmilí. Ko ia 'oku mau feinga ke hokohoko atu e ngaahi tukufakaholo ko 'ení. Ko e fāmilí 'a e me'a mahu'inga tahá. 'Oku tokoni e ngaahi tukufakaholo ko 'ení ke mau nofo fakataha ko ha fāmili."

Uani C., Palanikuila, Kolomupia

'Oku fakataha ha kakai tokolahi 'i Mekisikou ko ha fāmili mo e ngaahi kaungāme'a ke tā ha piñata (piñatas) ko ha konga 'o 'enau ngaahi fakafiefia 'i he Kilisimasí.

Fakatokanga'i ange: 'Oku fakakaukauloto 'a e to'u tupu ko 'eni mei Palataisi, Kalefōnia, USA, ki he 'uhinga 'o e Kilisimasí hili e vela honau koló 'i he afi faka'auha lahi taha 'i he hisitōlia 'o Kalefōniá.

"HILI 'A E VELÁ na'a ku fakatokanga'i ko e ngaahi me'a mahu'inga taha ke ma'u ko ho fāmilí mo e ngaahi kaungāme'a. Ko ia ai neongo ne 'ikai ke lahi e me'a'ofa na'a ku ma'u, ka na'e fakalata foki ke feohi mo e fāmilí. Na'e kei hoko ia ko ha taimi fakafiefia kiate kimautolu, neongo na'e 'ikai tatau ia mo 'emau Kilisimasí angamahení."

Lesiel W.

"NA'E FAKAFIEFIA KE VAKAI ki he fakataha mai 'a e tokotaha kotoa pea nau fefalala'aki fakasōsialé. . . . Na'a ku ako ai 'oku 'ikai fu'u mahu'inga e ngaahi me'a fakamatelé. 'Oku mahu'inga lahi ange 'a e ngāue tokoní, fāmilí, mo e feohi fakatahá. 'Oku mahu'inga 'a e mo'u. 'E lava ma'u pē ke liliu 'o toe kovi ange. Ko ia 'oku fie ma'u ke tau feinga ke fiefia 'i he ngaahi taimi lelei 'i he taimi 'oku hoko aí. Ko kitautolu 'oku tau 'ai ke lelei e ngaahi taimi ko iá!"

Pili A.

"NA'A KU LAVA 'O TOKONI KE fakahifo mo fokotu'utu'u ha ngaahi lolli fonu 'i he ngaahi me'ava'inga ne foaki mai. Na'a mau fakaava leva e matapaá pea tuku e tokotaha kotoa ke nau hū ki loto. Ne fakafiefia mo'oni ke mamata ki he tamaikí kotoa. Na'a nau fofonga fiefia. Na'a na fu'u fiefia 'aupito! Na'a ku fiefia ke mamata ki he'enau fu'u fiefia mo nonga hili 'enau foua ha me'a mātu'aki fakamamahi."

Otili V.

'OKU 'IKAI TE KE FIE HOKO KO HA MANUKIA'ANGA

'Oku 'iloa 'aupito 'a e manukí—
kae 'ikai i he 'ao 'o e 'Eikí.

Fai 'e David A. Edwards

Ngaahi Makasini 'a e Siasi'

Te ke lava 'o talamai ha ni'ihi 'o e ngaahi faka'ilonga 'o e ngaahi 'aho faka'osi? 'Oku lahi ha ni'ihi 'oku 'iloa: ko e Fakafoki mai 'o e ongoongolelé, ko e tuku mai 'o e Tohi 'a Molomoná, ko e ngaahi faka'auha kehekehe, ko hono fakamafola 'o e ongoongolelé, ko e faiangahalá fakalukufua. Sai, ko ha faka'ilonga pau 'eni 'e taha mahalo na'e 'ikai te ke fakakaukau ki ai: 'a e manukí.

'Oku pehē 'e ha ongo hiki tohi i he Fuakava Fo'oú 'e 'i ai ha kau manuki i he ngaahi 'aho faka'osi (vakai, 2 Pita 3:3; Sute 1:18). Ko hono 'uhingá, 'e 'i ai ha kakai te nau luma'i mo fakaanga'i 'a Sisú Kalaisi, mo 'Ene ngaahi akonakí, mo 'Ene kau muimui. Ka i he'etau hoko ko 'Ene kau ākongá, 'oku talamai ke tau kātaki fuoloa mo fa'a

KUO AKO'I

KITAUTOLU 'E HE

'EIKÍ... KO 'ENE

FOUNGÁ KO E

'OFA, ANGAMALŪ,

FA'A KĀTAKI, MO E

KĀTAKI FUOLOA.

kātaki (vakai, 2 Pita 3:11–15), 'i he faka-tu'amelie ki He'ene hā'ele maí mo hono fakahoko 'o 'Ene ngaahi tala'ofá, 'o nofo ma'u 'i He'ene 'alo'ofá pea manava'ofa ki he ni'ihi kehé (vakai, Sute 1:22).

Ko hono mo'oní, 'oku 'ikai ko ha me'a fo'ou 'a e manukí, ka 'oku hangē 'oku mafolá. Pea neongo mahalo he 'ikai te ke manuki'i e ngaahi me'a 'a e 'Otuá, ka 'oku 'ikai totonu ke hāsino e mo'ui manukí mei ha ākonga 'o Sīsū Kalaisi.

Hoko atu e Manukí? 'Ikai, Mālō.

'Oku 'uhinga 'a e manukí ke fakaanga'i, fakakata 'aki, pe fakamatalili'i. 'Oku fa'a kau ai e fanga kī'i fakakata 'oku 'ikai leleí, hangē ko hono fa'ifa'itaki ha taha mo ngā-ue 'aki ha le'o fakaoli pe fanga kī'i tō'onga pe fakatāta'a'i fakalahi. Kuo tau mamata kotoa ai. 'Oku 'i he feitu'u kotoa pē ia. Hangē 'oku sa'i'a ai 'a e kakaí.

Ka 'oku 'ikai hōifua ki ai 'a e 'Eikí.

e tāufehi'a—sio lalo ki he ni'ihi kehé—'a ia ko e sio lalo ia ki he *kakai*, 'o 'ikai ko e ta'eloto pē ki he'enau leá pe me'a 'oku nau faí.

'Oku 'ikai ko e me'a 'eni 'oku finangalo ki ai 'a e 'Eikí. Kuo Ne folofola 'o pehē, "Tuku ke 'ofa 'a e tangata kotoa pē ki hono tokouá 'o hangē pē ko iá" (Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá 38:24). 'Oku tau mahu'inga tatau kotoa pē. Na'e fehu'i 'e 'Alamā 'o pehē, "Te mou vilitaki koā 'i ho'omou mahalo 'oku mou lelei ange 'i ha taha kehé[?]" ('Alamā 5:54). 'Oku iku e fa'ahinga fakakaukau ko ía ki he manukí. Ko hono manuki'i e kakaí ko e founiga ia 'e taha 'oku feinga e kakaí ke nau ma'olunga ange he ni'ihi kehé.

'Ikai ngata aí, 'oku fa'a feinga 'a e kau manukí ke fakakau mai mo ha ni'ihi kehe. 'Oku fakaha'a'i mo'oní e me'a ni 'e ha fakatā 'e taha mei he misi 'a Līhaí. Ko e kakai 'i he fale lahi mo 'ata'ataá na'a nau 'tu'u 'i he founiga 'o e manukí mo tuhu 'aki honau louhi'i nimá" (1 Nīfai 8:27). 'Oku vahevahe'i e kakaí 'i he tuhu 'a e nimá 'o pehē, "Kuo pau ke mou kau mai mo kinautolu, ka 'ikai 'e fakamaa'i mo kata'i kimoutolu." 'Oku sa'i'a 'a e manukí 'i he fakafa'afa'ahí, 'o hangē ko e mamahí. Ko e konga ai koe'uhí ko hono mo'oní, 'oku fa'a ongo'i matu'aki tailiili foki 'a e kau polepolé.

Ke ke Angamalū. 'Oua 'e Manuki.

'I he ngaahi manuki kotoa 'oku hokó, 'e lava ke fakatauele'i koe ke ke kau ki ai. Hangē 'oku nau fiefiá, 'ikai ko ia? 'Oku fai ia 'e he tokotaha kotoa, tautaufitó 'i he 'initanetí mo e mītia fakasōsilé. 'E ala 'ahi'ahi'i kitautolu ke tau fai e me'a tatau 'oku fai 'e he ni'ihi kehé—ke faka'aonga'i pē 'a e me'atau 'a e māmaní ke fakafepaki'i 'aki, ke lau fakafoki ki he kau manuki 'i he fu'u fale lahi mo 'ata'ataá ke vakai pe 'e fēfē 'enau ongo'i 'i hono manuki'i kinautolú.

'Oku 'i ai koā hamou toko taha 'oku manuki'i hono tokouá . . . ?

"Mala'iā ki he tokotaha peheé . . . kuo pau ke ne fakatomala aí pe 'e 'ikai lava 'o fakamo'ui ia!" ('Alamā 5:30–31).

Ko e manukí ko ha faka'ilonga ia 'o e tefito'i angahala 'o e loto-hikisiá. Pea ko e tefito'i ongo'i he manukí ko

Ka 'oku 'ikai ko e founiga ia 'a e 'Eikí.

"Oua 'e lea kovi kiate kinautolu 'oku lau'ikovi" (Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 31:9).

"Ofa ki homou ngaahi filí, tāpuaki'i 'a kinautolu 'oku kape'i 'a kimoutolú, fai lelei kiate kinautolu 'oku fehi'a kiate kimoutolú, pea hūfia 'a kinautolu 'oku fai kovi mo fakatanga kiate kimoutolú" (Mātiu 5:44).

'Oku 'i ai ha tu'unga 'ulungaanga ma'olunga ange 'i he tu'unga 'ulungaanga 'a e māmaní 'a ia 'oku hangē 'oku pehē mai, "Manuki'i e tokotaha kotoa mo e me'a kotoa pē 'oku kehe meiate koe 'i ha fa'ahinga founiga pē."

'E lava pē ke faingata'a ke kātekina e manuki 'a e ni'ihi kehé pea 'ikai tali 'aki 'a e manukí, koe'uhí 'e 'ai 'e he'etau anga fakafonuá ke tau tui ko e manuki poto mo fakamamahi tahá 'oku ikuna 'i he fe'auhi ke ma'u e tokanga mo e faka'apa'apa 'a e kakaí. Ka 'oku 'ikai ke pehē ia. Kuo ako'i kitautolu 'e he 'Eikí—mo fakaha'a'i mai kiate kitautolu—ko 'Ene founiga ko e 'ofa, angamalū, fa'a kātaki, mo e kātaki fuoloa.

Kapau ko ha kau muimui mo'oní kitautolu 'o Sīsū Kalaisi, he 'ikai ke tau manukí'i hotau kāingá, koe'uhí 'e fonu hotau lotó 'i He'ene 'ofa haohaoá (vakai, Molonai 7:47–48). ■

Fai 'e 'Eletā
Joaquin E. Costa
'O e Kau Fitungfulú

KO HA Teiti ne Alea'i

MO HA TA'AHINE 'I HE KAU MĀ'ONI'ONI 'I HE NGAALI 'AHO KIMUI NÍ

Na'e liliu 'eku mo'uí 'e he tukupā 'a Lanei ke mo'ui 'aki e ongoongolelei.

Na'e 'ikai ke u kau ki he Siasi 'o e Sisū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní 'i he'eku tupu haké, ka na'a ku ako mei ha kau mēmipa ne u fetaulaki mo ia, ko e taimi 'oku mo'ui ma'a mo haohaoa ai ha tokotahá, 'oku malama atu e Maama 'o Kalaisí meiate ia. 'Oku nau hoko ko ha fa'ifa'itaki'anga fisifisimu'a.

Na'a ku fuofua 'ilo ki he Siasí mei ha taha na'a ma kaungāme'a 'i he kolisí. Na'a ne hoko ko ha mēmipa lelei 'aupito 'o e Siasí na'e 'osi ngāue fakafaifekau. Ne u tupu hake 'i ha fāmili Katolika, ko ia na'a ne fa'a feinga ke talanoa mai kiate au fekau'aki mo e tui fakalotú. Ka na'e 'ikai ke u fu'u mahu'inga'ia ai. Ka na'e matu'aki poto hoku kaungāme'a, pea na'a ne toe feinga ke fakafe'i loaki au ki he Siasi—'aki 'ene alea'i ke u teiti mo ha ta'ahine 'i he Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui ní ne te'eki ke ma fetaulaki.

Ko 'Ema Fuofua Teití

Ko e fuofua taimi na'a ku teiti ai mo Laneí, na'a ku 'ofa 'aupito 'iate ia. Na'a ne fu'u hoihoifua 'aupito ki he'eku vakaí, pea na'e lava ke u tala na'e 'i ai ha me'a ne makehe 'iate ia. Ne 'ikai fuoloa mei ai, na'a ku mateuteu ke fakamātoato pe afa'u ha fāmili mo ia—ka na'e hili ha ngaahi teiti, na'a ne talamai 'oku 'ikai totonu ke ma toe teiti he na'a ne "fu'u" sai'ia 'iate au pea na'a ne fie mali 'i he temipalé. Ke toe kovi angé, ne taimi nounou mei ai na'e 'alu ia 'o ngāue fakafaifekau. Hili iá, na'a ku fakakaukau na'e 'ikai ke u sai'ia 'i he Kau Mā'oni'oni 'i he Ngaahi 'Aho Kimui ní.

'I he'ene foki mai mei he'ene ngāue fakafaifekaú, na'e fakaafe'i au 'e homa kaungāme'a ki ha paati te u lava ai 'o sio kia Lanei, pea na'e toe hoko atu 'ema feohí. Na'a ku 'osi mei he 'univēsití pea na'e 'i ai ha'aku ngāue lelei 'aupito, ko ia na'a ku toe ongo'i kuó u mateuteu ke mali. Ne u fakakaukau ne fiema'ua 'au-pito au, ko ia ai na'a ku kole mali ange leva. Na'e 'ikai ke ne tali.

Talanoa Fakatoupíkoi mo e Kau Faifekaú

Na'a ku tali 'a e fakaafe ke fanongo ki he kau faifekaú, kae lava ke hoko atu homa vā fetu'utakí. Na'a ne ha'u kiate au 'i ha taimi 'e taha, mo 'ene lo'imata'iá, 'o fai mai 'ene fakamo'oni ki he Tohi 'a Molomoná pea kole fakamamate mai ke u lau ia. Na'a ne loto ke u ma'u ha fakamo'oni ki he ongoongolelei kae lava ke u fakahoko 'a 'ene holi ke mali 'i he temipalé. Na'a ku 'ofa 'iate ia pea 'ikai loto ke fakamamahi'i ia, ko ia ai na'a ku talaange te u fai ia. Ka neongo na'a ku loto ke talanoa mo e kau faifekaú, ne u tomu'a fetaulaki pē mo kinautolú kae lava ke u ma'u ha taimi lahi ke fakaloto'i 'a Lanei ke ma mali. Na'e 'ikai ha'aku taumu'a ke kau ki ha tui fakalotu fo'ou.

*Koe'uhí ko e tui faivelenga 'a Laneí,
na'á ku lava ai 'o fakatupulaki ha
fakamo'oni fakataautaha ki he
Tohi 'a Molomoná mo e Siasí ni.*

Hili ha ngaahi taimi ako'i mo e kau faifekaú, na'e te'eki pē ke u mahu'inga'ia ai. Te u tangutu pē 'o fanongo ki he'enau ngaahi lēsoní, ka na'e 'ikai ke u fu'u tokanga mo'oni pe feinga ke ongo'i e Laumālié. Na'e tāpuni hoku lotó he na'e 'ikai ke u fanongo ki he kau faifekaú ma'aku; ka na'á ku fanongo au koe'uhí ko Lanei. Na'e 'ikai ola lelei, pea na'e te'eki pē ke u lava 'o fakaloto'i 'a Lanei te u hoko ko ha husepāniti lelei kiate ia kae 'ikai ke u papitaiso. Na'á ne tu'u mālohi 'i he'ene tuí.

Ko hono Faka'aonga'i Fakataautaha e Tohi 'a Molomoná

Na'e 'i ai ha fetongi 'i he kau faifekaú. Na'e ha'u ha faifekau fo'ou ke ako'i au, pea na'e 'i ai ha'ané fakakaukau. Na'á ne 'ai ke u kumi 'i he folofolá ki he 'Alamā 42, peá ne kole mai pe te u lau le'olahi ange kiate kinaua 'a e veesi takitaha 'i he vahé. Ka na'á ne loto ke u fakahū ki ai hoku hingoá kae 'ikai ko hono lau pē 'a e fo'i lea ki he fo'i lea. Na'e 'ikai ke u fie fakahoko ia, ka na'á ne vili mai pē.

Ko ia na'á ku kamata leva 'i he veesi 'uluakí. "Pea ko 'eni, 'e Soakin... " I he taimi pē na'á ku lau ai e ngaahi lea ko iá, na'e kamata ke lea mai 'a e tohí kiate au. 'I he'eku fakahū ai hoku hingoá, na'á ku ongo'i e mālohi 'o ha fakamo'oni fakataautaha.

'Oku ako'i e konga hono hoko 'o e 'Alamā 42 fekau'aki mo e Hinga 'a 'Ātama mo 'Iví, pea faifai 'o a'u ki he palani 'o e huhu'. 'I he'eku a'u ki he veesi 29 pea lau, "Pea ko 'eni, 'e Soakin, 'oku ou loto ke 'oua na'á ke tuku ke toe fakahoha'asi koe 'e he ngaahi me'a ni," na'e kamata ke u tangi hangē ha kī'i pēpeé. Na'e te'eki ke u teitei tangi pehē kimu'a. Na'á ku 'ilo'i na'e mo'oni e Tohi 'a Molomoná—ka na'e 'ikai ke u lava 'o faka'osi hono lau 'a e vahé. 'I he faifai peá u fiemālie hifó, na'á ku talaange ki he ongo faifekaú na'á ku loto ke papitaiso. Na'e fiefia 'aupito 'a Lanei. Na'á ku papitaiso, pea ne faifai peá ne loto ke ma mali. Hili ha ta'u 'e taha mei ai, na'á ma sila 'i he Temipale Buenos Aires Argentina.

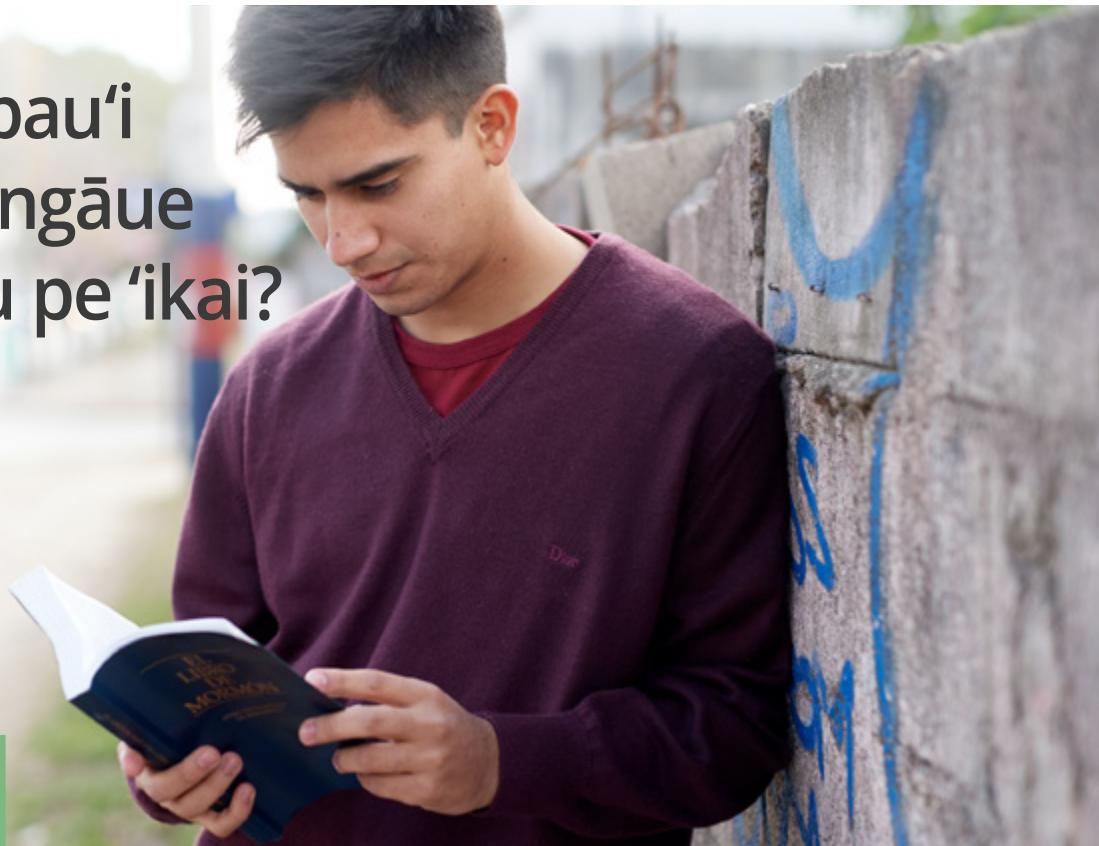
'Oku ou matu'aki hounga'ia 'i he tukupā 'a Lanei ke ne mo'ui 'aki e ongoongoleleí pea mali 'i he temipalé. Na'e 'ikai ngata pē 'i hono fakamālohaia 'e he'ene tukupā ke teiti faivelengá 'a hono vā fetu'utaki mo e 'Otuá pea mo e ongoongoleleí, ka na'e fakaafe'i ai au ke u ako foki ki he ongoongoleleí. 'Oku ou 'ilo e 'uhinga na'á ne fu'u hoihoifua ai ki he'eku vakai: koe'uhí na'á ne ma'a, 'ofa, mo haohaoa. Koe'uhí ko 'ene tui faivelengá, na'á ku lava ai 'o fakatupulaki ha fakamo'oni fakataautaha ki he Tohi 'a Molomoná mo e Siasí ni. ■

Te u fakapapau'i fēfē pe te u ngāue fakafaifekau pe 'ikai?

“Oku mau toe fakamahino atu ko e ngāue fakafaifekaú ko ha fatongia fakataula'eiki ia—pea 'oku mau poupou'i 'a e kau talavou mo'ui taau kotoa pē 'oku nau malava fakaesino mo faka'atamai ke tali 'a e ui ke ngāué. 'Oku tokolahi foki mo ha kau finemui 'oku ngāue, ka 'oku 'ikai ke nau ha'isia ki he fekau tatau ke ngāué 'o hangē ko e kau talavoú. Neongo ia, 'oku mau fakamahino atu ki he hou'eiki fafine kei talavou 'o e Siasí, 'oku nau fai ha tokoni mahu'inga 'i he'enau hoko ko e kau faifekau.”

Palesiteni Thomas S. Monson (1927–2018), “Talitali Lelei ki he Konifelenisi,” *Liahona*, Nōvema 2012, 5.

Loto-Fiemālie ke Fehu'i Fakamātoato

He 'ikai ke ngāue fakafaifekau 'a e tokotaha kotoa, ka ko e me'a ia 'a e tokotaha kotoa ke ne fekumi fakamātoato pe 'oku taau ke ne ngāue fakafaifekau! Ko e taimi e ni'ihi 'oku 'ikai ke tau fie 'alu, ko ia ai 'oku 'ikai pē ke tau fehu'i pe 'oku tau fehu'i pē kae 'ikai tuku ha faingamālie ki he Laumālié ke ne 'omi mo'oni 'a e talí. Kuo pau ke tau fehu'i i he loto-mo'oni! Kapau te ke ma'u ho'o talí 'o fakafou i he fekumi fakamātoató, te ke ma'u ha nonga mo e loto-falala i ha me'a pē e fakahā atu 'e he 'Eikí ke ke fai—ke ke nofo pe ko ho'o 'alu.

'Ali B., ta'u 22, 'Iutā, USA

Fakatomala

Ko e taha 'o e ngaahi me'a na'a ne tokoni'i au ke u fili ke ngāue fakafaifekaú ko 'eku ako mo foua e fakatomala mo'oní. I he'eku ako 'o kau ki he Fakalelei 'a e Fakamo'uí pea faka'aonga'i e me'a na'a ku akó i he'eku mo'ui, na'a ku ongo'i ha nonga na'a 'ikai lava 'o fakamatala'i. I he'eku ongo'i 'ení, na'a ku loto ke ongo'i 'e he ni'ihi kehē 'a e nonga tatau.

'Eletā Berdejo, ta'u 21, 'Alekuiipa, Pelū

Fetu'utaki mo e 'Eikí

'E lava 'e he Tamai Hēvaní 'o 'oatu ho'o talí 'o fakafou i he ngaahi folofolá, ha pōpoaki 'a ha Taki Mā'olunga, pe na'a mo ha fakamo'oni pē 'a ha tokotaha kehe. Ko ia te ke lava 'o ma'u ha ue'i fakalaumālie mei ho'o fetu'utaki pē mo e 'Eikí.

Samuela H., ta'u 14, 'Iutā, USA

Manatu'i Te Ne 'Oatu ha Tali

Kimu'a peá u ha'u 'o ngā ue fakafaifekaú, na'a ku fefa'uhí ke 'ilo'i pe te u 'alu pe 'ikai. Na'e faifai peá u fakakaukau ke fehu'i ki he Tamai Hēvaní, 'a ia 'okú Ne 'afio'i mo'oni e me'a kotoa 'oku tau fouá mo 'afio'i pe 'oku fie ma'u ke tau ngāue fakafaifekau. Na'a ku ma'u ha fakapapau 'o fakafou 'i he lotú, na'e fie ma'u ke u 'alu. 'Oku ou 'ilo 'oku tali 'e he Tamai Hēvaní 'a e ngaahi lotú. Hū kiate la mo ho'o ngaahi fehu'i, pea te Ne tali mai 'o fakatatau ki ho'o tuí pea mo Hono finangaló mo e taimí.

*Sisitā Terpend, ta'u 21, Misiona Jamaica
Kingston*

Vakai ki Ho Fāmilí mo e Tāpuaki Fakapēteliaké

Ne tokoni'i au 'e hoku fāmilí mo 'eku tāpuaki fakapēteliaké ke u fai 'a e filí. 'Oku lolotonga ngāue fakafaifekau hoku tokouá, pea kuo ue'i au 'e he'ene sīpingá mo e fakamo'oni ki he ngāue fakafaifekaú. Kuo faka'au foki ke mālohi ange 'eku holi ke ngāué 'i he taimi na'a ku ma'u ai hoku tāpuaki fakapēteliaké, 'a ia 'oku pehē ai te u lava 'o vahevahe 'a e ongoongolelé mo e ni'ihi kehé.

Suliana P., ta'u 16, Nevata, USA

Ko e Hā Ho'o Fakakaukaú?

"'Oku 'i ai ha'aku ngaahi kaungāme'a 'e ni'ihi 'oku 'ikai lelei, ka 'oku mau vāofí pea 'oku ou kei fie kaungāme'a pē mo kinautolu. Ko e hā 'oku totonu ke u faí?"

'Omai ho'o talí, pea kapau te ke loto ki ai, 'omi mo ha la'ítā 'ata lelei kimu'a he 'aho 15 Sānuali 2020, 'i he **liahona.ChurchofJesusChrist.org** (lomi'i 'a e "Submit an Article or Feedback").

'E lava ke 'ētitá'i 'a e ngaahi talí koe'uhí ke lōloa fe'unga pe mahino.

'Oku fakataumu'a 'a e ngaahi talí ko ha tokoni mo ha fakakaukau, ka 'oku 'ikai ko hano fakahaá' 'o ha tokāteline 'o e Siasi.

Ko e hā 'e lava 'o tokoni ke mahino kiate au e tohi 'o e Fakahaá?

'Oku tau ma'u ha ngaahi tokoni 'e ni'ihi ke mahino e tohi 'o e Fakahaá koe'uhí ko e kau palōfita 'i onopōní. Na'e 'omi 'e Siōsefa Sāmita ha ngaahi me'a mahu'inga ki he tohí ni. Hangē ko 'ení:

- *Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 77.* 'Oku 'omi 'a e fakahā ko 'ení 'i ha sīpinga 'o e fehu'i-mo e-tali pea 'oku 'omi ai ha ngaahi fakakaukau mahu'inga ki he tohi Fakahaá. 'Oku fakamatala'i ai ha ngaahi me'a mahu'inga 'o e vahe 4-11 mo fakamamafa'i e founiga 'oku nau fekau'aki ai ki he ngāue 'a e 'Eikí 'i he ngaahi 'aho kimui ní.
- *Ko e Liliu 'a Siōsefa Sāmitá.* 'Oku lahi ha ngaahi veesi 'i he tohi Fakahaá na'e tokoni 'a Siōsefa Sāmita ke fakamahino 'i he'ene liliu fakalaumālie e Tohi Tapú. Te ke lava 'o ma'u 'eni 'i he ngaahi tokoni ki he akó 'i he scriptures.ChurchofJesusChrist.org.

Na'e tokoni 'a Siōsefa Sāmita ke tau vakai ko e tohi 'a Fakahaá 'oku 'ikai ko e misitelī ta'e'iloa ia 'oku fakakaukau ki ai e ni'ihi. Pea na'a ne ako'i mai foki kapau na'e te'eki 'omai 'e he 'Otuá ha faka'uhinga ki ha me'a-hā-mai, he 'ikai 'eke'i meiate kitautolu pe 'oku tau 'ilo'i (vakai, *History of the Church*, 5:343). Na'a ne tokoni ke tau vakai 'oku nofotaha 'a e tohí 'ia Sīsū Kalaisi—'a e 'amanaki lelei 'oku tau ma'u 'o fakafou 'iate la ke ikuna'i ai e māmaní pea toe foki ki he Tamai Hēvaní.

Vakai foki, Fakahinohino ki he Ngaahi Folofolá, "Fakahā kia Sioné"; mo e Ha'u, 'o Muimui 'late Au—Ma'á e Fakafo'i tuituí mo e Ngaahi Fāmilí: Fuakava Fo'ou 2019 ngaahi vahe 'i he tohi Fakahaá.

Ko e Ngāue Fakafaifekau 'a Sīsū Kalaisí ke Fakahaa'i e 'Ofa 'a e 'Otuá

Fai 'e 'Eletā Jeffrey R. Holland

'O e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá

Mei he ngaahi taumu'a fisifisimu'a lahi na'e fakahoko 'i he mo'ui mo e ngāue fakafafeikau 'a e 'Eiki ko Sīsū Kalaisí, 'oku 'ikai fa'a fakamanatua ha tafa'aki mahu'inga 'e taha 'o e ngāue fakafaifekau ko iá. Na'e 'ikai mahino kakato ia ki Hono kau muimu'i 'i he taimi ko iá, pea 'oku tokolahi e kau Kalisitiane 'i onopooni 'oku 'ikai ma'u ke nau ma'u ia he taimí ni, ka na'e toutou folofola 'aki mo fakamama-fa'i ia 'e he Fakamo'u Tonu pē. Ko e mo'oni ma'ongo'onga ia ko ia ko e ngaahi me'a kotoa pē na'e ha'u 'a Sīsū ke tala mo fakahokó, 'o kau ai pea tautefito ki He'ene mamahi mo e feilaulau fakalelé, na'a Ne fakahaa'i mai kiate kitautolu 'a e 'Otuá ko 'etau Tamai Ta'engatá mo Hono 'ulungāngá, pea mo 'Ene lī'oa kakato ki He'ene fānaú 'i he kuonga mo e pule'anga kotoa pē. Na'e feinga 'a Sīsū 'i he lea mo e ngāue, ke Ne fakahā mai pea 'ai ke tau 'ilo fakataautaha 'a e natula totonu 'o 'Ene Tamaí, 'a ia ko 'etau Tamai Hēvaní.

Na'e hā'ele mai 'a Sīsū ke kole ki he tangatá ke 'ofa ki he'enau Tamai Hēvaní 'o hangē ko 'Ene 'ofa ma'u pē 'iate kinautolú. Na'a nau ma'u ha faingamālie ke ma'u ha mahino ki he palani, mālohi, mā'oni-'oni, 'io, na'a mo e houhau mo e fakamaau 'a e 'Otuá. Ka na'e te'eki pē ke nau 'ilo kakato 'a e 'ofa 'a e 'Otuá, 'a e loloto fau 'Ene lī'oa ki He'ene fānaú—kae 'oua kuo ha'u 'a Kalaisí.

Pea 'i hono fafanga 'o e fiekaí, fakamo'ui 'o e mahakí, valoki'i 'o e mālualoí, mo e kole ke tuí—ko

hono fakahaa'i mai ia 'e Kalaisi kiate kitautolu e founiga 'a e Tamaí, 'a e Tokotaha "oku manava'ofa mo anga'ofá, tuai ki he houhaú, kātaki fuoloa pea fonu 'i he lelei kotoa peé."¹ Na'e fakahā 'e Kalaisi 'i He'ene mo'ui pea tautefito ki He'ene pekiá, "Ko e 'alo'ofa eni 'a e 'Otuá 'oku ou fakahaa'i kiate kimoutolú, pea mo ha'akú foki."

'Oku ou fakamo'oni fakataautaha ki ha 'Otuá mo'ui 'oku tokaima'ananga fakataautaha, 'okú Ne 'afio'i hotau hingoá, fanongo mo tali e ngaahi lotú, mo mata'i koloa 'aki kitautolu 'o ta'engata ko e fānau 'o Hono laumālié. 'Oku ou fakamo'oni 'i he ngaahi ngafa fakafo faingata'a 'i he 'univēsí, 'okú Ne kumia 'etau fiefia mo e malu fakafo'ituitu'i 'o mahulu hake 'i ha toe me'a faka-'Otuá 'oku tokanga ki ai.

'I he laumālie 'o e tu'unga fakae'apostolo mā'oni-'oni, 'oku ou lea 'o hangē ko ia na'a ne ma'u e lakangá ni he kuongamu'a: "Ko 'eni [Leva] 'a e 'ofá, na'e 'ikai ko 'etau 'ofa ki he 'Otuá, ka ko 'Ene 'ofa kiate kitautolú, 'o Ne fekau hono 'Aló ko e feilaulau totongi ki he'e-tau angahalá. 'E kāinga 'ofeina, kapau na'e pehē 'a e 'ofa 'a e 'Otuá kiate kitautolú, 'oku totonu foki 'etau fe'ofa'aki" (1 Sione 4:10–11)—pea ke 'ofa kiate la 'o ta'e ngata. ■

Mei ha lea 'i he konifelenisi lahi 'o 'Okatopa 2003.

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. *Lectures on Faith* 1985), 42.

Na'e ako'i 'e 'Eletā Hōlani na'e fakahā mai 'e Sīsū 'a e founiga 'o e Tamaí 'aki hono fakahaa'i 'a e 'ofá 'i He'ene leá mo e ngāuē kotoa. Kuó Ne fakaafe'i kitautolu ke tau 'ofa ki he 'Otuá pea fe'ofa'aki.

Te ke fakahaa'i fēfē nai e 'ofá?

'Okú ke vahevahe ho'o kai ho'aataá mo ha kaungāme'a na'e ngalo 'ene kai ho'aataá.

Na'e fafanga'i 'e Kalaisi 'a e fiekaíá.

Na'e fakamo'ui 'e Kalaisi e mahakí.

Te ke lava 'o 'a'ahi pea fakaifiemālie'i ha taha 'oku puke pe lavea.

Na'e ako'i 'e Kalaisi 'a e mo'oní.

'Okú ke faka'aonga'i 'a e faingamālie ke vahevahe ai ho'o fakamo'oní.

'Oku kole mai 'e Kalaisi ke tau tui.

Te ke lava 'o fakaafe'i ha kaungāme'a ki he lotú.

KAKAI LALAHÌ KEI TALAVOÚ

ONGO'I TUENOÀ?

*Ko e hā pē e tu'unga 'o e mo'uí
'okú ke 'i ai, te ke lava 'o ikuna'i
e ongo'i tuenoá 'i ho'o mavahe
atu pea fokotu'u ha ngaahi vā
fetu'utaki mo'oni. Ko ha ngaahi
founga 'eni ke fakahoko ai ia.*

42

TO'U TUPÚ

**FAKAMANATUA
E KILISIMASÍ HE
FUNGA 'O E MĀMANÍ**

54

HA'U, 'O MUIMUI 'IATE AU

**NGAAHI
FAKAKAUKAU KI
HE TOHI SUTÉ MO
E FAKAHÁÁ**

58, 63

FĀNAÚ

**NGAAHI TALANOÀ
'E 7 MO E 'EKITIVITÍ
KI HE KILISIMASÍ**

Kaume'a

SIASI 'O
SĪSŪ KALAISSI
'O E KAU MĀONI'ONI
'I HE NGAahi 'AHO
KIMUI NI

Tisema 2019

Ko e Kaume'á

'A'ahi ki
Kolomupia!

Vakai ki he peesi K15–K19

Ko e Maama 'o Māmaní

Fai 'e Palesiteni
Henry B. Eyring
Tokoni Ua 'i he Kau
Palesitenisí 'Uluakí

Ko e māmá ko e taha 'o e ngaahi faka-ilonga faka'ofa'ofa taha 'o e 'alo'i 'o Sīsū Kalaisí. I he taimi na'e 'alo'i ai 'a Sīsuú, na'a Ne 'omi ha maama ki ha māmani fakapo'uli.

Na'e ako'i 'e he kau palōfitá 'e hoko 'a e māmá ko ha faka'ilonga 'o hono 'alo'i 'o e Fakamo'uí. I ha ngaahi ta'u lahi kimu'a pea 'alo'i 'a Sīsuú, na'e kikite 'a Samuela ko e tangata Leimaná 'o pehē:

"E 'i ai 'a e ngaahi fu'u maama lalahi 'i he langí, 'o a'u ki he 'ikai ke 'i ai ha faka-po'uli 'i he pō ki mu'a 'i he'ene hā'ele maí, 'o a'u ki he'ene hā ki he tangatá 'o hangē ko ha 'aho.

"Pea vakai, 'e hopo hake ha fetu'u fo'ou, 'a ia ko ha fetu'u kuo te'eki ai ke mou mamata ki ai" (Hilamani 14:3, 5).

Na'e tataki 'e he fetu'u ko 'ení 'a e Kau Tangata Potó kia Sīsū ke nau hū kiate Ia. Na'a nau 'ave kiate Ia ha ngaahi me'a'ofa mahu'inga 'o e koula, la'ipeno mo e mula.

'Oku ou fakamo'oni ko Sīsū 'a e Kalaisi Mo'uí. Te tau lava 'o manatu kiate Ia pea feinga 'aki hotau lotó kotoa ke 'ofa 'o hangē ko 'Ene 'ofá. Ko e laumālie ia 'o e Kilisimasí. Ko e laumālie ia 'o e fiefia mo'o-ni he 'aho kotoa pē. ●

*To'o mei he fakataha lotu Faka-Kilisimasí
'a e Kau Palesitenisí 'Uluakí 'i he 2011.*

MUIMUI 'I HE FETU'Ú

'I he taimi na'e 'alo'i ai 'a Sīsuú, na'e
muimui 'a e Kau Tangata Potó ki he fetu'ú. Valivali e ngaahi
fetu'u 'i laló ke tokoni ke 'ilo 'e he Kau Tangata Potó 'a Sīsū.

Molomolo Muiva'e 'ia Sīsuú

KO hoku hingoá ko Mele. 'Oku ou nofo mo hoku fāmilí 'i 'Isileli. Kuo mau a'usia ha ngaahi me'a mahu'inga 'i he 'a'eva he feitu'u na'e hā'elea 'e Sīsuú he kuonga mu'á.

Mei ha 'initaviu ne fai
'e Amie Jane Leavitt

PĒTELIHEMA

Ko e feitu'u makehe 'e taha ne mau ō ki aí ko Pētelihema, 'a ia na'e 'alo'i ai 'a Sīsuú. Na'e pau ke fononga 'a Mele mo Sio-sefa mei hona 'api 'i Nāsaletí 'i ha maile nai 'e 90 (144 km) ke a'u ki ai. Na'a mau 'a'ahi ki ha falelotu na'e langa 'i he feitu'u ne fakakaukau e kakaí na'e tu'u ai e 'ai'angakai 'o e manú.

Na'a mau mamata foki ki he ngaahi loto 'ata'atā ofi ki Pētelihemá. 'Oku kei le'ohi 'e he kau tauhi-sipí e tākangá 'i aí, 'o hangē pē ko ia na'a nau fai 'i he pō ne 'alo'i ai 'a Sīsuú. Na'a mau lava 'o fanongo ki he *tangi* 'a e fanga sipí 'i he'e-mau hiva'i e "A e Kau Tauhi-sipi 'i Siuteá" (Ngaahi *Himí*, fika 120). Te u manatu'i ma'u pē 'a e ongo na'á ku ma'u 'i hono hiva'i e hiva ko ia.

KO E TAHİ KĀLELÍ

Ko e Tahí Kālelí 'eni. Ko ha anovai faka'ofo'ofa na'e ako'i ai 'e Sīsū ha kakai 'e lauafe mo fakahoko ha ngaahi mana lahi. Ne u lava 'o ongo'i mo'oni ai e Laumālié. 'Oku 'i ai ha ongo'i nonga 'okú ne fakahā mai na'e hoko ha ngaahi me'a toputapu ai.

'Oku ou sai'ia he 'alu ki he ngaahi feitu'u na'e hā'elea 'e Sīsuú, hangē ko e Vaitafe Soataní, 'a ia ne papitaiso ai 'a Sīsuú. I he'eku 'i he ngaahi feitu'u ko 'ení, 'oku ou lue faka-longolongo holo 'o ofi ki he kakai 'oku nau moihū kia Sīsū 'aki hono tutu ha ngaahi te'elango mo tū'ulutui 'i he lotu. 'Oku ou ongo'i ma'u pē 'i hoku lotó 'oku hōifua mai 'a e Tamai Hēvaní mo Sīsū ki he kakai 'oku fakahā 'enau 'ofa kiate Kinauá.

SELUSALEMA

Ko ha kolo lahi 'a Selusalema. I he Sāpate kimu'a pea tutuki 'a Sīsuú, na'á Ne hā'ele ki ai 'i ha 'asi (vakai, Mātiu 21:1–11). Na'e talitali lelei Ia 'e he kakaí ki he koló 'aki hono ta'ata'alo ha ngaahi lau'i paame mo kaila "Hosana!"

I he 'aho Sāpate kimu'a he Toetu'u 'o e ta'u kotoa pē, 'oku muimui ha kakai he hala 'o Sīsuú ki Selusalema. 'Oku nau to'o ha 'ū lau'i paame mo hiva ha ngaahi hiva kau kia Sīsū. Na'e kau hoku fāmilí mo ha kau Kalisitiane kehe 'i ha ta'u 'e taha ki he laka ko 'ení. Na'e faka'ofo'ofa ke ongo'i e 'ofa 'a e tokotaha kotoa pē ki honau Fakamo'uí.

'Oku 'ikai fie ma'u ke ke 'a'eva 'i he feitu'u na'e hā'elea 'e Sīsuú ke ke molomolo muiva'e kiate Ia. Te ke lava 'o mui-mui ki He'ene sīpingá 'i ha feitu'u pē! ●

Te ke lava 'o mamata 'i ha ngaahi vitiō fekau'aki mo e ngaahi feitu'u ne hā'elea 'e Sīsuú 'i he

ChurchofJesusChrist.org

Vakai "Shepherds Learn of the Birth of Christ," "Calming the Tempest," mo e "Jesus Is Resurrected."

‘Aho ‘e 10 ‘o e Kilisimasí

Tokoni ki ho fāmilí ke nau mateuteu ki he Kilisimasí! Kamata ‘i he ‘aho 15 ‘o Tisemá, fakahoko fakataha ‘i he ‘aho takitaha ‘o fakahoko ha taha ‘o e ngaahi ‘ekitiviti ko ‘ení. Pea valivali leva e fetu’ú.

Vakai, Ha’u, ‘o Muimui ‘Iate Au tohi lēsoni ‘a e fāmilí, peesi 194-197.

Mamata ‘i he vitiō
“The Nativity.”*

Hiva’i ha
hiva pe himi
Kilisimasí.

Toe fakamanatu ha
lea mei he fakataha
lotu Faka-Kilisimasí
‘a e Kau Palesitenisí
‘Uluakí.*

Vahevahe ha
potufolofola
fekau’aki mo
Sīsū ‘okú ke sai’ia
taha ai.

Fakatāta’i
e ‘Aloí’ (vakai,
Luke 2).

Tā ha fakatātā
‘o e pēpē ko
Sīsū.

Anga’ofa he ‘ahó
ni, ‘o hangē ko
ia ne mei fai ‘e
Sīsū.

Tokoni’i ha taha
‘oku puke pe
tuenoa, ‘o hangē
ko ia ne mei fai ‘e
Sīsū.

Vahevahe ha
‘uhinga ‘okú
ke fakamālō ai
koe’uhí ko Sīsū.

Lau ha me’ā ‘i he
folofolá nae lea
‘aki ‘e Sīsū.

* Ma’u ‘a e ngaahi vitiō ko ‘ení ‘i he
ChurchofJesusChrist.org.

Ko 'Eku Fakamo'oni Faka-Kilisimasí

The loto-fakapapau ♩ = 76–84

Fakalea 'e Larry Hiller
Fakat'ungafasi 'e Michael F. Moody

1. Mo - 'oni. 'O - ku ou
(2. Mo) - 'oni. 'O - ku ou
(3. Mo) - 'oni. 'O - ku ou

i - lo - 'i e me - 'a ne ho - kó - Hā e fe -
i - lo - 'i 'a e fo - lo - fo - lá - Kau 'ā - nge -
i - lo - 'i mo fa - ka - mo - o - ní - Ko Si - su

tu - 'u he ko - ló - Ta - ta - ki ai - ki he 'A -
lo - ne nau hi - vá - Fa - è - mo si - 'e - ne ta -
ia - ne 'a - lo - 'i - Ko e ma - ama ki mā - ma -
ló - Ne to - ka he mā - 'u - la - ló -
mā - Kau tau - hi - si - pi - ne ta - ká -
ní - Mo e ha - la ki he mo - o - ní -

1. 2. G D | 3. G D G D7 , G |
— 2. Mo - — | 3. Mo - — |
— | Io! 'Oku ou 'i - lo - 'i!
molto rit.

© 2019 'e Michael F. Moody mo Larry Hiller. Ma'u e totonus fakalao kotoa pē.

'E lava ke hiki ha tatau 'o e hivá ni ke ngāue 'aki fakatūtaha, faka-Siasi pe i'api.

Kuo pau ke fakakau e fakatokanga ko 'enf'i he tatau kotoa pē 'oku hiki.

Ko e Fo'i Manupuna Pepa Lanu Kulokulá

*Ko e me'a pē na'e fakakaukau
ki ai 'a 'Iví ko e fiefia 'a hono
kaungāme'á he 'ikai te ne 'inasi aí.*

Fai 'e Eve Dayton

(Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni)

"Na'á ku mahaki, pea na'a mou 'a'ahi mai kiate au"
(Mātiu 25:36).

N'a'e sai'ia 'a 'Ivi 'i he taimi Kilisimasí. Ne faka'aonga'i
e he'eene kalasi 'i he akó 'a e pongi-
pongí ke valivali ha ngaahi kaati mo
fanongo ki ha ngaahi hiva fakafiefia.

Na'e pehē 'e Mīsisi Kuluni, "Ko e
taimi laukongá 'eni. "Pea kapau 'e 'osi
kotoa ho'o laukongá he 'ahó ni mo
'apongipongi, he 'ikai leva ke 'i ai
ha'o ngāue fakaako ke fai mei 'api
lolotonga e mālōloó."

Na'e mavava fiefia kotoa e
tamaiki 'i he kalasi 'a 'Ivi. Ka na'e
'ikai ke fu'u ongo'i fiefia 'a 'Ivi.
Na'á ne ki'i tetetete 'i he'eene to'o
hake 'ene tohí ke laú. Na'á
ne ongo'i mokosia 'au-
pito pea mamahi hono
fo'i mongá. Na'e vevela
hono fofonga 'i he'eene
sio fakamama'u ki he
ngaahi lea 'i he pēsí. 'I
he tuku 'a e akó, na'e
ongo'i foki 'e 'Ivi ne
langa hono keté.

Faifai pea kuo taimi
ke lue ki 'api mo Timi
mo Uilemā, ko hono
tuonga'ané mo e tokouá.
Ne nau fa'a fiefia 'i he

hala ki 'apí. Na'a nau fa'a va'inga taufetuli pe fa'u ha ki'i
siana 'aki e sinoú. Ka ko e 'aho ko 'ení, ko e me'a pē
na'e fie ma'u 'e 'Ivi ke ne a'u ki 'api 'o tokoto.

'I he taimi ne a'u ai 'a 'Ivi ki 'apí, na'e ala
'a Mama ki hono la'é.

Na'á ne pehē, "Okú ke mofi. "Oku fie
ma'u ke ke inu e vaí ke lahi pea mālōlō."

Na'e kaka hake 'a 'Ivi ki he mohengá
peá ne tō 'o mohe he taimi pē ko iá. 'I he
pongipongi hono hokó, na'e femo'uekina
e tokotaha kotoa 'i hono fāmilí 'i he teuteu
ki he 'aho ko iá. Ka na'e pehē 'e Mama na'e
fu'u puke 'a 'Ivi ke 'alu 'o ako.

Na'e manatu'i leva 'e 'Ivi ha me'a na'á ne
ongo'i loto-mamahi ai. Ko e 'ahó ni 'e fai ai

e paati Kilisimasi 'a e akó!

Na'e totonus ke nau faka'osi
'enau ngāue 'atí mo hiva
ha ngaahi hiva pea kai
sapa. Na'e pau ke ne 'alu!

Ka na'e 'ikai liliu e
fakakaukau 'a Mamá.

Na'á ne pehē, "E
'ofa'anga, 'oku ou kole
fakamolemole atu 'i
ho'o nofo he pātí. "Ka
'oku mahu'inga ange
ho'o mo'ui leleí."

Ne kamata ke tangi 'a
'Ivi. Na'e feinga 'a Mama
ke tokoni ke ne ongo'i

sai 'aki ha supo ifo. Ka ko e me'a pē na'e fakakau-kau ki ai 'a 'Iví ko e fiefia 'a hono kaungāme'á he 'ikai te ne 'inasi aí.

'I he ho'atā efiafí, na'e foki mai 'a Timi mo Uilemā mei he akó. Na'e kulokula hona kou'ahé he va'inga 'i he sinoú.

Na'e pehē 'e Uilemā, "Na'e fakalata 'aupito e paati 'a e akó. "Na'a mau ngaahi ha fanga fo'i manupuna pepa lanu kulokula ke tautau 'i 'api."

Na'e to'o hake 'e Timi ha me'a mei hono kató.

"Pea ko ē—na'e 'omai 'e Misisi Kuluni ha me'a'ofa makehe ma'au. Ke ke lava foki 'o ngaohi mo ha fo'i manupuna pepa lanu kulokula!"

Na'e malimali 'a 'Ivi. "Te ke lava 'o fakahinohino mai hono 'aí?"

Na'e fakahinohino ange 'e Timi mo Uilemā kia 'Ivi e founiga ke kosi 'i he laine motumotú pea pelu ke tonú.

Na'á na tokoni ange ke nono'o e afó.

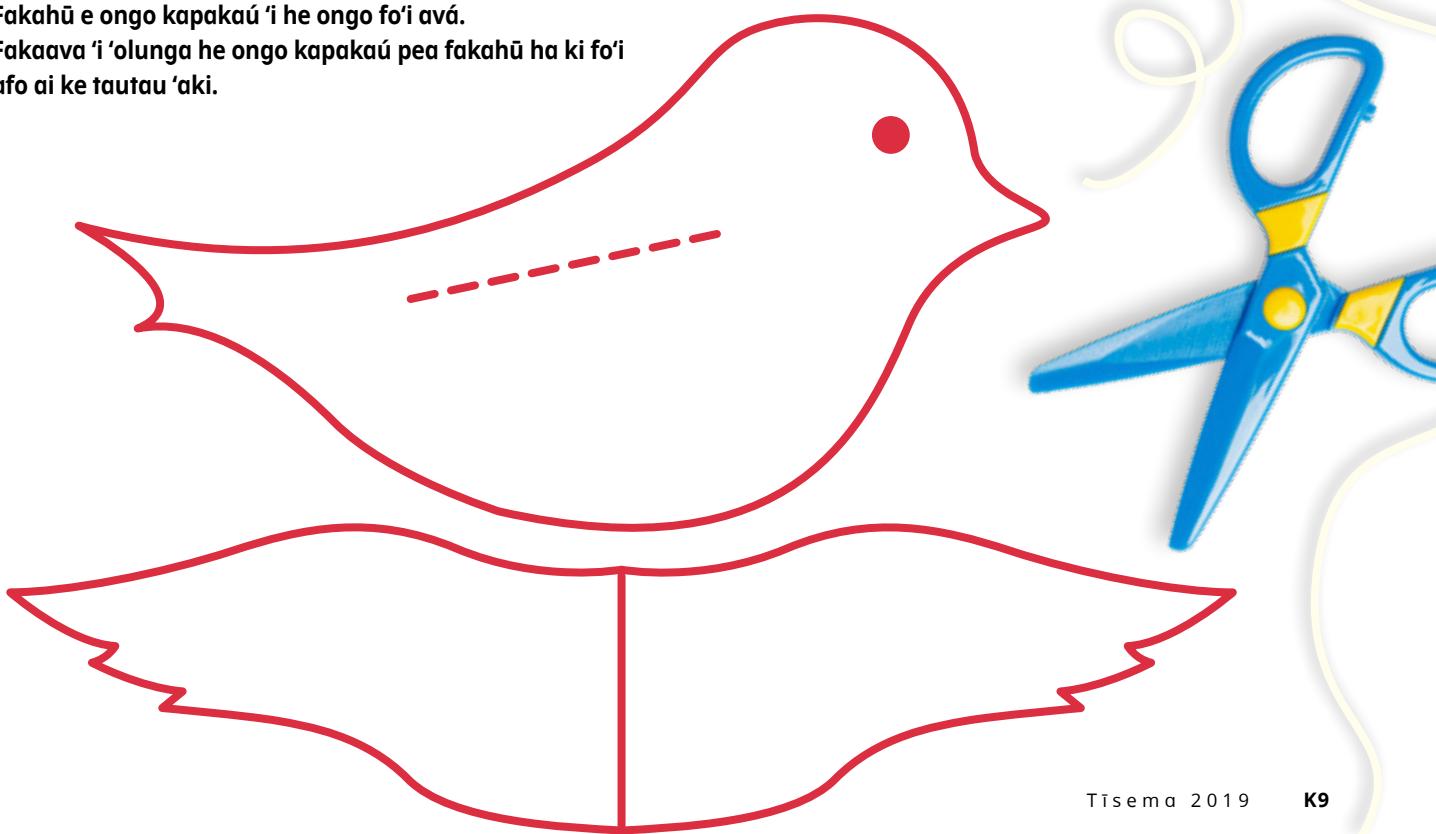
"Mama, sio ki he me'a na'á ku ngaohí!" Ko e lea ange ia 'a 'Iví mo faka'ali'ali ange 'ene me'a teuteu Kilisimasi fo'ou 'oku saí'ia taha aí.

Na'e fakakaukau 'a 'Ivi ki he angalelei 'a Misisi Kuluni 'o manatu'i ia 'i he'ene puké, mo e founiga foki na'e tokoni'i ia 'e Timi mo Uilemaá. Ko e taimí ni leva, 'i he vakai 'a 'Ivi ki he'ene fo'i manupuna pepa lanu kulokulá, te ne ongo'i 'oku 'ofa'i lahi ia. ●

'Oku nofo 'a e tokotaha na'á ne fa'u 'i 'Aitahō, USA.

Ngaohi ha Fo'i Manupuna Pepa!

- Kosi pea to'o 'a e peesi ko 'ení 'o fakapipiki ki ha pepa kulokula.**
Hili íá pea kosi'i 'a e fo'i manupuná mo e ongo kapakaú.
- Kosi fakalelei ha fo'i ava 'i he laine motumotu he fo'i manupuná.**
Fakahū e ongo kapakaú 'i he ongo fo'i avá.
- Fakaava 'i 'olunga he ongo kapakaú pea fakahū ha ki fo'i afo ai ke tautau 'aki.**

Fakahā pea Tala

Na'e hiva 'e he fānau Palaimeli 'i **'Imipapiula 'Ekuatoá,** ha ngaahi hiva Kilisi-masi 'i ha 'api 'a e kau vaivai mo tufa kūkisi.

'O ku ou lotu mo hoku tuofefiné mo feinga ke hoko ko ha fa'ifa'itaki-'anga lelei kiate ia. 'Okú ma sai-ia 'i he 'eve'eva 'o vakai ki he ngaahi fakatupu 'a e Tamai Hēvaní.
Vianika mo 'Evalī C., ta'u 8 mo e 4, Pokota, Kolomupia

'O ku ou 'ilo 'oku 'ofa 'eku Tamai Hēvaní 'iate au.
Sitefānia R., ta'u 10, Lima, Pelū

N'aá ku kau 'i ha ngāue Nima Fietokoni pea tokoni ke vali ha holisi 'i ha 'apiako. 'Oku ou sai'ia ke 'alu ki he lotú he 'aho Sāpaté.
Sēleti R., ta'u 6, Palaná, Palāsila

Ko **Hōsea Tōmasi G., ta'u 6, mo 'Alekisanitulā C., ta'u 13, Tulanikou, Mekisikou,** 'okú na kāinga (cousins) mo ha ongo kaungāme'a mamae. I he'e-na mamata 'i he

konifelenisi lahí, na'e pehē 'e 'Alekisanitulā na'a ne ongo'i e Laumālié 'i he taimi na'e fanonganongo ai 'e he palōfitá 'a e ngaahi temipale fo'oú. Na'e sai'ia 'a Tōmasi 'i he ngaahi talanoa ne vahevahe 'e he palōfitá mo e kau 'apostoló.

Silesitī V., ta'u 7, Kolienitesi, 'Āsenitina

Fai 'e 'Eletā
Vern P. Stanfill
'O e Kōlomu 'o e
Kau Fitungofulú

Fanga Sipí mo Honau Tauhi-sipí

"Ko hoku tauhí 'a [e 'Eikí]" (Saame 23:1).

Na'a ku tupu hake 'i ha faama pulu 'i Monitana, USA. Na'e 'i ai foki hamau fanga sipi 'e toko 300 nai 'i he fāmā. Na'e fakatau mai ia 'e he'eku fa'eé ko ha founga ke mau ma'u ai ha pa'anga ki he'emau ngāue fakafaifekaú.

Ko 'eku ngāue na'e faí ko hono tokanga'i e fanga lami ne 'ikai ha fa'ē ke ne tokanga'i kinautolú. I he taimi 'oku laka hake ai e 'uhiki 'a ha sipi 'i he toko tahá, 'oku 'ikai ke ne fa'a tokanga'i kotoa e fanga lamí. Ko ia ko e fanga lami ia ne u tokanga'i. Na'e 'i ai ha fanga lami peheni 'e toko 5 ki he 10 he ta'u takitaha.

Ko e 'aho kotoa pē, 'oku ou faka'uli ki he loto 'ata'ataá 'i he'emau ki'i kā lanu pulū 'oku ui ko e Vokisiuākeni Pītolo, pea fakalea e hōnī. Peá u fakaava leva e matapā 'o e kaá. E lele mai e fanga lami ko 'ení mei he feitu'u pē

'oku nau 'i ai 'i he loto 'ata'ataá. Na'a nau 'ilo'i e le'o 'o e Vokisiuākeni motu'a ko iá. Te nau puna hake 'o heka 'i mui 'i he kaá, pea te u faka'uli 'o 'ave kinautolu ki he fale tauhí'anga 'o e fanga monumanú pea fafanga kinautolu.

'Oku tau hangē ko e fanga ki'i lami ko 'ení. 'Oku tau nofo 'i ha ngaahi feitu'u kehekehe pea fepaki mo ha ngaahi faingata'a kehekehe 'i he'etau mo'uí. Ka 'oku tokoni mai 'a Sisū kiate kitautolu takitaha. Te tau lava 'o ako ke fakafanongo ki Hono le'ō. Te tau lava 'o tafoki kiate Ia ke ma'u ha nonga mo e malu. Te tau lava 'o ongo'i 'okú Ne 'ofa mo e Tamai Hēvaní 'iate kitautolu.

Kuo liliu 'eku mo'uí 'i he'eku hanga taha kia Sisū ko e Tauhi-sipi 'i he'eku mo'uí. I he'etau muimui ki he finagalo 'o e Fakamo'uí, te tau ongo'i 'a 'Ene 'ofá pea ako ke falala kiate Ia. ●

Mei ha 'initaviu mo Christina Crosland.

TĀ FAKATĀAA' E DILEEN MARSH

Ngaahi Talanoa

1. Ko ha fo'i lupe 'o...
2. Ko ha tangata ka...
3. Ngaahi fo'i maka...
4. Fanga manupuna...
- (vakai, Mātiu 13:1-9)
5. Ko ha fefine 'okū...
- (vakai, Mātiu 25:1-13)
6. Ko ha tangata 'o...

a 'o Sisúú

‘O ku fakatefito e peesi valivali ko ‘ení ‘i ha matapā sio’ata lanu kehekehe faka’ofo’ofa ‘i he senitā ma’á e kau ‘a’ahí ‘i he Temipale Rome Italy. ‘Oku fonu ‘a e matapā sio’atá ‘i he ngaahi talanoa na’e ako’i ‘e Sisúú mo ha ngaahi konga mahu’inga lahi kehe ‘o ‘Ene mo’uí. Te ke lava nai ‘o kumi e ngaahi me’a na’e hoko ko ‘ení? Ko e hā ‘oku nau ako’i mai fekau’aki mo Sisúú?

ku puna ‘i he langí (vakai, Mātiu 3:16)
info ‘oku fakaheka ‘i ha ‘asi (vakai, Luke 10:30-37)
ofi ki ha fefine ‘i ha ve’e vai keli (vakai, Sione 8:7)
‘oku nau kai ha tengai ‘akau he kelekelé
ne pukepuke ha maama mo ha hina lolo
ku tangutu ofi ki ha puaka (vakai, Luke 15:11-32)

7. Ko ha kato fonu ‘i he mā mo e ika (vakai, Luke 9:13-17)
8. Ko ha ki’i ta’ahine ‘oku piki ki he kofu ‘ene fa’eeé (vakai, Ma’ake 5:39-42)
9. Ko ha ki’i tamasi’i ‘oku sio hake kia Sisúú (vakai, Ma’ake 10:13-16)
10. Ko ha moa ta’ane (vakai, Luke 22:54-62)
11. Ko ha tangata koloa’ia ‘oku tu’u ‘i ha fakafaletole (vakai, Luke 12:16-21)
12. Ko ha vaka (vakai, Ma’ake 4:35-41)

Ko e 'A'ahi 'a 'Eletā Gong ki 'Italí

“‘Oku mau ongo‘i e ‘ofa ‘a Sīsū ki he tamasi‘i mo e ta‘ahine takitaha ‘i he‘e mau fetaulaki mo e fānaú ‘i he feitu‘u kotoa pē he funga ‘o e māmaní.”

Nā‘e folau ‘a ‘Eletā Kēliti W. Kongo mo Sisitā Sūsana Kongo ki ‘Itali ‘i he taimi nā‘e fakatapui ai e Tempiale Rome Italy. Ko e fuofua tempiale ia ke langa ‘i ha feitu‘u ne akonaki ai e Kau ‘Apostolo ‘a Sīsū ‘i he kuonga ‘o e Tohi Tapú!

Nā‘e fataa‘i ‘a ‘Eletā Kongo, mo e Kau Palesiteni‘Uluakí, mo e kau ‘Apostolo kehé ‘i he senitā fo‘ou ma‘a e kau ‘a‘ahí.

Nā‘a nau tu‘u ‘i mu‘a he maka fakamanatu ‘o Sīsū Kalaisi mo ‘Ene Kau ‘Apostoló.

Nā‘e omi e fānau ko ‘ení mo honau ngaahi fāmilí ke fanongo ki hono fakatapui ‘e Palesiteni Lāsolo M. Nalesoni ‘a e tempiale fo‘ou. ‘I he‘enau lahi fe‘ungá, te nau lava leva ‘o fakahoko ha ngaahi papitaiso ai!

‘E ma‘u ‘a e vitiō "Excerpts mei he 'Ko e Kalaisi Mo‘u: Ko e Fakamo‘oni ‘a e Kau ‘Apostoló" ‘i he Churchof JesusChrist.org

'A'ahi 'a 'Eletā Soares ki Kolomupiá

Na'e fononga 'a 'Eletā 'Ulise Soālesi mo Palesiteni Tāleni H. 'Oakesi ke tokoni ki hono fakatapui ha temipale fo'ou 'i Kolomupia, 'i he kolo ko Palanikulá.

Na'e fakaafe'i 'e Palesiteni 'Oakesi ha ki'i tamasi'i mo e ki'i ta'ahine ke na tokoni ke sima'i e maka tulikí ki hono tu'u'angá.
Na'e 'osi 'a e tempipalé!

'E lava leva e fānaú 'o hū ki loto pea sila ki honau ngaahi fāmilí mo fakahoko e ngaahi papitaiso 'i he tempipalé!

Na'e fai 'e 'Eletā Soalesi ha lea 'i he loto tempipalé hili 'a e ouau maka tulikí. Na'e fakahoko leva 'e Palesiteni 'Oakesi ha lotu ke fakatapui e tempipalé ki he 'Eikí. Kuo hoko leva 'a e tempipalé he taimí ni ko e fale 'o e 'Eikí.

"Ko e hā pē ha me'a 'okú ke fai, tukutaha ho'o tokangá ki he tempipalé."

'Oku fononga e Kau 'Aposetoló he funga 'o e māmaní ke ngāue fakaetauhí ki he kakaí mo ako'i kinautolu fekau'aki mo Sīsū Kalaisi.

Na'e omi ha fānau toko lahi mo 'enau mātu'á ke mamata ki hono fakatapui e tempipale fo'ou.

Ngaahi me'a-va'inga 'oku sai'ia taha ai 'a Mātiní

Fai 'e J. Ryan Jensen

Ngaahi Makasini 'a e Siasí
(Makatu'unga 'i ha talanoa mo'oni)

"Foaki hangē ko Sisū 'o foaki kotoa"

(Tohi Hiva 'a e Fānaú, 116).

Na'e ongo'i loto-mamahi 'a Mātiní 'i he taimi ne talaange ai 'e he'ene ongomātu'a 'e hiki 'a e fāmilí ki ha kolo kehe 'i Kolomupia. Na'e 'ikai ke ne fie mavahe mei hono ngaahi kaungāme'a, li'aki hono 'apí, mo e feitu'u na'a ne tupu hake aí. 'E nofo ofi leva 'a Mātiní ki he tahí, mo e 'ea vela mo 'afu 'i he ta'ú kotoa kae 'ikai ko e 'ea mokomoko mei he mo'ungá. Te ne fakafetongi e supo velá 'aki ha inu mokomoko, mo e koté ki ha talausese mutú. 'Ikai ngata aí, 'e 'alu ki ha ako fo'ou, uooti fo'ou, mo ha kalasi Palaimeli fo'ou. Ne hangē na'e ki'i ngali fakailifiá.

'I ha 'aho 'e taha na'e 'eke ange 'e Mami mo Teti kia Mātiní pe 'oku fēfē 'ene ongo'i fekau'aki mo e hikí.

Na'e talaange 'e Mātiní, "Oku 'ikai ke u sai'ia au ai. 'Oku 'ikai ke u fie ma'u ke liliu e me'a kotoa."

Na'e talaange 'e Teti, "Oku ou 'ilo 'e faingata'a 'a e hikí. 'E liliu ha ngaahi me'a lahi, kae 'ikai ko e me'a

kotoa pē. Te ke kei ma'u pē kimaua!"

Na'e pehē 'e Mātiní, "Mo'oni ia."

Na'e pehē 'e Mami, "Pea te ke kei ma'u pē ho'o 'ū me'a-va'ingá. Na'e fiefia 'a Mātiní te ne lava 'o 'ave 'a e 'ū me'a-va'inga 'okú ne sai'ia taha aí. Na'a ne fa'o fakalei kinautolu 'i he'enau hikí.

Na'e ki'i fakakaukau ki ai 'a Mātiní. Te ne kei ma'u pē 'a hono valá, 'ū suú, mo ha ngaahi me'a kehe na'a ne anga ki ai 'i hono fale motu'a—tautautefito ki he'ene 'ū me'a-va'ingá. Na'e fiefia 'a Mātiní te ne lava 'o 'ave 'a e 'ū me'a-va'inga 'okú ne sai'ia taha aí. Na'a ne fa'o fakalei kinautolu 'i he'enau hikí.

Hili ha ki'i taimi si'i, na'e kamata ke anga 'a Mātiní ki hono 'api mo e kolo fo'oú. Na'a ne fiefia na'e 'ikai fu'u faingata'a pe fakailifiá 'a e hikí 'o hangē ko 'ene fakakaukaú.

Pea 'i ha 'aho Sāpate 'e taha, 'i he 'alu e fāmili 'o Mātiní ki he lotú, na'a ne fakatokanga'i ha kakai toko lahi na'e te'eki ke ne mamata ai kimu'a. Na'e fonu e

Palaimelí 'i he tamaiki fo'oú. Na'a ne fifili pe na'a nau omi mei fē. Na'a ne fanongo ki he talanoa ha kakai na'a ne 'ilo'i fekau'aki mo hono foaki ha me'akai, vala, mo e 'ū sū. Hili e lotú, na'e fehu'i 'e Mātiní kia Mami fekau'aki mo e kakai fo'oú.

Na'e pehē 'e Mami, "Na'e pau ke nau mavahe mei honau fonuá. "Ko e tokolahi 'o kinautolu ne nau li'aki e me'a kotoa, pea 'oku 'ikai ha'anau me'a 'e ma'u he taimí ni."

"Ko e 'uhinga ia 'oku fie tokoni ai e tokotaha kotoa kiate kinautolú?" Ko e fehu'i ange ia 'a Mātiní.

“Ko ia. Na‘e ako‘i kitau-tolu ‘e Sīsū ‘oku totonu ke tau tokoni ki he kakai ‘oku faingata‘a‘ia. Te tau lava ‘o muimui ki He‘ene sīpingā mo vahevahe ‘a e me‘a ‘oku tau ma‘ú.”

Na‘e fakakaukau ‘a Mātini ko ha me‘a lelei ‘eni ke fai.

Na‘e pehē leva ‘e Mami, “Ko e toko lahi e tamaiki ‘i he Palaimelí ‘oku hao pē ‘enau me‘a ‘oku ma‘ú ‘i ha ki‘i kato āfei. Na‘e pau ke nau li‘aki ‘enau ‘ū me‘a-va‘ingá. ‘Okú ke pehē te ke lava ‘o foaki ha ni‘ihi ho‘o me‘a-va‘ingá?”

“Ikai! Ko e ngahi me‘a-va‘inga ia ‘a‘aku!” Ko Mātini ange ia. Na‘á ne tafoki ‘o lele ki hono lokí.

Na‘e sio takai ‘a Mātini ‘i hono lokí mo ‘ene lo‘imata‘ia. Na‘e ‘ikai ke ne loto ke foaki ‘ene ‘ū me‘a-va‘ingá. Na‘á ne ‘omi kotoa ia mei honau fale motu‘á!

Na‘á ne ‘alu ki he‘ene puha me‘a-va‘ingá pea sio ki loto. Na‘á ne sio ki he‘ene loli me‘ava‘ingá, *trompo* (me‘a vilovilo), ko ‘ene kato mapu lelei tahá, mo e ngaahi me‘a-va‘inga lahi kehe na‘á ne sai‘ia taha aí. Na‘á ne sai‘ia kotoa ai. Na‘e ‘ikai ke ne lava ‘o foaki ha me‘a ‘e taha!

Na‘e fakakaukau leva ‘a Mātini, “Fēfē kapau na‘e pau ke u li‘aki hoku ‘apí mo e me‘a-va‘inga ‘oku ou sai‘ia taha aí?”

Hili ha ngaahi miniti si‘i mei ai, na‘á ne ‘alu kia Mami kuo fonu hono ongo nimá ‘i he ‘ū me‘a-va‘ingá—‘o ‘ikai ko ha

me‘a-va‘inga motu‘a pē—ka ko e ‘ū me‘a-va‘inga na‘á ne va‘inga ma‘u pē mo ia.

Na‘e ‘ohovale ‘a Mami. “‘Oku ‘ikai fie ma‘u ia ke ke foaki kotoa ho‘o me‘a-va‘inga ‘okú ke sai‘ia taha aí.”

Na‘e tuku ‘e Mātini e ‘ū me‘a-va‘ingá ‘i he falikí. Na‘á ne pehē, “Na‘e ‘i ai foki mo ha me‘a-va‘inga ne sai‘ia taha ai e fānau kehé. ‘Oku ou loto ke nau ma‘u ‘eku me‘a-va‘ingá ke nau ki‘i fiefia ange ai.”

Na‘e fā‘ofua ‘a Mami kia Mātini. “‘Oku ou laukau ‘aki koe.”

Na‘e ongo‘i loto-māfana ‘a Mātini. Na‘á ne ‘ilo‘i ko e foaki ki he ni‘ihi kehé ko ha me‘a ‘e fai ‘e Sīsū, pea na‘á ne fiefia ai. ●

FANGA KI‘I NGĀUE FAINGOFUA

“Fakatauange ke tau fakahā ‘etau ‘ofa mo e hounga‘ia ‘i he . . . Fakamo‘u‘i ‘aki ‘a e fanga ki‘i ngāue ‘ofa mo e tokoni ki hotau ngaahi tuonga‘ane mo e tuofāfine ‘i ‘apí, ‘i he siasi, pea ‘i hotau tukui koló.”

Palesitene M. Russell Ballard, Palesitene Le‘ole‘o ‘o e Kōlomu ‘o e Kau ‘Aposetolo ‘e Toko Hongofulu Mā Uá, “Ko Hono Ma‘u e Fiefia he Tokoni ‘Ofá,” *Liahona*, Mē 2011, 49.

Máló e Lelei mei Kolomupiá!

Malō e
Lelei, ko Mako
mo Paolo
kimaua.

Kau mai
'i he'ema
'a'ahi ki
Kolomupiá!

'Oku 'ea māfana 'a Kolomupia,
pea lahi ai mo ha 'akau mo e
fanga monumanu kehekehe. Ko hono
mo'oní, 'oku lahi ange ai ha fa'ahinga kehekehe
'o e fanga manupuná 'o laka hake 'i ha toe fonua!
Ko e tokolahi 'o kinautolu 'oku 'ikai lava 'o ma'u 'i
ha toe feitu'u he māmaní, 'o hangē ko e tanaka
(tanager) faka'ofo'ofa ko 'ení.

'Oku tu'u 'a **Kolomupia** 'i he
fakatokelau 'o 'Amelika Tongá. 'Oku 'i he
fonua lea faka-Sipeni ko 'ení ha kakai 'e
toko 49 miliona nai, mo ha kāingalotu
'e toko ua kilu ai 'o e Siasí.

'Oku kai 'e he kī'i ta'ahine ko 'ení ha *arepa*, ko
ha keke ifo ngaohi mei he mahoa'a koané.
'Oku fa'a ma'u ia 'e he kakai 'i Kolomupiá 'o kiki
'aki e siisi mo e kakano'i manu.

'Oku kakato i he māhiná ni 'a e ta'u 'e taha talu mei hono fakatapui e Tempiale Barranquilla Colombia.

Ko ha tā 'eni 'o e tempiale fo'oú. 'Oku i ai foki ha tempiale 'e taha i Kolomupia, i he kolo-mu'a o Pokotá.

Fe'iiloaki mo ha ngaahi kaungāme'a mei Kolomupia!

Fakamālō
atu i ho'o fie 'a'ahi
ki Kolomupia mo
kimauá. Tau toki sio
he ta'u fo'oú!

"'Oku ou ongo'i monū'ia mo fiefia
ke ma'u e ongoongolele'i
he'eku mo'uí. 'Oku ou 'ilo 'oku
mo'ui a Sisū Kalaisi pea 'okú
Ne 'ofa 'iate kitautolu pea na'e
fakafoki mai 'e he Palōfita
ko Siosefa Sāmitá 'a e Siasí ni.
'Oku ou hounga'ia 'oku tau ma'u
ha palōfita 'okú ne tataki kitautolu."

Kamila R., ta'u 10, Vale tela
Kauka, Kolomupia

"'Oku ou 'ilo 'aki hoku lotó kotoa
'oku mo'ui 'eku Tamai Hēvaní mo
Sisū Kalaisi pea 'okú Na 'ofa
'iate au. Na'á Na foaki kia Sio-
sefa Sāmitá 'a e fakahā ke liliu
e Tohi 'a Molomoná ke malava
'o mu'u 'e he tokotaha kotoa."

Luis V., ta'u 12, Vale tela Kauka,
Kolomupia

'Okú ke ha'u mei Kolomupia? Tohi
mai kiate kimaua! 'Okú ma fie
fanongo meiate kimoutolu.

Ko e 'aho 7 o Tisemá i Kolomupia
ko e el Día de las Velitas ia (ko e
'Aho 'o e Fanga Kí'i Te'elangó). 'Oku
fakamāma'i 'e he kakaí e halá 'aki ha
te'elango 'e lauafe ke kamata 'aki e
fa'ahita'u 'o e Kilisimasí.

Na‘e ‘Alo‘i ‘a Sīsū

‘Oku tau fakamanatua he taimi Kilisimasí, ‘a hono ‘alo‘i ‘o Sīsū Kalaisí.

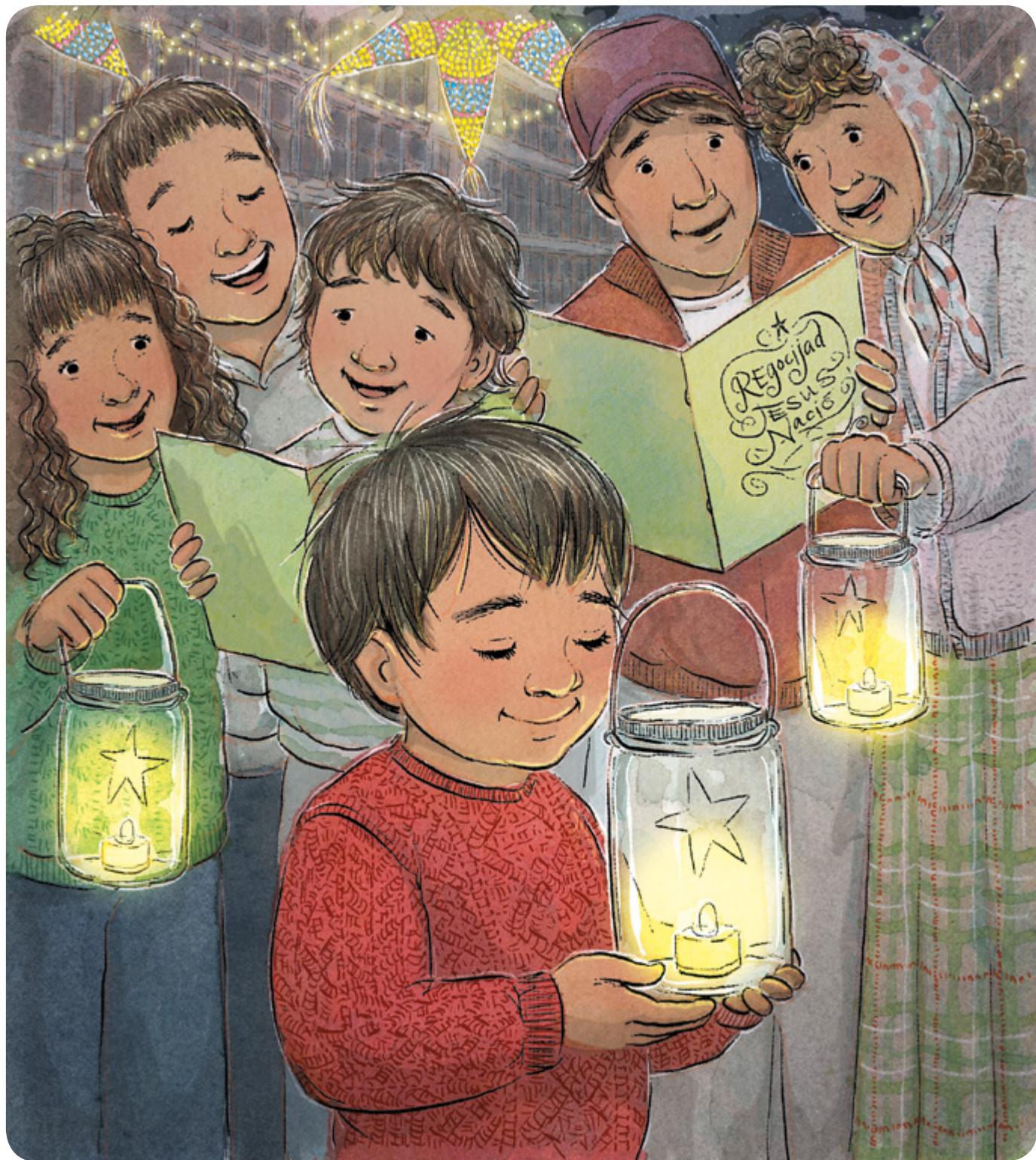
Na‘e ‘alo‘i ‘a Sīsū
‘i Pētelihema. Ko Mele
‘ene fa‘eé, pea ko hono
husepānití ko Siosefa.

Na‘e ‘ave ‘e Mele mo Siosefa ‘a e pēpē
ko Sīsuú ki he temipale ‘i Selusalemá.
Na‘e ‘i ai ha tangata ko Simione na‘á ne
fua e pēpē valevale ko Sīsuú. Na‘á ne
ongo‘i ne fakahā ange ‘e he Laumālie
Mā‘oni‘oní ko Sīsū ko e ‘Alo ‘o e ‘Otuá.

Na‘e mamata foki ha
fefine ko ‘Ana ki he
pēpē valevale ko Sīsuú
peá ne ‘ilo‘i ko Ia ‘a e
Fakamo‘uí. Na‘á ne ‘alu
‘o tala ki ha kakai kehe
fekau‘aki mo Ia.

'Oku ou fakakaukau kia Sīsū 'i he taimi Kilisimasí. Ko e mo'oni 'okú Ne mo'ui. 'Okú Ne 'ofa 'iate au! ●

Vakai, tohi lēsoni Ha'u, 'o Muimui Tate Au 'a e fāmilí, peesi 194-197; tohi lēsoni 'a e Palaimelí, peesi 193-196.

‘Oku fekau‘aki ‘a e Kilisimasí mo Sīsū

Si‘i Ngaahi Mātu‘a,

‘Oku tau fakamanatua e māhiná ni ‘a hono ‘alo‘i ‘o Sisū Kalaisí. Ko Ia ‘a e Maama ‘o Māmaní, ko hotau Tauhi-sipi Leleí. ‘Oku mau ‘amanaki ‘e tokoni ‘a e ngaahi peesi ko ‘eni ‘o e *Kaume‘ā* ke manatu‘i Ia ‘e homou fāmilí ‘i he māhiná kakato:

- Ko ha pōpōaki meia Palesiteni ‘Aealingi (peesi K2)
- Ko ha talanoa fekau‘aki mo e pēpē valevale ko Sisuú (peesi K20)
- Ko ha talanoa fekau‘aki mo e ngaahi feitu‘u ne nofo ai ‘a Sisuú (peesi K4)
- Ngaahi ‘ekitivití mo e ngāue fakamea‘a (peesi K3, K6, K9)
- Ngaahi peesi valivali (peesi K12 mo e K23)
- Ko ha fo‘i hiva Kilisimasi (peesi K7)

‘E lava nai ‘e ho‘o fānaú ‘o kumi e ngaahi taimi kotoa ‘oku hā ai e ngaahi lea Sisū, *Kalaisi*, pe *Kilisimasi* ‘i he makasiní? Te ke lava ‘o tokoni ange ke nau tohi “‘Oku ou ‘ofa ‘ia Sisū koe‘uhí . . .” pea tā valivali pe tohi leva ‘a e me‘a ‘oku nau ‘ofa ai ‘iate Iā.

‘Oku mau ‘ofa atu!

Ko e *Kaume‘ā*

Founga ke ‘Oatu Ai e Tā Valivali pe A‘usia Ho‘o Ki‘i Tamá ki he Liahoná

‘Alu ki he liahona.ChurchofJesusChrist.org pea lomi‘i ‘i he “Submit an Article pe Feedback.” Pe ‘imeili ia ki he liahona .ChurchofJesusChrist.org fakataha mo e hingoa‘o e fānaú, tā‘u motu‘u, kolo‘oku nofo ai, mo e fakamatala fakangofua ko ‘ení: “‘Ko au, [fakahū ho hingoái], ‘oku ou fakangofua e Siasi ‘o Sisū Kalaisí ‘o e Kau Māoni’oni ‘i he Ngaahi ‘Aho Kimui Ni ke faka‘aongai‘e ngāue ‘eku fānaú ‘i he‘u makasini‘a e Siasi, ‘i he‘u uepisaiti‘a e Siasi, mo e mītia fakasōsalé.” ‘Oku ‘ikai ke mau lava ‘o tatali ke fanongo meiate koe!

Kumi e Liahona ‘oku fufuu‘i ‘i lotó!

FAKAHOKOHOKO ‘O E TOHÍ

- K2** Mei he Kau Palesitenisí ‘Uluakí: Ko e Maama ‘o Māmaní
- K4** Molomolo Muiva‘e ‘ia Sisuú
- K6** ‘Aho ‘e 10 ‘o e Kilisimasí
- K7** Hivá: Ko ‘Eku Fakamo‘oni Faka-Kilisimasí
- K8** Ko e Fo‘i Manupuna Pepa Lanu Kulokulá
- K10** Fakahā pea Tala
- K11** Fanga Sipí mo Honau Tauhi-sipi
- K12** Ngaahi Talanoa ‘o Sisuú
- K14** Kau ‘Apostolo ‘i he funga ‘o e Māmaní: Ko e ‘A‘ahi ‘a ‘Eletā Gong ki ‘Italí
- K15** Kau ‘Apostolo ‘i he funga ‘o e Māmaní: Ko e ‘A‘ahi ‘a ‘Eletā Soares ki Kolomupiá
- K16** Me‘a-va‘inga ‘oku Sai‘ia Taha ai ‘a Mātiní
- K18** Mālō e Lelei mei Kolomupiá!
- K20** Ngaahi Talanoa Mei he Folofolá: Na‘e ‘Alo‘i ‘a Sisū
- K23** Peesi Valivali: ‘Oku fekau‘aki ‘a e Kilisimasí mo Sisū